IN LIBROS
ETHICORVM
ARISTOTELIS
AD NICOMACHVM,

ALIQVOT CONIMBRICENSIS
curſus diſputationes,

In quibus præcipua quædam Ethicæ diſciplinæ
capita continentur.

Cum priuilegio & facultate Superiorum.

LVGDVNI,
EX OFFICINA IVNTARVM.

CIↃ. IↃ. XCVIII.

CVM PRIVILEGIO.

APPROBATIO.

EGo F.Bartholomæus Ferrera ſacræ Theologiæ Magiſter, & librorum cenſor, de mandato ſereniſſimi Principis Alberti, Generalis in Luſitaniæ regno Inquiſitoris perlegi has quæſtiones curſus Conimbricenſis in Ethica Ariſtotelis, nihilq; in eis inueni, quod Catholicæ fidei, aut bonis moribus repugnaret. Oliſipone 22. Iunij, Anno 1593.

F.Bartholomæus Ferrera.

Facultas ſupremi ſanctæ Inquiſitionis conſilij.

Imprimatur hoc opus Oliſip. 23. Iunij, anno 1593.
Epiſcopus Eluenſis. Iacobus à Souſa.

Facultas Illuſtriſsimi, ac Reuerendiſsimi Domini Michaëlis à Caſtro, Archiep. Oliſip.

Imprimatur Oliſip. 20. Maij, anno 1593.
Archiepiſcopus Oliſiponenſis.

Facultas Regij Senatus.

Imprimatur Oliſip. 25. Iunij, Anno 1593.
Hieronymus Pereira. Melchior Damaral.

PROOEMIVM.

De hac diuiſione Ariſt. 1. Top. c. 12. D. Auguſt. 8. de Ciuit. cap. 4. Alcin. in lib. de doct. Platonis Euſeb. initio libri 11. de Præp. Eu.

PERFECTVM Philoſophũ neminẽ poſſe euadere, qui Moralis ſcientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat tum vulgata illa diuiſio, qua veteres Philoſophiã, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem diſtribuebant: tum quia vt ad bene, beatéque viuendum, ita ad rectè Philoſophandum, perſpicere oportet quid honeſtum, quid turpe, quid amplectendum, fugiendúmve ſit: cuius rei cognitio Philoſophiæ Moralis propria eſt. Hinc iis, qui in bonarum artium curriculo verſantur, doctrina hęc, quia ad alia tendentibus integra atque omnibus abſoluta numeris explicari nequit, aliqua ſaltem ex parte tradi ſolet, debétque. Quod vt commodè ſeruari poſſet è re fore iudicauimus aliquot diſputationes conſcribere, in quibus potiora quædã ex iis, quæ ab Ariſtotele libris Ethicorum ad Nichomachum ſparſim tractata ſunt, in ordinem ſummámque redacta comprehenderemus. Omiſimus autẽ, vt in Meteororum, & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Ariſtotelici contextus, non quod eum negligendum putemus: ſed quia non quid ab aliis ſcriptum ſit, aut ſcribi à nobis poſſit: ſed quid Philoſophię auditoribus, certo annorum ſpatio eis præſcripto, enarrari queat, perpendimus.

IGITVR ſcientiæ Moralis inſtitutum, ac finis eſt, honeſtè viuendi rationem docere, probitate morũ informare, atque ad felicem vitæ ſtatum perducere. Et quia homo vt hoc pacto inſtitui, informaríque poteſt, vel ſpectatur in ſe abſque reſpectu ad multitudinẽ, ad quam alioqui pertinet, cum animal politicum ſit, vel vt pars eſt domeſticæ *Huius doctrina ſcopus.*

A. 2 commu

communitatis : vel vt eſt totius Reipublicæ quaſi membrum:effectum eſt inde,vt hæc ſcientia tres contineat partes,Ethicam ſiue Monaſticam , Oeconomicam ſeu familiarem,Politicam ſeu Ciuilem.Quarum prima mores hominis in ſe abſolutè conſiderati componit:ſecunda domeſticam diſciplinam tradit,& ad propriæ familiæ gubernationem erudit : tertia optimam Rempubl. inſtituit,atque hominem dirigit,vt ea,quæ ad regni totius ſtatum,& vniuerſale bonũ ſpectant,probè exequatur. De qua diuiſione Alcinous in lib.de Doctrina Platonis cap.4.Philo Iudęus in libro de Temulentia, D.Thom. in 1.2.quæſt.48.art.11. & initio lib.1.Ethic.

Partitio.

Subiectum. SVBIECTVM totius Moralis ſcientiæ (quod iam ex dictis facilè colligitur)eſt homo,vt liberè agit,& vt poteſt bonis moribus excoli,humanámque felicitatem obtinere, ſic tamen acceptus , vt eius conſideratio tripartitam illam varietatem , de qua paulò ante egimus , comprehendat. Ethicæ,ad quam,vt mox dicemus,Ethicorum libri pertinent,ſubiectum eſt homo primo modo ſumptus.

Ordo. QVEM vero tum doctrinę,tum dignitatis ordine,tota hæc facultas,inter alias diſciplinas locum vendicet,expoſuimus in Phyſicis.E tribus eius partibus,Ethica doctrinę naturæque ordine reliquas duas præit : quia de re ſimpliciori diſputat,nimirum de homine ſecundum ſe inſtituendo:qui ſimplicius quidpiam eſt,quàm familia,quæ ex ſingulis hominibus,& regnum,quod ex ſingulis familiis , ac ciuitatibus coaleſcit.Item quia neceſſe eſt propriam vitam priùs componere , quàm ad familiæ,aut Reipublicæ gubernaculum accedere.Quare & Ariſtoteles initio Ethicorum ad Nichomachum,procœmium quoddam toti Morali doctrinę commune adhibuit,& in calce eiuſdem operis, ſe in progreſſu & de Republ.& de ratione legum ferendarum diſputaturum promiſit. *In procemio totius operis.*

DE

DE LIBRIS MORALIBVS ARISTOTELIS: PRIVATIM DE ETHICIS AD NICOMACHVM.

Lege Ariſt. lib. 1 Metap. c. 6. & lib. 13. cap. 4. & de Partibus an. c. 1. D. Aug. 8. de Ciu. c. 3. Lactan. lib. 3. cap. 13.

CVM veteres Philoſophi in ſolam rerũ natura lium perueſtigationẽ, & ſciẽtiam incumberent; primus Socrates, teſte Xenophonte in lib. de eius dictis, & Cicerone 1. Academ. quæſtionum, dicitur philoſophandi ſtudium ad componendam vitam inflexiſſe, eamq́; diſciplinam, quæ de moribus eſt, euocatam è cœlo, in vrbibus domibúſque collocaſſe. De qua ſubinde multa præclarè ſcripſerunt nobiliſſimi eius diſcipuli Plato, & Ariſtoteles. Ac Platonis quidem extant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos ſpectant, vt Memon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij, qui ad publiquos, vt Leges & Reſpublica. Socrates. Plato. Ariſtot.

ARISTOTELES verò omnes huiuſce doctrinæ partes varijs operibus complexus eſt, videlicet libris circiter centum ſeptuaginta octo. E quibus ad nos peruenere de Ethicis decẽ ad Nicomachum: ſeptem ad Eudemum: duo, qui dicuntur Ἠθικὰ μεγάλα, id eſt, Moralia magna. De domeſtica diſciplina, duo, qui appellantur Oeconomica. De gubernanda Republica octo, qui Politica nuncupantur.

Lege Diog. Laër. & Plutarch. in vita Ariſtot.

CÆTERIS in præſentia omiſſis, quod attinet ad libros Ethicorũ ad Nichomachum, è quibus ea, quæ in haſce diſputationes coniecimus, magna ex parte petita ſunt: aduertendum nonnihil de ipſorum Auctore diſſidij eſſe. Nam Tullius quinto de Finibus, ſuſpicatur compoſitos à Nicomacho Ariſtotelis filio. Cui opinioni, quam alij quoque ſecuti ſunt, fauet ipſa operis inſcriptio. Dicuntur enim Ἠθικῶν Νικομαχείων, id eſt, Moralium Nicomachiorum. Quæ verba non obſcurè ſignificare videntur, eſſe illos Nicomachi, id eſt, à Nichomacho ſcriptos. Aſſerendum

Diſſenſio de auctore Ethi. ad Nicom.

tamen communi interpretum aliorúmque iudicio,eiuſmodi libros Ariſtotelicos eſſe,vt teſtatur doctrinæ conuenientia,breuitas,& pondus ſententiarum,argumentorum aculeus,contextus dictionis , & tota præcipiendi ratio.Item quia in fine huiuſce operis remittit auctor lectorem ad ſuos libros de Republ.ſeu Politicorum,& lib.6.cap.3.ad ſuos Analiticos , quæ opera conſtat Ariſtotelica eſſe. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij ; non quod à Nichomacho compoſiti fuerint:ſed quia ſunt Nichomachi,id eſt,Nichomacho non ſolum inſcripti ,ſed etiam paterni amoris affectu donati.

Diſtributio doctrinæ Eth.ad Nicom.

DISTRIBVITVR *hoc opus in libros decem:in quorum primo agitur de fine,ad quem actiones humanæ diriguntur.In ſecūdo de Virtutibus generatim.In tertio de principijs honeſtarum actionum : in quo etiam inchoatur explicatio ſingularum virtutum. In quarto cōtinuatur earundem virtutum tractatio. In quinto diſſeritur de Iuſtitia.In ſexto de Quinque habitibus intellectus.In ſeptimo de Heroica virtute, de Continentia , & Incontinentia.In octauo de Amicitia, eiúſque ſpecicbus. In nono quædam ad Amicitiam pertinentia traduntur.In decimo de Contemplatrice beatitudine diſputatur.*

***

DISPVTATIO PRIMA.

DE BONO.

QVIA Philoſophiæ Moralis inſtitutum eſt hominem ad fœlicitatem perducere, quæ fœlicitas bonum quoddam eſt, & vltimus humanæ vitæ finis: acturi paulò poſt de fœlicitate, & iis, quibus ad eam peruenitur, priùs de bono ac fine diſſeremus: ſed curſim, ac breuiter. Nam de fine eiúſque multiplicitate, & cauſandi vi copioſè ſcripſimus in ſecundo Phyſicæ Auſcultationis: de bono autem in quarto Metaphyſicæ ex profeſſo agendum. Atque vt à boni definitione exordiamur, quærimus.

QVÆSTIO I.

Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt.

ARTICVLVS I.

Videri non rectè definiri.

IN primo capite libri primi Ethicorum commendauit Ariſtoteles illam boni definitionem à veteribus traditam, Bonum eſt, quod omnia appetunt. Non deſunt tamen, qui eam minus probent eo potiſſimum argumento, quod homo non bona tantùm, ſed etiam turpia, maláque expetit. Itaque præferunt illam, cuius auctor fuiſſe perhibetur Diogenes Stoïcus, videlicet, bonum eſt id, quod eſt naturâ abſolutum: quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Finibus. & Simplicius in Epitectum cap. 5. etſi hic paucis mutatis, aiens bonum eſſe, quod ſecundum naturam cuiuſlibet eſt, quatenus ſuam obtinet perfectioné. Plotinus quoque Enn. 6. lib. 7. cap. 19. cenſet bonum definiendum participationem primi boni, quod ex ſe bonum eſt. *Definitio tradita à Diogene.* *à Plotino.*

ERIT

Erit etiam qui aliam quærendam eſſe definitionem hunc in modum probare contendat. Natura boni per id appoſitè declaratur, quod ad eius rationē maximè pertinet, ſed ad rationem boni maximè pertinet ſe ipſum diffundere, & communicare: igitur bonum debuit definiri id, quod ſe diffundit, ſeu quod eſt diffuſiuū ſui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionyſij c. 4. de Diuinis nominib. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorem naturæ gradum obtinet, tanto vniuerſaliorem habere ſe communicandi appetitum, ſuámque bonitatē latius diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprij indiuidui dumtaxat perfecta in bonum ſpeciei: perfectiora in bonum generis: Deus autem, cuius eſt infinite perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur nihil ad boni rationem magis ſpectare, quàm ſeipſum diffundere.

Dionyſ.

D. Th. 3. cont. Gent. cap 24. Durā. in 2. d. 34. q. 3.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodatúrque propoſita boni definitio.

Non eſt tamen cur illa antiquorum definitio à nobis reiiciatur, quam communi Peripateticæ ſcholæ conſenſio amplexa eſt. Sed ad vberiorem eius intelligentiam ſumendum hîc erit, quod alibi fuſius exponemus: videlicet, bonum, qua bonum, ex ſua ratione formali (etſi alij ſecus opinentur) ſignificare relationem conuenientiæ: quandoquidem bonum eſt obiectū appetitus, & vnumquodque eatenus appetitur, quatenus conueniens eſt, vel conueniens putatur. At iſtiuſmodi conuenientiam conſequitur appetibilitas, vti propria affectio, habēs ſeſe ad bonum, vt ad colorem viſibilitas: ſicut enim color viſibilitatis fundamentum eſt: ita bonum appetibilitatis. Quare ſi bonum ex ſua formali ratione ſpectetur, definiēdum erit id, quod cuique conueniens eſt: ſi verò expendatur ſecundum proprietates, quæ ipſum conſequuntur, quarum vna eſt appetibilitas, rectè deſcribetur id, quod ab omnibus eſt appetibile, ſeu (nam eodem recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet prædictam boni definitionem, aptam, idoneámque eſſe; licet non à priori, ſed à poſteriori tradita ſit, vt annotauit D. Thomas.

Quæ ſit ratio formalis boni.

Lege Cap in 2. diſt. 34. q. 1. artic. 3. ad 2. contr. 2. concl. Ferra. 1. cont. Gent. cap. 37. Cai. 1. p. q. 5. art. 1.

Appetibilitas vt ſe habeat ad bonum.

Cæterum Euſtathius, aliíque nonnulli credunt eam non competere in bonum vniuerſe ſumptum, ſed in ſupremum dumtaxat, ſummúmque bonum, quod eſt Deus. Pro qua ſententia facit, quod non omnia quoduis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bonam valetudinem, quam animal, nec animal ſuperum locum, quem ignis. Nobis videtur in primis negandum non eſſe, eam definitionem ſuo modo accommodari poſſe ſummo bono, vt ad eum locum Diuus Thomas obſeruat. Nam cùm omnibus rebus ingenita ſit inclinatio ad bonum, omníſque.

Quid in propoſita definitione explicetur.

niſque actio in bonum feratur: & omne bonũ ſit quædam ſummi boni participatio: conſequens eſt, vt omnia, ſaltem virtute, & implicitè in ſummum bonum tendant. Quod docet D. Auguſtinus decimo de Trinit. capite ſexto. Et Boëtius tertio de Conſolatione Philoſophiæ proſa ſecũda, tuetúrque D. Thomas in prima ſecundæ quæſt. 1. art. 6. Et eius ſectatores variis in locis. Verùm quia ratio illa appetendi implicitè, & virtute, recondita eſt ac non ita propria, atque adeo definitioni minus apta, non videtur de illa intelligenda propoſita definitio. Ac quod ab Ariſtotele in eum ſenſum nequaquam accepta fuerit, ex eo oſtẽdi poteſt, quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans quanam ratione omnia appetant bonum, & quodnam bonum id ſit, docet ex finibus, & bonis, quæ appetuntur, alia amabiliora eſſe, alia minus amabilia. Itaque nominè boni, quod appetitur, non ſummum bonum dumtaxat, ſed alia etiam peculiaria bona dẽſignat.

Omnis appetitio tendit in ſummum bonum.

D. Auguſt.

Boet.

D. Thom.

Capr. in 1. d. 1. qu. 3. art. 1. Caie. 1. p. qu. 82. art. 2.

NEC obſtat ratio in contrarium adducta: licet enim definitio illa ſingulis bonis primò non competat, quia non omnia quoduis particulare bonum appetunt: bono tamen in commune proculdubio conuenit. Hoc enim expetunt omnia, cùm in ſingulis bonis, quæ res quæque optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio ſecundaria ratione aptari debet: quia & bona particulatim ſumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit ſuum bonum, & bonum cuiuſque eſt id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in primo Phyſicæ Auſcultationis definitio illa principiorum, Principia ſunt, quæ nec ex ſeſe, nec ex aliis, ſed ex ipſis ſunt omnia, principiis particulatim ſumptis accommodatur. Dicuntur enim compoſita naturalia eſſe, id eſt, conſtare aut fieri ex iis principiis ita acceptis, quia licet non omnia è quibuſlibet indefinitè ſint, vnumquodque tamen eſt ex ſuis.

Quo pacto definitio boni ſingulis bonis accõmodetur.

QVOD attinet ad definitionem à Diogene traditam: Bonum eſt id, quod natura abſolutum eſt: dicendum eam potius eſſe definitionem perfecti, quàm boni: ſiquidem id rite perfectum appellamus, quod, qua tale, abſolutum eſt in ſua natura, ſeu, vt alij apertius declarant, cui nihil deeſt vel ſimpliciter, vel in ſuo genere. Itaque bonum & perfectum, & ſi apud Theologos & Philoſophos pro eodem ſæpe vſurpentur: differunt tamen inter ſe, quod bonum, ſi ſecundum ſuam propriam, formalémque rationem ſpectetur, ſignificat relationem conuenientis: perfectum verò (intellige vt eſt quid tranſcendens, & vt cum ente reciprocatur) importat negationem defectus modo ante explicato.

Perfectũ quid ſit.

DENIQVE definitio Plotini, & illa alia, quæ ex D. Dionyſio colligitur, ita probandæ ſunt, vt ea, de qua agimus, minimè improbetur. Poteſt enim vna eadẽq; res diuerſa cõſideratione alio, & alio modo aptè deſcribi. Illud autem hîc obiter aduerte, cùm bonum dicitur diffuſiuum ſui, id ſub quadruplici cauſarũ genere

Quadruplici cauſa genere bonũ dici diffuſiuum ſui.

intelligi poſſe. Sub genere cauſæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum. Sub genere cauſæ efficientis, quatenus aliud quidpiam efficit, vt lux lucem. Sub genere cauſæ formalis, prout ſeſe alteri tribuit ipſum actuando & perficiendo: quo pacto forma ſe materiæ communicat: ad quem etiam modũ pertinet ea communicatio, qua in myſterio incarnationis perſonalitas Filij humanitati aſſumptæ diuinitus tributa eſt. Sub genere cauſæ materialis, prout ſe alteri dat fouendo, ſuſtinendóve illud: quæ cauſalitas eſt propria materiæ reſpectu formæ, & ſubiecti comparatione accidentium, quæ recipit. Vt igitur aliquid dicatur diffuſiuum ſui, ſat eſt aliquo horum modorum poſſe diffundi.

QVOD autem obiiciebatur, nos aliquando mala appetere, facilè diluetur ab eo, qui dixerit, ſæpe nos appetere; quæ re ipſa mala ſunt, vt tamen aliquam boni ſpeciem induunt. Vnde Ariſtoteles lib. 2. Phyſic. c. 3. text. 31. docet in iis, quæ optamus nihil referre, num ea bona ſint, vel bona appareant, & capit. 1. libri 1. Politicorum ait eius, quod videtur bonum eſſe, gratia, omnes omnia agere, & in lib. de Communi animalium motione, Bonum ementitum, locum boni tenere. *D. Thom. 1. 2. q. 8. art. 1. & 1. Ethic lect. 1. Ferr. 3. contra Gent. c. 19.*

ARTICVLVS III.

Quonam appetitu omnia bonum appetant.

PVRE hîc quiſpiam rogarit quonam appetitu omnia appetant bonum. Pro quo ſciendum, appetitum aut eſſe innatum, aut elicitum. Appetitus innatus eſt propenſio ingenita ab auctore naturæ, qua vnum quodque ad id, quod ſibi conueniens eſt, inclinatur. Hic verò appetitus in tria membra diuiditur, in naturalem ſenſitiuum, & intellectiuum. Appetitus naturalis, eſt appetitus innatus, quo res abſque vlla notitia inclinatur in id, quod ſibi conueniens eſt. Atque hoc modo non ſolùm appetitus quo materia expetit formam, eſt appetitus naturalis: ſed etiam vis intelligendi, quatenus eſt inclinatio ad intelligibile, imo, & facultas volendi, vt eſt propenſio ad volibile, ſpectata in ſe abſque vlla operatione. Appetitus ſenſitiuus eſt appetitus innatus, quo res fertur in bonũ ſibi conueniens præeunte notitia ſenſus. Diſtribuitúrque in iraſcibilem & concupiſcibilem, de quibus in progreſſu. Appetitus intellectiuus, eſt appetitus innatus, quo res appetit bonum ſibi conueniens præuia notitia intellectus: qui appetitus nihil eſt aliud, quàm voluntas. Denique appetitus elicitus, eſt appetendi actus, quo potentia, præeunte cognitione, fertur in ſuum obiectum. Huiuſmodi ſunt amor, ſpes, deſiderium, aliæque id genus affectiones animæ, quibus in res ab intellectu, aut ſenſu propoſitas incitamur.

Appetitus innatus. Appetitus elicitus. Triplex appetitus innatus. Appetitus naturalis. Senſitiuus. Intellectiuus.

HINC

Hinc facilè iam erit propoſitæ dubitationi occurrere, videlicet appetitum,quo omnia bonum appetunt, eſſe indiſcriminatim quemlibet ex iis appetitibus, quos recenſuimus. Vt enim ex ipſorum definitione conſtat,omnes in bonum feruntur , etſi nec eodem pacto omnes,nec in cunctis rebus omnes inſint. Nam ea, quæ cognitione carent ,appetitum naturalem duntaxat ſortita ſunt,bruta naturalem,& ſenſitiuum:homines naturalem , ſenſitiuum,& intellectiuum. *Reſponſio ad propoſitā dub.*

Erit tamen,qui ita obiiciat. Appetitus ſenſitiuus ſuapte natura eſt propenſus ad malum , ergo non omnis appetitus eſt inclinatio ad bonum.Probatur antecedens , primum ex illis verbis Geneſeos 8. Senſus hominis ab adoleſcentia ſua proni ſunt ad malum.Quæ verba potiſſimum de appetitu ſenſitiuo intelliguntur. Deinde , quia Concilium Tridentinum ſeſſ. 5. docet concupiſcentiam (quæ eſt appetitus ſenſitiuus) interdum vocari ab Apoſtolo peccatum,quia à peccato eſt , & ad peccatum inclinat: vnde & fomes peccati dici conſueuit. *Obiectio.* *Geneſ.* *Concil. Trid.*

Hvic obiectioni occurrendum eſt appetitum ſenſitiuum dici inclinari ad malum, quia cùm feratur in bonum iucundum, vt in proprium obiectum, plerumque accidit , vt quod ei iucundum & delectabile eſt , rectæ rationi , & legi diuinæ aduerſetur. Quo ſpectat illud D.Paul.ad Gal.5.*Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem.* At quamuis appetitus in iſtiuſmodi malum,hoc eſt in id,quod à recta ratione alienum eſt, tendat, ideoque peccatum & fomes peccati vocetur , vt Concilium Tridentinum explicat,haud propterea ferri deſinit in bonum naturæ ſuæ conueniens:ſicque adhuc ratum manet appetitum eſſe inclinationem ad bonum,accepta latè boni appellatione , ſiue id à recta ratione deflectat,ſiue non. *Quo pacto appetitus ſenſitiuus dicatur inclinari ad malum.*

QVÆSTIO II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua oſtendi videatur.

IN hac diſceptatione ad negantem partem deflexêre Gabriel in 2.d.6.q.Ochamus in 3 d.& qu.13.ad dub.3.Angeſtus Moralium c.2.aliÿque nonnulli aſſerentes poſſe voluntatē appetere malum, quà malum:& repudiare bonum,quà bonum. Aiunt enim bonum bifariam vſurpari : vno modo , prout diſtribuitur in honeſtum,vtile & delectabile: altero , quatenus idem eſt atque vo- *Aſſertores partis negatiuæ.*

libile:ſimilitérque malum vel ſumi,vt diuiditur in turpe,inutile, & moleſtum,vel vt idem eſt ac nolibile. Tum ſtatuunt voluntatem nihil poſſe appetere, niſi ſub ratione boni poſteriori modo: poſſe tamen velle aliquid,non ſub ratione boni ſecundum priorem ſenſum: ſimilitérque nihil poſſe nolle niſi ſub ratione mali ſecundo modo: poſſe tamen aliquid nolle non ſub ratione mali primo modo.

1. argum. PROBANT verò ſuam ſententiam hiſce potiſſimum argumentis. Ita ſe habet bonum ad appetitum, ſicuti verum ad intellectum, ſed intellectus poteſt intelligere falſum ſub ratione falſi: ergo & voluntas poteſt appetere malum ſub ratione mali.
2. argum. Secundò voluntas eſt libera. ergo ſi hac in re experiri libertatem velit,nihil obſtabit,quo minus arbitratu ſuo aliquod malum,qua
3. argum. malum, optet. Tertiò, qui æternis Inferorum ſuppliciis puniuntur,habent voluntatem ad malum obfirmatam, voluntque flagitia,propterea quod ſciant illa Deo diſplicere. Quin etiam in hoc vitæ ſtatu, qui alios odêre,optant eis mortem, dedecus, aliáque eiuſmodi, quia mala ſunt. Igitur voluntas appetit malum, qua malum.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluuntur aduerſariorum argumenta.

ASSERENDVM tamen eſt omnem appetitionem tendere in bonum,vt docet Ariſtoteles libr.8. Ethic. c.2.lib.1.de Repub.c.1.lib.3.de Anima cap.10.libr.6. Top.cap.4. D. Dionyſius 4.c. de Diuinis nominibus. D.Thom.in 1.2.quæſt.8.art.1.Durandus in 1.diſt.46.q.2. Marſi-
Prima ratio. lius in 2 qu.16.art.5.Buridanus 3.Ethic.q.5.& alij. Probatúrque ex eo, quia bonum eſt obiectum appetitus: nulla verò potentia
Secũda ratio. fertur niſi in ſuum obiectum. Secundò, quia quo vnumquodque melius eſt,eo magis ad ſui amorem allicit:id autem planè indicat bonitatem eſſe, quæ in qualibet re appetitum ad ſe rapit. Itaque licet obiectum formale voluntatis ſit volibile, ſicuti obiectum formale viſus eſt viſibile:tamen bonũ, vt diuiditur in honeſtum, vtile & iucundum,non minùs latè patet,quàm volibile, ſiue appetibile. Vnde abſolutè pronuntiandum eſt voluntatem nihil poſſe velle, quod non aliquam rationem boni, ſeu veram, ſeu adumbratam obtineat.

Solut. arg. AD primum argumentum eorum, quæ pro contraria parte attulimus,dicendum erit,ita ſe habere appetitum ad bonum, vt
Similitudo inter intellectũ, & appetitũ. intellectus ad verum:quatenus ſicuti intellectus, non aſſentitur niſi ei,quod ipſi tanquam verũ offertur, nec diſſenſum exhibet, niſi ei, quod ipſi repræſentatur tanquam falſum: ita voluntas

non

non amplectitur niſi id,quod ei tanquam bonum obiicitur, nec repudiat niſi id,quod ipſi proponitur ſub ſpecie mali.

Ad ſecundum, conceſſo antecedente negetur conſecutio:non enim ad libertatem voluntatis ſpectat, vt poſſit in malum, qua malum eſt,tendere, alioqui poſſet vagari extra metas ſui obiecti.

Qvia tamen ſuam experiri libertatem,habet rationem boni iucundi:non negamus poſſe quempiam velle aliquod malum ſub ea notione:ſed hoc non eſt velle malum, quà malum, ſed vt apparet bonum, ſeu prout ob experientiam libertatis delectabile fit.

Ad tertium reſpondendum,damnatos velle flagitia,& diſplicentiam Numinis diuini,ſub aliqua tamen adumbratione boni, non quidem honeſti, cùm omnem honeſtatis amorem depoſuerint, ſed vt quidpiam ſibi conueniens ad explendam iram, & odium in Deum, à quo puniuntur. Quod ſimiliter dicendum de iis,qui aliis mala optant, nimirum optare illa tanquam media ad capiendam vindictam, aliúmve eiuſmodi finem obtinendum, à quo tale obiectum aliquam boni ſimilitudinem mutuatur.

QVÆSTIO III.

De diuiſione boni in commune.

ARTICVLVS I.

Variæ bonorum diuiſiones.

QVÆNAM res eſſent in bonis numerandæ, & quæ bona quibus excellerẽt,magna fuit in ſcholis Philoſophorum concertatio,vt conſtat ex iis,quæ tradidit D.Auguſtinus libr.9.de Ciuitate Dei, c.4.Cicero in lib.de Finibus,& 1. Academ. quæſtionum. Seneca in lib.qui inſcribitur,Quod in ſapientẽ non cadat iniuria.

Sed omiſſis nunc eiuſmodi controuerſiis, aliquot bonorum diuiſiones,quæ celebriores ſunt,in mediũ afferemus. Plato 1.de Legibus,diſtribuit bona in diuina & humana. Bona diuina dixit eſſe prouidentiam,temperantiam,iuſtitiam,fortitudinem:humana valetudinem,formam,robur,diuitias. Ariſtoteles 1. Ethic.cap. 6.bonum diffundit in decem Categorias,ſubſtantiam, quantitatem,qualitatem,&c.Idem lib.1.Magnor.Moral.cap.3.& 1. Rhetoricorum ad Theodectem,cap.5. poſt Platonem libro 3. de Legibus,docet bonorum alia eſſe bona animi, vt virtutes: alia corporis,vt vires,ſanitatem:alia exteriora,vt diuitias,famam, honorem,dominatum. Quam diſtributionem tam Peripatetici,quàm Academici veteres celebrarunt.

Plato. *Ariſtoteles.*

D. Auguſt.

D. Avgvstinvs libro 2. de Libero arbitrio, capite 19. & in lib. de Cognitione veræ vitæ, cap. 7. quadripartitam inculcat bonorum varietatem ſecundum quatuor gradus rerum, nimirum exiſtentium, viuentium, ſenſibilium, & intelligentium. Idem ſuper Pſalm. 134 diſtribuit bonum in bonum, quod per ſeipſum bonum eſt, & in bonum, quod ab alio eſt bonum: hoc eſt in bonum per ſuam eſſentiam, & bonum participatione. Eſt autem ſolus Deus bonus per ſuam eſſentiam (quomodo Patres interpretantur illud Chriſti Domini, Lucæ 18. *Nemo bonus, niſi ſolus Deus.*) Tum quia ſolus Deus ex ſua eſſentia independẽter à quolibet alio bonitatem habet: tum quia omnis diuina perfectio, tam moralis, quàm naturalis, & denique omnis formalis perfectio in Deo exiſtens, vt potentia, ſapientia, iuſtitia, eſt ipſa diuina eſſentia. Quod nulli creaturæ conuenit. Nec enim, verbi gratia, virtus, aut ſapientia Angeli, vel hominis, ipſe Angelus, aut homo ſunt.

Solus Deus bonus per ſuã eſſentiam.

D. Dionyſ. 4. c. de diu. nom.

Alii ita diuidunt bonum, vt quædam ſunt maxima, alia media, alia infima: vt maxima ſint virtutes, quibus rectè viuitur: media, animæ facultates, ſine quibus, vt nec viuere, ita nec rectè viuere quiſquam poteſt: infima, bona corporis, & fortuita, temporariáque omnia.

ARTICVLVS II.

Diſtributio boni in honeſtum, vtile, & iucundum.

Præter ſuperiores diuiſiones alia quoque eſt, quam afferunt Ariſtoteles libr. 2. Ethic. cap. 3. D. Ambroſius in lib. de Officiis, cap. 9. Tullius 5. Tuſculan. quæſtio. aliįque Auctores communi conſenſu, nempe in bonum honeſtum, vtile, & iucundum, ſiue delectabile: cuius partitionis ratio explicatur à D. Thoma 1. part. quæſt. 5. art. 6. in hunc ferè modum. Vnumquodque dicitur bonũ prout appetibile eſt, & vt terminat motum, ſeu quaſi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur ſimpliciter quidem ad vltimum: ſecundum quid verò ad medium, quo ad vltimũ itur: & vltimum quidem, vel ſe habet vt res, quę per ſe appetitur, vel vt quies in re adepta. Neceſſe ergo eſt bonum trifariam dici, nimirum id, in quod tendit appetitus, tanquam in rem per ſe deſideratam, vocatúrque bonum honeſtum: & id, ad quod fertur, tanquam ad medium, quo quidpiam aſſequatur, quod dicitur vtile: & id, quod terminat motũ, vt quies, ſiue delectatio, quæ capitur poſt adeptionem rei, quod nuncupatur bonum iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eadémque res, diuerſa conſideratione, honeſta ſit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in ſe actio quædam honeſta eſt, & ad beatam vitam conſequendam vtilis, & cum animi voluptate, delectationéque exercetur.

Ratio propoſ. diuiſionis.

Poſſe in eadẽ re triplicis boni rationẽ inueniri.

Est

Eſt autem prædicta diuiſio, vt aduertit loco citato D. Thomas, non vniuoci, ſed analogi, quod à ſuis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honeſto: ſecundò de delectabili: tertiò de vtili, quia honeſtum appetitur propter ſe, vtile propter honeſtum, delectabile verò poſſeſſionem rei comitatur. Lege etiam M. Albertum 1. part. Summæ, tract. 6. q. 26. membr. 1. Capreolum in 1. diſt. 3 art. in ſolut. argumentorum.

DISPVTATIO SECVNDA. DE FINE.

QVÆSTIO I.

Vtrum finis & bonum, idem ſint.

ARTICVLVS I.

Quæſtionis in vtramque partem diſputatio.

Poſt tractationem boni ſequitur, vt de fine diſputemus. Ac primùm negatiua pars controuerſiæ ex eo oſtenditur, quia bonum, qua bonum, ſignificat relationem conuenientiæ: at finis, qua finis, importat relationem cauſę finalis. Vnde & bonum definitur id, quod cōueniens eſt: finis verò id, cuius gratia cætera fiunt. *Ratio boni, & finis.*

Secundò, quia bonitas diuina comparatione actus diuini amoris non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret cauſalitatem aliquam erga diuinum actum, ſicque in Deo aliquid eſſet cauſatum, quod nefas eſt dicere. Quare aliquid bonum eſt reſpectu alicuius, quod reſpectu illius non eſt finis.

E contrario, quod finis & bonum idem ſint poteſt ſuaderi; primùm, quia id ſupponitur ab Ariſtotele lib. 2. Phyſic. c. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cùm bonū ſit, quod omnia appetunt, neceſſe eſt omne bonum habere vim ad alliciendum appetitum, at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis, quia finis cauſalitas, vt in 2. Phyſic. Auſcult. lib oſtendimus, conſiſtit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur. *Ariſtot.*

ARTICVLVS II.

Solutio quæſtionis, & argumentorum explicatio.

Adueertendvm bifariā quæri poſſe, vtrū bonū, & finis idem ſint: nimirū vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriuſq; eadē ſit, vel quoad fundamēti reciprocationem; ita, vt nihil ſit bonū, quod non etiā rationem finis ſortiatur, & cōtra: deinde hoc poſteriori

rioti modo, vel ſumi actu, ita vt quidquid eſt actu bonum, ſit actu finis, & è conuerſo: vel poteſtate, vt omne bonum ſit finis actu, vel potentia. Rurſus vel accipi comparatione creaturarum dumtaxat, vel etiam comparatione Dei. Quibus poſitis triplici aſſertione reſpondemus. *1. aſſertio.* Prima ſit. Bonum, & finis formaliter non ſunt idem. Hanc probat prima ratio ſuperioris articuli: eandémque in eo ſenſu aſtruximus in Phyſicis loco citato.

2. aſſertio. SECVNDA aſſertio. Bonum & finis quocumque modo ſumantur, non ſunt idem quoad fundamenti reciprocationem reſpectu Dei, ſi ſermo ſit de actionibus diuinis internis. Hanc demonſtrat ſecunda ratio eiuſdem articuli. *Externa actiones Dei ſunt gratia finis.* Reſtrinximus autem aſſertionem ad actiones internas Dei: quia externæ ſunt propter finem, quatenus Deus vnum opus propter aliud efficit, vt incarnationem Verbi diuini propter hominum ſalutem: & omnia propter ſe, iuxta illud Prouerb. 16. *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.*

3. aſſertio. TERTIA aſſertio. Bonum actu, & finis actu comparatione creaturarum non idem ſunt quoad reciprocationem: ſunt tamen aliquo modo idem, ſi ſecundum poteſtatem ſumantur. Prior pars huius, ex eo oſtenditur, quia licet omne, quod eſt actu finis rei creatæ, ſit actu bonum (ſiquidem nihil mouet tranſlatitia illa motione, de qua paulò ante diximus, niſi quod bonum & conueniens eſt, vt conſtat ex iis, quæ ſuperiùs diſputata ſunt) non tamen quidquid eſt actu bonum, eſt etiam actu finis, vt patet tum *Nō quidquid eſt actu bonū reſpectu alicuius, eſt actu finis comparatione eiuſdē.* aliis exemplis, tum in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur, aut appetitur: atque ita reſpectu illius non habet rationem finis, etſi in ſe actu bonum quidpiam ſit. Poſterior pars eiuſdem aſſertionis inde conſtat: quia quidquid poteſt reddi bonum, & conueniens reſpectu alicuius, & ſi tunc comparatione illius non ſit actu bonum & conueniens: poteſt ſuapte natura ab eo appeti, haberéque rationem finis reſpectu illius: & è conuerſo, quidquid poteſt ab aliquo expeti, & obtinere rationē finis comparatione alicuius, poteſt eſſe eidem bonum & conueniens, vel ſaltem, vt tale apprehendi.

Sol. arg. 1. art. QVARE ad primum ſuperioris articuli argumentum nō eſt cur reſpondeamus, cùm probet primam aſſertionem: nec ad ſecundum, cùm probet ſecundam. Ad tertium, quod ad priorem eius partem attinet, dicimus nihil aliud velle Ariſtotelem locis citatis, quàm finem & bonum eſſe idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quam ſupra attulimus) hoc eſt, vnam eandémque ſanitatem, & eſſe bonum & finem diuerſa tamen conſideratione. Ad reliquam partem eiuſdem argumenti reſpondendum eſt, etſi quodlibet bonum ad aliquem appetitum alliciendum vim habeat, cùm neceſſariò ſit conueniens alicui: non tamen oportere, ſicuti monuimus, quodlibet bonum actu exercere eam allectionem, in qua actualis cauſalitas finis conſiſtit.

QVÆS

QVAESTIO II.

Vtrum omni, ac ſoli naturæ intellectuali conueniat agere propter finem.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

IN primis quod nõ omni naturæ intellectuali competat agere propter finem, videtur facilè concludi poſſe. Primùm, quia homines multa agunt citra delectum, quæ proinde non faciunt gratia finis alicuius. Secundò, quia cognitio intuitiua diuinæ eſſentiæ non eſt propter finem, cùm ſit ipſe vltimus finis creaturæ intellectualis, vt docet D. Auguſtinus 11. de Trinit. capit. 6. aiens voluntatem videndi Deum habere pro fine ipſam viſionem. Tertiò, quia ſi omnis humana operatio eſſet propter finem, nulla eſſet actio humana otioſa: ſiquidem otioſum eſt id, quod fine caret: cùm tamen & verba & opera otioſa multa eſſe negari non poſſit. *1. arg.* *2.* *D. Auguſt.* *3.*

DEINDE quòd non ſola intellectualis natura agat propter finem, oſtenditur, quia Ariſtoteles lib. 2. Phyſic. communi philoſophorum aſſenſu docet multisq; argumentis confirmat, totam naturam corpoream gratia finis operari. *4.* *Ariſtot.*

ARTICVLVS II.

Enodatio controuerſiæ.

DVPLICI concluſione hæc quæſtio explicanda eſt. Prima ſit. Si agere propter finem abſolutè ſumatur, omnia agentia, agunt propter finem. Probatur. Quia omnia agentia, dum operantur, intendunt aliquod bonum, ad quod vel ſe ipſa dirigunt, vel ab auctore naturæ diriguntur: operari autem hoc modo eſt propter finem operari. Secundò, quia cùm multæ cauſæ ſunt inter ſe eſſentialiter ſubordinatæ, ſublata cauſalitate primæ, neceſſe eſt aliarum etiam cauſalitates tolli: finis verò eſt omnium cauſarum prima, cui aliæ cauſæ eſſentialiter ſubordinantur, vt conſtat ex iis, quæ in 2. Phyſic. lib. diſſeruimus. Quare niſi finis moueat, nulla erit efficientis cauſæ motio, aut operatio. Vnde ſequitur omnes agentium actiones eſſe propter finem. *Prima concluſio.*

SECVNDA concluſio. Agere propter finem dirigendo ſeſe ad illum, proprium eſt intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet, *2. concl.*

quia ſeipſum dirigere eſt eius naturæ, quæ delectu, & arbitrio ſuo agit, quod iis omnibus, ac ſolis conuenit, quæ intelligendi, & appetendi vi prædita ſunt. Vnde cæteræ res dicuntur tendere in finem ab alio directæ, ſiue ferantur in ipſum aliqua notitia præeunte, vt belluæ: ſiue nulla, vt arbores & elementa. Tenduntur autem hæc in finem impulſa a motore primo, id eſt, à Deo, eo modo quo ſagitta fertur in ſcopum à iaculatore directa. Vt enim ſagitta ad ſcopum attingendum, imperium recipit ab eo, à quo mittitur: ita agentia naturalia conſequuntur propenſionem ad ſuos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios motus obeundos ſortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine ponderis, cùm dicitur Sapien. 11. Deum diſpoſuiſſe *omnia in pondere*, vt explicat D. Auguſtinus lib. 4. in Geneſ. cap. 3. Quo ſpectat illud eiuſdem Auguſtini 13. Confeſ. cap. 9. *Amor meus, pondus meum, illo feror quocumque feror.*

Res cognitione carentes in finem tendunt.

Opus naturæ, opus intelligentiæ.

Sol. 1. arg. AD primum verò argumentum eorum, quibus oſtendi videbatur naturæ intellectiuæ non competere propter finem agere, dicendum in primis id non ita conuenire tali naturæ, quaſi illa ſeſe dirigat ad omnes ſuas operationes, cum planum ſit multos actus tam internos, quàm externos citra omnem deliberationem à nobis exerceri: eſt ergo id intelligendum de actibus deliberatis. Verùm etiam ij, qui liberi non ſunt aliquod bonum, & finem ſpectant: licet non ſoleant appellari actus humani, quod non ſint in hominis poteſtate, nec ab eo libere adminiſtrentur.

Sol. 2. AD ſecundum, duplicem eſſe finem, nempe obiectiuum & formalem. Obiectiuus eſt res, quæ poſſidetur, formalis eſt actio, qua poſſidetur. Ad argumentum igitur dicendum cognitionem intuitiuam diuinæ naturæ, ſiue beatificam viſionem eſſe finem formalem: Deum verò, circa quem verſatur, eſſe finem obiectiuum. Nihil autem obſtare quo minus eadem actio dicatur finis formalis, & tamen ſit propter finem obiectiuum, quatenus per eam finis obiectiuus immediatè attingitur. Quo modo ſe habet beatifica viſio.

Sol. 3. AD tertium, non dici verba, aut opera otioſa, quòd nullum omnino finem ſpectent, ſed quòd careant fine conuenienti, qui eis proxime apponi deberet. Ad aliud quid reſpondendum ſit, patet ex dictis.

QVÆ

QVÆSTIO III.

Sitne aliquis vltimus finis humanarum actionum, an non.

ARTICVLVS I.

Diſſolutio quæſtionis.

IN hac controuerſia, ſit prima concluſio. In quolibet genere humanarum actionum dandus eſt aliquis finis vltimus. Hæc traditur ab Ariſtotele 1. Poſt. c. 3. & lib. 7 Phyſ. c. 1. & lib. 8 c. 5. & lib. 2. Metaph. c. 2. & 1. Ethic. c. 7. Probaturq; ex eo, quia ſicut in mouentibus per ſe ordinatis, quorum ſcilicet vnum pendet ab alio in cauſando, non poteſt dari progreſſus in infinitum, ſed neceſſariò deueniendum eſt ad aliquod primum, alioqui non eſſet motus: ita in finibus conſiſtendum eſt in aliquo vltimo, quod ſit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquieſcat; aliter nulla eſſet appetitio. *Prima conclusio.*

HINC colligit D. Thomas in 1. 2. q. 1. art. 4. neceſſariò quoque dandum eſſe aliquod medium primum. Nam ſicut intentio debet figi in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dandum eſt aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam inciperet. v.g. aduocat medicum ægrotus, vt venam tangat, & potionem præſcribat, potionem ab eo præſcriptam accipit, vt corpus extenuet, corpus extenuat, vt ſanitatem conſequatur. Vt igitur in hoc progreſſu appetitio ægroti terminatur in ſanitatē, & a vocatione medici executionem orditur, atque his demptis, nihil ægrotus circa ſanitatē comparandam moliretur: ita in cæteris quoque appetitionibus idem eueniet. *Neceſſarium dari primum medium.*

SECVNDA concluſio ſit. Omnis appetitio tendit in vltimum finem, & in ſummum bonum. Hæc aſſeritur ab Ariſtot. 1. Ethic. c. 1. vbi ait omnia, quæ a nobis expetuntur, ob felicitatem expeti, eſt etiam D. Auguſtini 10 de Trinit. cap. 6. & lib. 13. eiuſdem operis cap. 5. & Boëtij 3. de Conſolatione philoſoph. proſa 2. D. Thomæ cum Magiſtro Sent. in 4. d. 49 q. 1. ar. 3. quæſtiuncula 1. & 3. contra gentes à cap. 2. Suadetur autem ex eo quia quidquid appetitur, non niſi ſub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiuſmodi bonum eſt omnino perfectum, atque ita eſt vltimus finis, vel non eſt perfectum omnino, ſicq; appetitur in ordine ad perfectum. Semper enim inchoatio alicuius ad perfectionem ipſius ordinatur: patet autem imperfectum tam in naturalibus, quam in artefactis eſſe inchoationem perfecti. Quocirca D. Auguſtinus 13. de Trinit. c. 3. cùm dixiſſet omnes homines velle eſſe beatos, & nolle eſſe miſeros, ſubdit, *quicquid aliud quiſquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus ſatis nota eſt, non recedit.* *2. concl.* *D. Augu.* *Magiſter* *D. Aug.*

SECVNDO, confirmatur eadem concluſio, quia ita ſe habet vltimus finis in mouendo appetitum, ſicuti in aliis moribus primum moués. Vt ergo cauſæ ſecundæ non mouent, aut quicquam agunt, niſi concurrente ac mouéte prima, ita creata & ſecundaria appetibilia non mouebunt, niſi mouente fine vltimo.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq́; ſolutio.

Obiect.1. SVNT tamen contra ſuperiores concluſiones argumenta. Contra primam hæc. Non repugnat dari progreſſum infinitum in finibus: ergo non neceſſe eſt dari aliquem finem vltimum. Antecedens probatur, Ariſt. quia auarus, qui finem ſtatuit in diuitiis, nunquam iis ſatiatur: Solon. ſed alias, atque alias in infinitũ deſiderat iuxta illud Solonis apud Ariſtotelem 1. Polit. cap. 5. Finis opum poſitus non eſt mortalibus vllus. Igitur non datur in rebus appetendis terminus, in quo appetitus conſiſtat. Prçterea in numeris datur ſubordinatio eſſentialis, cũ in iis inueniatur per ſe ordo prioris & poſterioris. Nam ternarius ſequitur per ſe binarium & ternarium quaternarius, ſicq́; in infinitum: ergo non repugnat in finibus etiam ſubornatis, infinitudinem reperiri.

Obiect.2. DEINDE contra ſecundam concluſionem hunc in modum obiicitur. Multi, dum agunt, nihil de ſummo bono cogitant: multi etiam beatitudinem conſtituerunt in diuitiis, & voluptatibus, & ad hunc finem ſuas collimarunt actiones: igitur non quicquid ab his appetitur, propter ſummum bonum appetitur.

Dilut.1. Obiectio. AD primum horum, concedendum eſt, quod eo probatur, videlicet vt in cauſis efficientibus, ita & in finibus non eſſentialiter ſubordinatis, id eſt, quæ ita ſe habent, vt actualis motio vnius ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum eſſe dari progreſſum infinitum. Ex quo tamen non ſequitur illam appetitionum infinitatem non tendere in ſummum bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, ſunt participationes ſummi boni. Item ad id, quod de numeris obiiciebatur, dicimus numeros non creſcere in infinitum, niſi procedendo à minoribus ad maiores: at minores non pendere à maioribus, ſed contra, nõ enim binarius à ternario, ſed ternarius à binario dependet. Quo fit, vt in numerorũ dependentia non detur progreſſus infinitus.

Dilut.2. AD aliud, quo ſecunda concluſio oppugnabatur, reſpondendũ, quod iam ex dictis patet videlicet, vt quis in ſumnum bonum tendat, non opus eſſe de eo cogitare, vel ad ipſum actiones ſuas actu explicito dirigere: ſed ſat eſſe appetere aliquid bonũ, vel quod boni ſpeciem habeat, cùm id omne neceſſariò ſummũ bonum aliquo modo participet.

DISPV

DISPVTATIO TERTIA.

DE FOELICITATE.

QVÆSTIO I.

Vtrum fœlicitas conſiſtat in bonis externis

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta oſtendere videantur in iis conſiſtere.

Quid ſit beatitudo.

Boëtius lib. 3. de Conſola. Phil. D. Tho. 1. 2. q. 2. & lib. 3. cont. Gent. à ca. 25. Tullius in lib. de Fin. & in quæſt. Tuſcul. Senec. in lib. de Vita beat.

IN hac diſceptatione ſciendum in primis beatitudinem nihil aliud eſſe, quàm ſummum hominis bonum. Quod à Boëtio 3. de Conſolatione, Proſ. 2. definitur, ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus: & à Tullio 3. Tuſculan. quæſt. ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. De nulla autem re apud Philoſophos tanta dogmatum varietate certatum fuit, vt de hominis fœlicitate: de qua Ariſtoteles 1. & 10. Ethicor. Lactantius lib. 3. Diuin. inſtitut. Diuus Ambroſius lib. 2. de Officiis. Clemens 2. Strom. Euſebius lib. 11. de Præparatione Euang. cap. 20. Diuus Auguſtinus 13. de Trinit. cap. 4. & 19. de Ciuit. Dei, cap. 1. vbi ait M. Varronem collegiſſe 288. ſententias, quæ eſſe poterant, Philoſophorum de Beatitudine.

Mira opinionũ diſcrepantia circa beatitudinem.

QVONIAM inter omnes conſtat fœlicitatem hominis, bonum eſſe, diſquirendum occurrit in quonam bono ea conſiſtat. Cùm verò bonorum, vti ſuperiùs diximus, tria ſint genera, bona externa, bona corporis, bona animi, hæc tria ad controuerſiam diiudicandam breuiter percurremus. Sunt autem externa bona potiſſimum diuitiæ, poteſtas, honor, gloria; ex quibus poſteriora duo eo inter ſe differunt, quòd honor ſit reuerentia, quæ alicui exhibetur in teſtimonium virtutis, aut alterius excellentiæ, quæ in illo eſt, gloria verò, vt Diuus Auguſtin. lib. 83. quæſt. 31. ait: *Eſt clara cum laude notitia*: vel, vt definit Tullius in lib. de Inuent. *Eſt frequens de aliquo fama cum laude.* In primis ergo, quòd fœlicitas, hoc eſt ſummum hominis bonum, ſit in opibus & diuitiarum affluentia, videtur poſſe oſtendi, Nam fœlicitas eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus, qui ſtatus diuitiis maximè obtinetur: ſiquidem, vt 5. Ethicor. c. 5. Ariſtoteles docet, omnia pecuniis poſſidentur, & vt dicitur Eccleſiaſtæ 10. *Pecuniæ obediunt omnia.*

Honor quid. Gloria quid.

1. argum.

SECVNDÒ, quod ſit in poteſtate, & dominatu ſuadetur. Nam fœlicitas in eo conſiſtit, quo homines ad Dei ſimilitudinem *2. argum.*

propriùs accedunt,quod certè interuentu poteſtatis,ac regiminis aſſequũtur,vnde ij,qui alijs præſunt,in diuinis litteris Dij vocantur.Exod.13.*Diis non detrahes.*

3. argum. TERTIÒ, quod in gloria, ſiue in honore ſita ſit,oſtenditur. Nam in eo eſſe videtur,quod ab hominibus ardentius expetitur: eiuſmodi verò eſt gloria,ſiue honor,vt teſtatur Cicero:*Trahimur,* inquit,*omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maxime gloria ducitur.* Eſt etiam eiuſdem rei argumentum, quod nullius boni iactu ram, tam iniquo animo patiuntur homines, quàm honoris, & gloriæ.

Pro Archia.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quæſtionis veram eſſe.

1 concluſ. PRO quadripartita illa varietate externorum bonorũ, quatuor concluſiones ſtatuemus.Prima ſit. Fœlicitas non conſiſtit in diuitijs.Probatur primùm, quia ſummum hominis bonum non ſubiacet fortunę:ſiquidem bona fortuita, cuiuſmodi ſunt diuitiæ, abſque ſtudio rationis obueniunt: ſummum verò hominis bonum par eſt, vt non niſi per rationem,quæ in homine potiorem locum obtinet,adipiſcatur.Item,quia, vt docet Ariſtoteles 1. Politic. cap. 6. diuitiarum duo ſunt genera, quædam naturales, quæ videlicet à natura nobis ad vſum tribuuntur, vt plantæ, iumenta, prædia: quædam artificiale, vt pecunia, quam ars humana ob facilitatem ad permutationes faciendas inuenit:eſt enim nummus aliorum bonorum fortunæ,tanquam communis menſura. Quod verò in nullo horum fœlicitas ſit poſita, oſtenditur:quia diuitiæ naturales non comparantur ſui gratia,ſed ad ſuſtentandam vitam,atque ita non ſunt vltimus finis: multo minus autem artificiales, quæ propter naturales quæruntur. Tertiò id, in quo diſtribuendo magis eſt bonum, quàm in poſſidendo non poteſt eſſe ſummum bonum: ſiquidem hoc tale eſſe oportet,vt poſſeſſorem beatũ reddat atqui maius bonum eſt in diſtribuendis, quàm in poſſidendis diuitijs: ergo,&c.

Ariſtot.

2. concluſ. SECVNDA concluſio. Fœlicitas non conſiſtit in potentia. Probatur, quia potentia humana inſtabilis eſt, nec hominis voluntati ſubiacet: & tam bonis, quam malis obuenit. Præterea poteſt quiuis ea in vtramque partem benè & male vti. Item potentiam,& imperium comitatur odium, & timor. Quò pertinet vulgatum illud:*Neceſſe eſt multos timeat,quem multi timent.*& illud Senecæ:*Simul iſta poſuit conditor mundi Deus odium & regnum.* Cùm ergo oporteat fœlicitatẽ ab hiſce malis,& incommodis liberam, & ex omni parte innoxiam eſſe,patet non debere illam in potentia, & dominatu collocari.

TER

[illegible] TERTIA concluſio. Fœlicitas non conſiſtit in honore Probatur, quia, vt diſputat Ariſtoteles 1. Ethic. cap 5. beatitudo debet eſſe in beato: honor verò eſt in eo, qui honorem exhibet, non cui exhibetur. Item, quia honor impenditur ob aliquam excellentiam, eſtq́; illius quaſi teſtimonium: hominis autem excellentia, & dignitas in ipſa eius beatitudine maxime continetur. Quo fit, vt poſſit quidem honos beatitudinem cōſequi, non tamen ipſam beatitudinis rationem in ſe formaliter includere 3. conclus.

QVARTA concluſio. Fœlicitas non conſiſtit in gloria, ſeu fama. Probatur. Nam fœlicitas eſt ſolidum, verumq́, bonum. ſæpe autem contingit gloriam, & famam fucatam eſſe, ac falſis populi rumoribus collectam: cùm ſæpe homines decipiantur, & arbitratu ſuo quæ volunt in vtramque partem de aliis prædicent. Item, quia gloria reddit homines elatos, & inſolentes, quò pertinet illud Senecæ: *Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus ſibi* 4. conclus.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli

ARGVMENTA primi articuli hunc in modum ſoluenda ſunt. Ad primum dicendum omnia pecunia poſſideri, eidemque obedire: omnia inquam non ſimpliciter, vt planum eſt: ſed omnia venalia, quatenus ea omnia pecunia comparantur: tum etiam quia pleriquе diuitibus obtemperant, & ad eorum ſe nutus effingunt. Dunt. 1.

AD ſecundum reſpondendum, etſi dominatu fiant homines admodum ſimiles Deo, aliud tamen eſſe, quo ad Dei ſimilitudinem propiùs, & excellentiori modo accedant, nimirum eam contemplationem, in qua, vt progreſſu dicemus, hominis fœlicitas conſiſtit. Dunt. 2.

AD tertium vehementius eſſe contemplationis deſiderium, in qua ſita eſt fœlicitas, quàm honoris cupiditatem. Nec obſtare quòd multi tam grauiter ferant honoris iacturam, vt eam etiam aliorum bonorum, quæ ad animum pertinent amiſſione pluris faciāt: id enim ex deprauato affectu, & ambitionis ſtudio prouenit. D[illegible]

QVÆSTIO II.

Vtrum fœlicitas conſiſtat in bonis corporis.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

BONA corporis potiſſimum ſunt: voluptates ſenſuum valetudo, pulchritudo, robur. Quod in his fœlicitas ſit collocata, hæc argumenta videntur oſtendere. Fœlicitas eſt in eo, quod propter ſeipſum expetitur: ſed 1. argum.

ita

Ariſtot. ita ſe habet voluptas,vt teſtatur Ariſtoteles 10. Ethic.cap.2. aiens ridiculum eſſe ab aliquo quærere, cur delectari velit. Igitur fœlicitas eſt in voluptate. Corroboraturq́; argumentum:quia,vt ſumma miſeria in doloribus: ita ſumma beatitudo in dolorum vacuitate, & delectatione videtur ponenda.

2. argum. SECVNDÒ,id quod ipſum eſſe,& vitam hominis conſeruat, eſt ſummum hominis bonum: atqui valetudo conſeruat ipſum eſſe, & vitam hominis,vt patet: ergo valetudo eſt ſummum hominis bonum. Accedit quòd valetudo vitam maximè iucundam reddit: ac ſine illa nec ſenſuum functiones, nec ipſa contemplatio ſuauis eſt. Ideoque ſcitè dictum eſt à D. Auguſtino in lib. de Bono coniugali,cap.23. Melius eſſe habere Zachæi ſtaturam, etſi contractam, & breuem cum ſanitate, quàm Goliæ,cum febri: & à Platone in Gorgia, optimum eſſe valere, ſecundò formoſum eſſe, tertiò diuitias poſſidere nulla fraude quæſitas. *D. Aug.* *Plato.*

3. argum. Pulchritudo quid. ITEM, quòd beatitudo collocanda ſit in pulchritudine oſtenditur,quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compoſitio cum coloris ſuauitate, videtur præcipuum hominis ornamentum: adeò, vt præſtans forma communibus ſuffragiis imperio digna iudicetur, & oris venuſtas ipſam virtutem grauiorem, amabiliorémque reddat, vti Latinus Poëta ſignificauit illo carmine: *Euripides.*

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Virg. 5. Æn.*

ARTICVLVS II.

Aſtruitur pars negatiua.

1. argum. PROPOSITÆ quæſtioni hæc concluſio ſatisfacit. Fœlicitas non conſiſtit in bonis corporis. Huiuſce concluſionis veritatem hæc argumenta ſatis oſtendunt. Primum. Eſſe hominis continetur animo & corpore: & eſſe corporis pendet ab animo, atque ipſum corpus propter animũ eſt, ſicuti materia propter formam, & inſtrumenta propter motorem:igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam finem conferuntur: atque adeo fieri nequit, vt beatitudo, quæ eſt vltimus finis, proindeq́; ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis poſita ſit.

2. argum. SECVNDVM. Summum hominis bonum non poteſt eſſe homini, & belluis commune: ſed ita ſe habent bona corporis. Non igitur in iis conſiſtit humana fœlicitas. *Lege Plin. lib. 10. cap. 69*

3. argum. TERTIVM. Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diuturniora ſunt, alia robuſtiora, alia velociora: igitur ſi fœlicitas conſtituta eſſet in bonis corporis non præſtaret homo, dignitate finis, cæteris animantibus

QVAR

QVARTVM. Summa fęlicitas excludit omne turpitudinis dedecus.& miſeriam:alioqui idem ſimul eſſet miſer & beatus : at bona corporis poſſunt inueniri ſimul cum vitiorum turpitudine & infamia : ergo fęlicitas non eſt in iis bonis conſtituta.

ARTICVLVS III.

Priuatim, quod fœlicitas non ſit in voluptate.

Lege Lact. li. 3. cap. 7. Senecam libro de Vita beata. Laertium lib. 10. de vit. Caſtrũ v. Beat. hær. 2. M. Albert. 1. Ethic. tract. 5. c. 7.

CIRCA voluptatem peculiariter aduertendum varia de illa extitiſſe philoſophantium dogmata. Nam quidam eam malum eſſe dixerunt: alij neque bonũ, neq; malum: alij bonum, & ex iis nonnulli in ea fęlicitatem poſuere: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alij in vtraque voluptate, animi videlicet & corporis, & in indolentia, ſiue dolorum & moleſtiarum vacuitate: atque ita ſenſiſſe Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Finibus, & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error quatenus ſumit voluptatem pro ea quæ ad corpus pertinet, quomodo præſenté attingit diſputationem, refellitur tum iis omnibus rationibus quibus oſtenſum fuit fęlicitatem non eſſe in bonis corporis conſtitutam: tum ſpeciatim argumento illo, quod affert Ariſtoteles 7. Ethic. cap. 11. nimirum quia voluptates corporis impediunt prudentiam, & quò vehementiores ſunt, eò denſiorem menti caliginem offundunt, & rationis ac iudicij arcem occupant, animumq; illecebris in ſeruitutem pertrahunt, & ita deiiciunt, vt nihil magnum, aut excellens moliatur: Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata, cap. 7. voluptatem ſæpius inuenias latitãtem ad tenebras, captiuatam circa balnea, & ſudatoria mollem, eneruatam mero atque vnguento madẽtem, pallidam obfuſcatam, in medicamentis inuolutam.

Opiniones Philoſophorum de voluptate.

Tullius. *Seneca.* *Ariſt.*

DEINDE confirmatur idem inſtitutum, quia ſummi boni adeptio debet eſſe ſtabilis, & eiuſmodi, vt eam non conſequatur triſtitia: at multò ſecus habent voluptates corporis, quæ, vt ait Philo Iudæus in libro de Gigant. canum more primùm adblandiuntur, tunc repentè mutatæ morſum infigunt inſanabilem, quod Boëtius lib. 3. de Conſolat. metro 7. ita cecinit. *Philo.* *Boët.*

Habet hoc voluptas omnis
Stimulis agit furentes,
Apiumq; par volantum
Vbi grata mella fudit,
Fugit & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Lege D. Auguſtinum lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 20. vbi affert tabulam quandam, quam philoſophi nonnulli ad ingerendum pudorem iis, qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pingebant, in qua voluptas in ſella regali quaſi delicata quædam re- *D. Auguſt.*

gina conſideret, eiq́; virtutes famulæ ſubiicerentur obſeruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ meminit Tullius 2. de Finib.

ARTICVLVS IV.

Reſpondetur argumentis in contrariam partem adductis.

Sol. 1. arg. ARGVMENTA initio propoſita hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum dicendum ſummum bonum expeti propter ſe, voluptates autem, ſaltem ex intentione primaria, auctoris naturæ datas eſſe gratia operationũ, vt agentia ſtudiòs ac promptiùs munia ſua obeant: quemadmodum ſal non propter ſe, ſed ad condiendos cibos adhibetur. Itaque voluptates ſi ordinatè & ex primarij illius inſtituti regula appetantur, *Ariſtot.* non propter ſe, ſed propter actiones quærentur. Ariſtoteles autem loco illo decimi Ethicorum delectationem & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, ſed tanquã vnum quid accepit: quaſi diceret ridiculum eſſe quærere, cur quis operando delectari, & delectando operari velit: præſertim cum notum ſit appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiuſdem argumenti dicimus ſummam miſeriam non eſſe poſitam in doloribus, ſed in oppoſito, ſeu priuatione eius boni, in quo ſumma fœlicitas eſt, de quo poſtea. *Lege D. Tho. 3. cotra Gent. cap. 26. & in 1. 2 quaſt 4 art. 2. Fer & Caiet. iiſdem loc.*

Sol. 2. AD ſecundum negandum eſt antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum tantummodo concludere valetudinem ad naturalem huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eandemq́; ex ſententia Platonis inter bona corporis principem locum habere, non tamen in ea fœlicitatem conſiſtere. Ad *Sol. 3.* tertium, pulchritudinem præcipuum eſſe ornamentum non totius hominis, ſed corporis, ac tametſi virtutem ipſam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quam ipſius virtutis actum, contemplationémque conciliare.

QVAESTIO III.

Vtrum beatitudo conſiſtat in animi operatione.

ARTICVLVS I.

Aſtruitur pars affirmatiua.

CVM oporteat fœlicitatem in eo, qui fœlix dicitur, inſidere, & ex ſuperiore diſceptatione conſtet fœlicitatem non eſſe in bonis corporis, conſequens eſt vt in bonis *Animi bona.* animi ſita ſit. Rurſus cùm animi bona, ſi generatim loquamur, ſint potentiæ, habitus, & operationes: duo vero propria ad operationem ordinentur, fœlicitas autem propter ſe expetatur: vtique aſſerendum erit fœlicitatem in animi operatione conſiſtere. *Ariſto.* Quod docet etiam Ariſtoteles 1. lib. Ethicorum cap. 7. & lib. 10.

cap.

cap.6.& lib.2.Polit.cap.3 & lib.2.Magnor.Mor.cap.10.poteſtq; inde confirmari, quia beatitudo eſt vltima hominis perfectio; vnumquodque autem tunc perfectum eſt, cùm in actu exiſtit: vltimus verò actus in iis, quæ operationem vendicant, eſt ipſa operatio.

Obiicia t tamen aliquis Beatitudo definitur à Boëtio ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus: igitur beatitudo non conſiſtit in operatione, ſed potiùs in ſtatu, & quaſi habitu. Obiect. 1.
Secundo ſi beatitudo in operatione conſiſteret, nemo, niſi cùm actu talem edit operationem, eſſet fœlix appellandus, hoc autem abſurdum eſt, cum ex eo ſequatur eundem hominem breui tempore nunc beatum eſſe, nunc infelicem: ergo &c. Tertio, Habitus eſt perfectior actu: igitur beatitudo in habitu, non in actu, ſiue operatione collocari debet. Antecedens probatur, quia habitus eſt tum principium actiuum, tum finis ſui actus, cùm ab habitu eliciatur actus, ideoque hunc frequentemus, vt illum perficiamus. Item quia ſtabiliora perfectioris conditionis ſunt, vt docet Ariſtoteles 3.Ethic.cap.1 habitus vero ex ſuo genere ſtabiliores ſunt, cùm hi permaneant, illi confeſtim euaneſcant. 2. 3.

Ad primum notum reſpondendum ex D. Thoma in 1.2.q.3. art.2. Cùm beatitudo definitur ſtatus, ſolùm iudicari beatum eſſe in ſtatu boni perfecti. Itaque propoſitio illa, Beatitudo eſt ſtatus, non eſt eſſentialis, formaliſve, ſed cauſalis, vt ibidem annotauit Caietanus, quaſi dictum ſit beatitudinem eſſe cauſam ſtatus perfecti. Ad ſecundum, vt quis fœlix vocetur, ſat eſſe verſari in actione, vti ratio præſcribit, & vitæ huius conditio, atq; humana imbecillitas fert. Quod attinet ad tertium argumentum, quo petitur habitus ne, an actus perfectior ſit, aſſerendum actum ſimpliciter perfectiorem eſſe habitu Primùm, quia vnumquodque vt minus dependet, ita excellentioris naturæ eſt, at minus dependet actus ab habitu, quàm contra ſiquidem habitus naturalis, de quo loquimur, non niſi per actum gignitur, cùm tamen actus abſque habitu elici poſſit. Secundò, quia præſtantius eſt id, cuius gratia aliud eſt, vt docet Ariſtoteles 2.Phyſic.cap 3. text 31.& 1.Magnorũ Moral.cap.1.habitus autẽ propter actum eſt, tanquam propter quidpiam optimum, vnde Ariſtoteles 7. Phyſicor.cap 3.text.17 definit virtutem diſpoſitionem perfecti ad optimum, hoc eſt, vt ibidem D Thomas interpretatur, qualitatem qua ſubiectum apte perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus virtutis optimum quidpiam eſt. Quare non videtur negandum actum abſolutè præſtare habitui, Item in naturalibus. Quid verò de ſupernaturalibus iudicandum ſit, quod à quibuſdam in vtramque partẽ diſputari ſolet, non eſt huius loci conſtituere. Dilut 1. Obiectio. Dilut 2. Dilut 3. Actus perfectior habitu. Ariſtot.

Iis autem, quæ contra noſtram aſſertionem de naturali actu obiecta ſunt, facile reſpondebit qui dixerit, etſi habitus ſit

principium actus,& cauſa æquiuoca illius,non proinde nobiliorem eſſe,cùm non ſit cauſa æquiuoca principalis, ſed inſtrumentaria.Item licet operemur,vt habitus perficiamur,tamen cùm ipſa habitus perfectio ſit gratia operationis, vt videlicet promptiùs & ſuauiùs operari poſſimus, ratum manere finem habitus, eſſe operationem.

Ad ſecundũ dicito cum Richardo in 4.d.49.in 1.princip.q.4. pronuntiatum Ariſtotelis intelligendum cæteris paribus,quod in re propoſita non euenit,vt ex dictis cõſtat, cùm operatio aliunde maiorem habeat perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quanam operatione felicitas poſita ſit.

Multiplex diuiſio felicitatis.

VT autem doceamus in quanam operatione beatitudo conſiſtat animaduertendum eſt beatitudinem duplicem eſſe, ſupernaturalem & naturalem: rurſus vtramlibet harum bipartito diuidi,nimirum ſupernaturalẽ in eam,quæ ad hanc mortalẽ vitam,& in eam,quę ad aliam vitam pertinet:item naturalem in ſpeculatiuam & practicam.

Beatitudo ſuper naturalis alterius vitæ.

Svpernatvralis beatitudo, quæ in alia vita obtinetur, conſiſtit in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, vt ſentit D.Tho.3.cõtra gent.cap.25.& 26.& Quodlib.8.art.19.eiuſq; ſectatores variis in locis,& alij contra Scotum in 4.d.49.q.4.& 5. Henricum Gandauenſem in ſumma art.49.q.6.Ægidium quodlib.3. q. 19. alioſq; non paucos aſſerentes prædictam beatitudinem ſitam eſſe in actu amandi Deum clarè viſum:item contra D. Bonauenturam in d. q.49.1.p.diſtinct. q.5. M.Albertum diſt.48. art.4.Alenſem 3.p.q.23. memb.1.& 4.p.q.92.m.2.art.4.& alios, qui eam collocant in vtroque actu ſimul,intellectus & volũtatis, hoc eſt intuitiua contemplatione diuinæ naturæ,& in amore ſeu fruitione eiuſdem.

Sententia D.Thomæ, quam eius aſſertores multis argumentis confirmant, breuiter hoc modo oſtendi poteſt. Beatitudo formalis nihil eſt aliud,quàm adeptio & poſſeſſio finis vltimi: atqui ſola clara Dei viſio hoc ſibi vendicat: ergo ea ſola eſt beatitudo. Maior in confeſſo eſt apud omnes, colliturq; ex illis verbis primæ ad Corinthios 9. Sic currite, vt comprehendatis, & primæ ad Timoth.6. Apprehende vitam æternam:Minor probatur, quia voluntas non eſt potentia apprehendens, ſed appetens,& eius actus non eſt apprehenſio, ſed inclinatio, qua trahitur ad rem amatam, iuxta illud Diui Auguſtini libro decimotertio confeſſionum capite nono: Amor meus pondus meum: intellectus autem eſt potentia apprehenſiua, quæ ex ſuo peculiari modo operandi trahit ad ſe obiectum, ſibique præſens & vnitum poſſidet, ergo &c. Item ſumma beatitudo conſiſtit

Ad Corint.

D.Auguſt.

conſiſtit in operatione omnium perfectiſſima, ſed intuitiua contemplatio diuinæ eſſentiæ eſt huiuſmodi: igitur in ea ſumma beatitudo conſiſtit. Probatur aſſumptio, primùm quia potentia, à qua elicitur, nempè intellectus, eſt omnium nobiliſſima, vt docet Ariſtoteles 10. Ethic. capit. 7. & 8. quod ex eo quoque ſuadetur, quia obiectum intellectus eſt ſimplicius, & abſtractius obiecto voluntatis, cùm intellectus perfecto actu feratur in rem, abſtrahendo ab exiſtentia: voluntas verò actu perfecto nihil, niſi cum ordine ad exiſtentiam appetat. Nemo enim pecuniam. V. G. niſi vt eam poſſideat, optat, amat-ve.

Beatitudo ſupernaturalis huius vitæ.

QVOD ad ſupernaturalem huius vitæ beatitudinem ſpectat, cùm iſtiuſmodi beatitudo ſit tendentia quædam ad ſupremam illam fœlicitatem, de qua proximè diſſeruimus, vtique oportet eam in actione charitatis ſupernaturalis potiſſimum contineri: quia talis tendentia maximè fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Chriſtus Dominus cæleſtis diſciplinæ magiſter in ſermone de beatitudinibus huiuſce vitæ beatitudinem in virtutum actionibus conſtituit. Nec obſtat, quod voluntas, in qua inſidet charitas, ſecundum gradum ordinémque naturæ minus perfecta ſit, quàm intellectus: ſat enim eſt eam perfectiorem eſſe, ſi ſpectetur quoad rationem & officium tendendi per actiones meritorias ad cœleſtem patriam, & Dei viſionem, tanquam ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

Matth. 5.

ITAQVE non probatur nobis eorum ſententia, qui ſupernaturalem huius vitæ beatitudinem præcipuè in cognitione ſupernaturali Dei, ſiue in dono ſapientiæ collocant. Etenim licet donum hoc, aliáque eiuſmodi, quæ noſtris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitam promoueant: ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipuè conſiſtit. Charitatis, potius diximus, quàm gratiæ, quia gratia ex eorum ſententia, qui eam à charitate diſtinguunt, quam magis probamus, non propriè, vel ſaltem non immediatum dicitur operandi principium, ſed charitas. Beatitudo autem cùm in operatione ſit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tanquam fonti, ac principio aſcribenda eſt.

PORRÒ naturalis huius vitæ fœlicitas duplex eſt, vt ante monuimus, docétque Ariſtoteles 10. Ethic. à cap. 7. altera practica, quæ vitæ actiuæ finis eſt, altera contemplatiua, quæ eſt vitæ contemplatiuæ finis. Fœlicitas practica, cùm neceſſariò ſita eſſe debeat in actione vitæ practicæ, vtique conſiſtit in operatione ſecundum virtutem moralem, maximè prudentiam, quæ eſt virtutum regula, atque inter eas principatum obtinet. Contemplatiua ſita eſt in contemplatione, potiſſimum Dei, & aliarum etiam ſubſtantiarum materiæ expertium: ſiquidem hæc eſt nobiliſſima ſpeculatiui intellectus operatio: nec in hoc ſtatu (nulla habita ratione alterius vitæ, ad quam tendimus, & in qua ſupernaturalem

Lege D. Tho. in 2. d. 41. q. 1. art. 1.

Fœlicita. practica.

Fœlicitas contemplatiua.

beatitudinem nos adepturos ſperamus) ſecundum naturæ vires perfectiori modo Deum poſſidemus.

ARTICVLVS III.

Enodatur fœlicitatis definitio ab Ariſt. tradita.

Definitio fœlicitatis.

HINC non difficilè erit intelligere definitioné fœlicitatis traditá ab Ariſtotele 1. Ethicor. cap. 7. Fœlicitas eſt operatio animæ per rationem, aut non ſine ratione, ſecundum virtutem in vita perfecta. Dicitur enim operatio animæ per rationem ſiue intellectum, id eſt, operatio edita à potentia intellectiua: vel non ſine ratione, id eſt, vel ab intellectu præſcripta, & reuulgata: ſiquidem actiones humanæ, vel ab intellectu per ſe eliciuntur, vel ab aliis potentiis, quas intellectus regis, & gubernat. Dicitur, ſecundum virtutem, quia oportet actionem, in qua fœlicitas ponitur, ſtudioſam eſſe, rectæque rationi conſentaneá. Additur poſtremo, in vita perfecta, quia vt vna hirundo nó facit ver, ita nec dies vnus vnáve operatio reddit hominem fœlicem: proindéque vt quis fœlix dicatur, oportet totius vitę decurſu, aut longo tempore eam actionem, in qua beatitudo conſiſtit, exercere.

Cui fœlicitati cõuenIat tradita definitio.

PROPOSITA definitio ſi in eo ſenſu, quem præ ſe fert, accipiatur, vtrique fœlicitati tam practicæ, quàm ſpeculatiuæ conuenit, vt cóſideranti planum erit: ex mente tamen Ariſtotelis, qui, loco ſuperius adducto, de fœlicitate dumtaxat actiua diſſerit: ſoli actiuæ conuenit, atque adeò ſecundum eam limitationem nomine virtutis ſola virtus moralis accipiéda erit, in cuius actione tantùm actiua fœlicitas collocatur.

NONNVLLA hîc aduertes. Primùm eſt, cùm in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporiſque obnoxia, neque actiua, neque contemplatiua fœlicitas perfectè poſſideri queat, neutram in hoc ſtatu appetitum hominis perfectè ſatiare, eſto illum aliquo modo expleat: quatenus prudens & ſapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato, & imperturbato animo fert. Secundum eſt, fœlicitatem contemplatiuam naturalem non eodem prorſus modo eſſe in cótemplatione ſitam, quo beatitudo ſupernaturalis alterius vitæ in intuitiua diuinæ naturæ cognitione. Nam cùm Dei & ſubſtantiarum ſeparatarum conſideratio in hac vita ſimul cum morum prauitate inueniri poſſit: cum qua tamen fœlix nemo dicitur, aſſerédum eſt licet eſſentia fœlicitatis contemplatiuæ naturalis in ea quam diximus, contemplatione præcipuè collocata ſit: neceſſariò tamen formaliter includere morum probitatem, & virtutum actiones, quas eſſentia ſupernaturalis beatitudinis non ita includit. Ratio diſcriminis eſt, quia morum ſanitas non neceſſario prædictam contemplationem naturalem

Diſcrimen inter fœlicitaté contemplatiuam huius & alterius vitæ.

toralem comitatur, vt planum eſt: quæ tamen neceſſario ſequitur ex diuinæ eſſentiæ viſione, in qua, virtute, continetur, quia q́; eodem inſtanti, quo elicitur, parit ex ſe voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac cætera, quæ ad ſtatum illum omnibus bonis cumulatum exiguntur.

TERTIVM eſt, fœlicitatem contemplatiuam perfectiorem eſſe actiua. Quod ex eo patet, quia contemplatio cùm ſuapte natura propter ſe quæratur, nobilior & excellentior eſt, quàm praxis, quod docuit Ariſtoteles lib. 6. Ethicorum, cap. vlt. & lib. 10. eiuſdem operis, cap. 7. & lib. 7. Politicor. cap. 2. Idémque cenſuit Plato in Philebo, vbi ait vitam contemplationi dicatam cæterarum [illegible] omnium diuiniſſimam eſſe: & lib. de Regno, numerans duo [illegible]a, vnum Iouis, alterum Saturni, hoc illi prætulit, per illud actionem, per hoc contemplationem ſignificans. Lege in eandem ſententiam Alcinoum in lib. de Doctrina Platonis, cap. 2. Tyrium Maximum ſerm. 6.

Fœlicitas contẽplatiua perfectior, quam practica.

Plato.

QVÆSTIO IV.

Vtrum ad fœlicitatem externa bona requirantur.

ARTICVLVS I.

Diuerſæ Philoſophorum opiniones.

EST de re propoſita contentio inter Stoïcos & Peripateticos. Stoici partem negatiuam acerrimè tuentur, appellántque fœlicitatem Peripateticam, quæ externa bona aſciſcit, mollem & eneruatã. In quam ſententiam multa Cicero in 2. Paradoxo, & Tuſcul. quæſt. lib. 5. & Seneca Stoicæ diſciplinæ alumnus variis in locis. Videtur autem dogma hoc ex eo comprobari, quia oportet fœlicitatem à caſu & fortuna minimè dependere: à quibus tamen dependeat neceſſe eſt, ſi externa bona, quæ magna ex parte fortuita ſunt, requirit. Item, quia fœlicitas conſiſtit in actione virtutis: hæc autem probatur ſplendetq́; magis in aduerſis, quàm in proſperis, vt rectè ait Seneca in libro de Diuina prouidentia: *Gubernatorem*, inquit, *in tempeſtate maris, in acie militem intelligas. Unde poſſum ſcire quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitiis affluis? vnde poſſum ſcire quantum aduerſus ignominiam, & infamiam, odiumq́; populare conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcas?*

Opinio Stoicorum.

Seneca.

QVIN & Poëtæ, vt illuſtre ſolidæ fœlicitatis exemplum hominibus proponerent, Herculem induxerunt poſt multorum laborum tolerantiam de fortuna triumphantem, & in cœleſte domicilium aſcendentem. De quo eſt illud Boëtij lib. 4. de Conſolatione metro 7.

Poetæ.

Ite

Ite nunc fortes, vbi celſa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? ſuperata tellus
Sidera donat.

Poſtremò idem confirmatur, quia quod ad rectè & laudabiliter viuendum ſufficit, id etiam ad fœlicitatem ſat eſt: atqui virtus ita ſe habet: cùm probum virum & omni laude cumulatum reddat. Videtur igitur ea per ſe abundè ſufficere ad fœlicitatem. Atque huic ſententię Ariſtotelem & Platonem ſubſcripſiſſe ait Tullius 5. Tuſcul. quæſt. Quare Lucianus in Ariſtotelem iocatus Alexandrum Magnum apud inferos inducit aſſerentem, Ariſtotelem verſutum & callidum virum nixum fuiſſe perſuadere munera fortunæ neceſſaria eſſe ad ſummum hominis bonum, vt auderet ea ab ipſo petere, ac bona fronte recipere.

Tullius. Lucianus. In dialo. Diogenis & Alexandri.

ARTICVLVS II.

Ariſtotelis ſententia, eiúſque comprobatio.

Fœlicitas hominis politici.

RE tamen vera Ariſtoteles 1. lib. Ethicor. cap. 8. cenſuit ad fœlicitatem non qualemcumque, ſed hominis politici, & qui in Reipubl. luce verſatur, requiri externa bona, tanquam inſtrumenta ad defendendam Rempubl. ad beneficentiam exercendam, ad propulſandas iniurias, aliaq́; munera eiuſmodi. Quæ ſententia vera eſt: etenim nemo externam & politicam fœlicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præſtanda deſtitutus ſit: licet abſque iis quilibet priuatus homo in ſe ſpectatus, tam contemplatiua, quàm practica fœlicitate potiri queat.

Sol. arg.

ARGVMENTA verò, quæ ſuperiùs adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum non eſſe abſurdum fœlicitatem ſub aliqua conſideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus: dummodo quoad eſſentiam ab iis nequaquam pendeat. Ad ſecundum reſpondendum, eſto virtus maius ſpecimen ſui det magiſq́; luceat in aduerſis: tamen, quantum ad beatitudinis ſplendorem attinet, magis apparere in proſperis, in quibus præſtantis animi argumentum eſt moderationem ſeruare, euagantes appetitiones comprimere, neque vana iactatione extolli. Qui autem in egeſtate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduerſis rebus diu tolerandis animi conſtantiam exhibuere, etſi magna laudum encomia iure obtinuerint, non iccirco putandum eos ciuilem politicámve fœlicitatem aſſecutos fuiſſe: plura enim ad hanc requiruntur, quàm ad rectè, & cum laude viuendum. Neque aliud ſenſit Plato vbi rectè ſenſit, neque Ariſtoteles cùm de hac fœlicitate diſſerunt. Lege D. Thom. in 1. 2. quæſt. 4. art. 7.

DISPV

DISPVTATIO QVARTA.

De tribus principijs humanorum actuum, voluntate, intellectu, & appetitu ſenſitiuo.

QVIA præcipua Moralis ſcientiæ conſideratio verſatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibuſve conſiſtit hominis fœlicitas: doctrinæ ratio poſtulat, vt, poſtquam de fœlicitate egimus, de humanis actibus diſputemus, ac primùm de eorum principiis, voluntate, intellectu, & appetitu ſenſitiuo.

QVAESTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur.

ARTICVLVS I.

Argumenta in partem negatiuam.

PARS negatiua propoſitæ controuerſiæ his argumentis videtur oſtendi. Actus, quibus animæ beatæ diuinam eſſentiam clarè vident, viſamq; amant, humani ſunt, cũ in iis ſupernaturalis beatitudo hominis conſiſtat: & tamen ex communi Theologorum ſententia non ſunt actus liberi, ſed neceſſarij: nec enim in beatorum poteſtate eſt eiuſmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiſcuntur. 1. arg.

SECVNDÒ. Actus, quos ſomniantes, & mente capti exercent, dum diſputant, ratiocinanturque: item actus ſubiti voluntatis & intellectus, ſunt humani, quandoquidem ſoli homini conueniunt, nec tamen liberi ſunt: alioqui poſſet in eos culpa, aut meritum cadere. Ergo aliqui ſunt actus humani abſque libera voluntate. 2. arg.

TERTIÒ. Multi actus ab appetitu & externis membris adminiſtrati, ſunt humani, ſiquidem bonitatem, malitiámve moralem ſortiuntur: & tamen ij non ſunt à voluntate, cùm actus voluntatis ſint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate. 3. arg.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfaciamus, quædam prænotanda ſunt. Primum eſt bifariam poſſe aliquem actum dici humanum, nimirum vel quoad ſubſtantiam entitatémve, quo pacto omnes ac ſolæ operationes, quæ manant à potentiis propriis homini, vt homo eſt, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere: vel quoad operandi modum. Quia verò proprius modus operandi hominis prout à belluis diſtinguitur, eſt ita agere, vt ſuarum actionium dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, nec tam agunt, quàm aguntur, vt D. Damaſcenus ait lib. 2. fidei Ortho. cap. 27.) fit vt poſteriori modo eæ tantùm actiones humanæ vocentur, quas homo in ſua libera poteſtate habet.

Actiones humanæ quæ.

SECVNDÒ aduertendum voluntatem non ideo liberam, ſeu deliberatam vocari, quòd ipſa deliberet (deliberatio enim ad intellectum magis, quàm ad voluntatem pertinet) ſed quia præeuntem intellectus deliberationem ſequitur. Quo fit vt illa actio dicatur à libera voluntate proficiſci, quæ à voluntate intellectus deliberationem ſequente elicitur, aut imperatur.

HOC poſito reſpondemus omnes actus humanos proficiſci à libera hominis voluntate, quod ex eo oſtenditur, quia etſi radix libertatis ſit in intellectu, formalis tamen libertas à ſola voluntate eſt, vt alibi ex profeſſo declarabitur. Patetq; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid, vt libet eligimus: electio autem fertur in bonum, quod cum ſit obiectum voluntatis, conſequens eſt, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate ſiue eum ipſa in ſe eliciat, cuiuſmodi eſt actus amoris, ſiue imperet, vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuerſim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati ſubditæ ſunt, ſi ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti ſubiiciuntur.

Libertas quid.

ARGVMENTA verò pro contraria parte ex dictis facile ſoluentur. Ad primum & ſecundum dicendum eiuſmodi actus licet ſint actus hominis, non tamen eſſe humanos in eo ſenſu & vſurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium conceſſa maiori, ad minorem dic non omnes actiones, quæ à voluntate proficiſcuntur, immanentes eſſe, ſed quæ ab ipſa potentia manant, & in eadem manent.

QVÆSTIO II.

Vtrum voluntas intellectum: an intellectus voluntatem moueat.

ARTICVLVS I.

Propoſitæ difficultatis enodatio.

ADVERTENDVM moueri facultatem animæ ab aliquo nihil aliud eſſe, quam ab illo de potentia ad actum educi. Quare cùm bifariam poſſit aliqua facultas animæ eſſe in potentia: nimirum vel quoad eliciendam, aut eliciendam actionem, quod vocatur eſſe in potentia ad exercitium actus: vel quoad hoc illúdve agendum, id eſt, quoad producendum actum huius aut illius ſpeciei, quod dici ſolet eſſe in potentia quoad actus ſpecificationem: fit vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, à quo ad actum perducatur; vno quoad actus exercitiũ, altero quoad determinationem illius ad certam ſpeciem.

SIT prima concluſio. Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, ſicuti & reliquas potentias quoad actus humanos. *Concluſio* Hæc quæſtione proxime ſequenti accuratiùs probabitur; nunc ex eo breuiter oſtenditur, quia principium actus cuiuſque potentiæ actiuæ eſt ex fine: finis verò actuum intellectus continetur ſub fine voluntatis, proindeque intellectus ad actus ſuos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in concluſione, quoad *Actus ſubiti.* actus humanos, quia ad actus ſubitos, qui omnem actum voluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate, ſed ab obiecto interuentu ſpeciei intelligibilis & phantaſmatis. Qua de re Maior in 1.d.3.q.2. Greg. in 2.d.11.q. vnica. Lege quoq; ſi placet quæ in hanc ſententiam ſcripſimus lib.1. Phyſic. cap.1.q.2. art.4.

SECVNDA concluſio. Intellectus quoad ſpeciem actus mouet voluntatem. *2. concl.* Hæc ſuadetur, quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo, tanquam à principio formali externo, actus voluntatis ſpeciem ſumunt. Vbi aduerte bonum cognitum non ſolum ſeſe habere ad actus volũtatis vt cauſam formalem externam, prout illis tanquam terminus, ad quem referuntur, ſpeciem tribuit: ſed vt finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus concurrat etiam actiuè cum voluntate ad eius actus eliciendos controuerſum eſt. Negatiuam partem ſequitur Henricus Quodlib. 9. Capreolus in 2.d. 23.art.3.ad 1.contra 1.concluſ. Hiſpalenſis in 2.d.25.q. vnica art. 3 not.1. Iauellus 9. Metaph.q.6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4.d.49 q.3.artic.1. Gregorius in 2.d.25.q.1. contra ſecundam concluſ. Gabriel eadem d.q vnica dub.3. Soncinas 9. Metaph. q. 11.& q.13. Vtraque nobis admodum probabilis videtur, quæ autem probabilior ſit lib.9. Metaph. diiudicandum erit.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq́ dilutio.

ERIT tamen qui probare contendat non poſſe intellectũ à voluntate moueti, hoc argumento. Omne mouens eſt prius ac nobilius moto: ſed intellectus eſt prior & nobilior voluntate, vt ſupra ſtatuimus, docetq́; Ariſt. lib 10. Ethic. cap. 7. Igitur intellectus non poteſt à voluntate moueri. Maior probatur, quia quod mouet, agit: agere autem præſtantius eſt, quàm pati, teſte D. Auguſtino 12. ſuper Geneſ. ad lit.

2. *Auguſt.* SECVNDÒ. Voluntas nihil appetit, niſi quod ei ab intellectu repræſentatur, quia vt docet D. Auguſtinus lib. 8. de Trinit. cap. 4. Nihil volitum, niſi priùs cognitum. Igitur ſi vt intellectus actum ſuum eliciat: & voluntati aliquid proponat, debet priùs à voluntate moueri: dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progreſſio: ſiquidem omnem actionem voluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus, actio voluntatis abſque vllo primo actu.

TERTIÒ. Intellectus per ſuam notitiam concurrit effectiuè actum voluntatis, vt eſt multorum philoſophorum ſententia: igitur ſi voluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus voluntatem: idem reſpectu eiuſdem, hoc eſt eadem voluntas comparatione intellectus, ſimul erit mouens & motum.

Sol. 1. AD primum horum, dicendum fieri poſſe vt id, quod alio ſimpliciter deterius eſt, eodem tamen, alia conſideratione & ſecundum quid præſtantius habeatur. Nam v.g. potentia videndi nobilior eſt, quàm color, & tamen color, quatenus in illam agit, ſuam ei ſpeciem imprimendo, excellentior quàm illa eſt. Sic ergo tametſi intellectus abſolutè præſtantior ſit, quàm voluntas nihil nimirum ſi voluntas ſpectata prout intellectum mouet, hac ex parte in ipſo præſtantior cenſeatur.

Sol. 2. *Non omni actui intellectus præire actum voluntatis.* AD ſecundum, conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio: & ad eius confirmationem dicendum, non omni intellectus actioni præire actionem voluntatis: quia tandem conſiſtendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt ſupra diximus, intellectus ab obiecto interuentu phantaſmatis moueatur: qui actus, quia ſaltẽ in ſuo primo ortu, naturalis eſt, & non liber: non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. AD tertium, vtcumque ſe habeat veritas antecedentis, quæ alibi, vt diximus, perpendenda erit, reſpondemus non ſequi ex eo idem ſecundũ idem eſſe ſimul mouens, & motum. Nam cùm voluntas mouet intellectũ ad eliciendam notitiam alicuius rei, non concurrit tunc intellectus per eandẽ notitiam ad illammet actionem voluntatis, ſed ad aliam: v. g. mouet voluntas intellectum

ad deliberandum iudiciúmque ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurrit cum voluntate ad illuminet actum, quo eum voluntas mouit: ſed ad alium, nempè ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, repræſentat.

QVÆSTIO III.

Vtrùm voluntas moueat omnes alias potentias ad actus ſuos exercendos.

ARTICVLVS I.

Conſtituitur pars affirmatiua.

ASSERENDVM voluntatem mouere actiuè ad ſuos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ ſuapte natura eius imperio ſubduntur. Hæc aſſertio traditur à D. Auguſtino lib. 12. de Ciuitate Dei, c.6. D. Damaſceno lib.2. Fid.c.16. D. Anſelmo de Conceptu Virg.c.4. D. Thoma 1.part.quæſt.82.artic 4.& aliis. Probatur autem eius veritas tum ipſa experientia: quandoquidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præſtamúſque cætera id genus munia, cùm volumus. Tum ratione, etenim principium motionis cuiúſque potentiæ actiuæ eſt ex fine, cùm omne agens gratia finis operetur; bonum autem in commune, quod rationem finis habet, eſt obiectum voluntatis. Quare conſequens eſt, vt voluntas omnes alias potentias ad ſuorum actuum exercitium moueat. Conſecutio patet ex eo, quia ſemper ars & potentia, ad quam ſpectat finis vniuerſalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis ſub illo vniuerſali comprehenſus pertinet, vti liquet in arte nauigatoria, & nauium confectrice, itémque in duce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehenduntur ſub fine ac bono, quod eſt obiectum voluntatis, quia omnes potentiæ per ſuos actus tendunt in aliquod bonum: ergo, &c. *Concluſio.* *Obiectum voluntatis.*

QVÆRI ſolet quonam pacto voluntas hanc motionem præſtet. Quam dubitationem duplici pronuntiato explicabimus. Primum ſit. Voluntas non mouet alias potentias applicando, ſi loquamur de ea applicatione, qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit; vt cùm quis admouet ſecurim ad cædenda ligna imprimendo illi impulſum. Hoc ex eo oſtenditur, quoniam voluntas nullam præuiam motionem iniicit potentiis, tum quia in hoc rerum genere non apparet quidnam eiuſmodi præuia motio ſit: tum quia talis motio ſuperflua omnino *De modo, quo volũtas mouet alias potẽtias.*

nino eſt, cùm abſque illa poſſit voluntas potentias mouere: quod in Phyſicis ex profeſſo tractauimus, cùm oſtendimus cauſam primam non excitare agentia naturalia ad ſuas actiones præcedente aliqua motione, vt plerique D. Thomæ ſectatores arbitrati ſunt. Eſt enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum cauſis ſecundis concurrit, & in voluntate, vt cum potentiis. Lib 2. cap. 7. quaſt. 11 ar. 2.

SECVNDVM pronunciatum ſit. Voluntas mouet alias potentias concurrendo cum illis tanquam cauſa vniuerſalior; ita vt ex potentia, cum qua voluntas concurrit, & ex ipſa voluntate fiat vna integra cauſa, à qua vna eadémque numero actio manat. Huius pronunciati veritas oſtenditur, primùm ex analogia, quæ eſt inter alias cauſas vniuerſales, & particulares, præſertim Deum & cauſas ſecundas: quandoquidem voluntas, vt fertur in bonum in commune, aliæ verò in potentiæ bona particularia; ita ſeſe habet ad alias potentias, vt vniuerſalis cauſa ad particulares. Quare, vt cauſa vniuerſalis, verbi gratia, Deus, dum concurrit cum cauſis ſecundis ad agendum, ex ipſo & cauſa ſecunda fit vna cauſa integra, à qua vna, eadémque ſingularis actio oritur: ita proportione quadam ſe habebunt voluntas, cæteræque potentiæ, quas illa mouet.

Ex dictis intelliges actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potentias eſſe tranſeuntem: cùm in ipſa voluntate non maneat, ſiquidem non diſtinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea eiuſmodi concurſum voluntatis interdum eſſe quid ſpiritale, cùm nimirum voluntas concurrit cum potentia immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, ſi videlicet concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat ſenſus internos.

Duplex imperium. Deſpoticum, Politicum.

SCIENDVM ex Ariſtotele 1. Politic. cap. 3. & lib. 1. Ethic. cap. vlt. & ex D. Thoma 1. part. quæſt. 81. art. 3 ad 2. duplex eſſe imperium, alterum, deſpoticum, ſeu dominicum: alterum politicum, ſeu ciuile, quod etiam regium appellatur. Imperium deſpoticum eſt, quo dominus imperat ſeruis, qui facultatem reſiſtẽdi non habent, cùm nullo modo ſui iuris ſint. Imperium politicum eſt, quo Princeps Reipublic. imperat ciuibus, qui tametſi eius præceptis obediant: tamen, cùm liberi ſint, aliquid ſuum habent, quo eius imperio reſiſtere valeant.

QVÆRIMVS ergo num voluntas moueat ſenſus internos imperio ciuili, an deſpotico. D. Thomas loco proximè citato videtur docere cogitatiuam, quæ etiam ratio particularis dicitur, regi

regi moueriq́; à ratione,& voluntate imperio deſpotico; non ita verò reliquos ſenſus internos. Nam cur appetitus rationi & voluntati non promptè obediat, cauſam eſſe ait, quia appetitus non ſemper à cogitatiua, ſed ab aliis ſenſibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius eſſet momenti, ſi interni ſenſus pari obedientia voluntati parerent,vt erit conſideranti perſpicuum.Nobis tamen aſſerendum videtur nullum eſſe internum ſenſum, qui voluntati ſemper ad nutum obediat. Nam ſenſus communis perſeuerante externi ſenſus apprehenſione neceſſariò rem apprehendit, & vniuerſim omnes ſenſus interni (quippè omnium, quoad hoc eadem videtur eſſe ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, vt voluntas eorum cogitationem, aut nullo modo, aut difficilè compeſcat, vti docet quotidiana experientia. *Appetitus à quo ſenſu interno moueatur.*

PROVENIT autem ea cogitationum tenacitas ex multis cauſis: ſed ex his, potiſſimum, nimirum vel ex reali præſentia obiecti ſeſe per externos ſenſus ingerentis,vel ex interna inſtigatione dæmonum, qui imagines interius aſſeruatas agitatis ſpiritibus huc illuc transferunt, & ad rerum, quæ iis repræſentantur, apprehenſionem acuunt, accommodántque. Vel ex affectione organi: ſiquidem melancholici, qui ſicco & frigido ſunt temperamento, in eiuſdem rei apprehenſione diutius inſiſtunt. Vel ex affectu appetitus ſenſitiui: cùm notum ſit iis magis affligi internum ſenſum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur. *Ex quibus cauſis proueniat cogitationum tenacitas.*

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum ſenſitiuum moueat.

QVOD ad appetitum ſenſitiuum attinet, dicendum moueri illum à voluntate imperio politico, non autem deſpotico, vt communi aſſenſu tradunt Ariſtoteles in calce libri 1. Ethic.& 1.Politic.cap.3. D.Damaſcenus lib. 2.Fidei orthodox.cap.12.D.Gregorius Nyſſenus lib.4.cap.8.D.Thomas 1.2.quæſt.17.artic.7. & alij. Ac primùm quod appetitus à voluntate moueatur, patet experientia, cùm ſæpè illius motus arbitrio noſtro excitemus,& cohibeamus:confirmaturque verbis illis cap.4. Geneſeos:*Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Verùm quod talis ſubiectio non ſit deſpotica, non minus compertum eſt, cùm paſſim feratur appetitus in bonum ſenſibile contra iudicium rationis, & inclinationem voluntatis. Idq́; teſtatur D.Paulus illis verbis ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* *Ariſt.* *Damaſcen.* *Nyſſenus.* *Geneſ.* *D.Paul.*

ORITVR autem hæc repugnantia ex eo, quia appetitus ſenſitiuus ſequitur apprehenſionem ſenſus interni, quæ interdum adeò efficax eſt, vt à ratione & voluntate cohiberi non poſſit. Tum etiam quia motio appetitus ſenſitiui pendet ex diſpoſitione organi

organi (vnde ij, qui calido ſunt temperamento, facilè iraſcuntur) quæ diſpoſitio, ſiue affectio imperio non ſubiacet. Lege Diuum Thomam in quæſt. de Malo, quæſt. 7. art. 6. ad 8. & 1. part. quæſt. 81. artic. 3.

Voluntas ordinariè non mouet immediatè appetitum.

ORDINARIVS autem modus, quo voluntas appetitum mouet, eſt per apprehenſionem ſenſus interni, id eſt, mouendo imaginatricem facultatem, verbi gratia, vt de hac aut illa re cogitet, quam deinde appetitus amplectatur, aut fugiat. Quæri tamen ſolet vtrum voluntas non hoc dumtaxat modo, ſed per ſe immediatè interdum appetitū moueat. Diuus Thomas in diſput. de Veritate, quæſt. 25. art. 4. & quæſt. 26. art. 3. affirmatiuam partem aſſerit, quod in potentiis inuicem ordinatis, & connexis vehemens motus ſuperioris in inferiorem redundet. Vnde Ariſtoteles 3. de Anima, cap. 11. text. 57. ait appetitum ſuperiorem impellere inferiorem, ſicuti in cœleſti mundo ſphæra ſuperior inferiorem rapit. Verùm cùm appetitus non fe atur in ignotum; dicendum videtur tunc ſolum voluntatem immediatè, & per quandam redundantiam mouere appetitum, cùm iam in ſenſu interno exiſtit notitia eiuſdem obiecti: ita nimirum vt abſque noua intentione aut efficacitate notitiæ, appetitus magis accendatur ob affectum voluntatis.

Appetitus ob affectum voluntatis magis incēditur.

ARTICVLVS IV.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

IAM verò externa membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas, vt experimento compertum eſt, imperio ſeruili, ac citra vllam repugnantiam, niſi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralyſi laborantibus. Cur autem diſpar obtemperandi conditio membris corporis, & appetitui conueniat, ex iis, quæ ſuperiùs explicata ſunt, conſtat videlicet, quia appetitus ſequitur apprehenſionem, &c. Quibus adde appetitum ſuam qualemcumque vindicare libertatem, qua rationi, & voluntati obluctetur: quod tamen membris non competit.

Diſpar obedientia membrorum, & appetitus.

Dub. QVÆRI ſolet vtrum voluntas non moueat membra, niſi interuentu appetitus ſenſitiui. Pro parte negatiua facit, quia interdum membrorum motio eſt contra propriam appetitus inclinationem. Quare ſi in huiuſmodi euentis appetitus plerumque non obedit voluntati, nullo modo tunc poſſet voluntas mouere membra perſeuerante repugnantia appetitus: cuius oppoſitum docet experientia in Sanctis martyribus, qui membra acerbiſſimis cruciatibus offerebant.

Reſponſio. Pro parte affirmatiua, quam magis veriſimilem iudicamus, eſt ratio illa, quòd voluntas in viribus animæ mouet, vt agens ſupremum, appetitus vt agens medium:

vltimum autem eſt virtus motiua membris inſidens. Petit verò harmonia & ordo mouentium, vt ſupremũm non niſi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus appetitum duo obire munia, quorum alterum eſt bonum ſenſu oblatum proſequi, malum declinare: alterum, impellere membra corporis ad motum: quoad prius officium poſſe illum reſiſtere voluntati, quoad poſterius non poſſe. *Harmonia ordoq; mouentium.*

In quæſtione etiam verſatur, num appetitus ſenſitiuus in homine poſſit per ſe mouere membra abſque motione voluntatis. Quod poſſit ex eo videtur oſtendi, quia appetitus ſenſitiuus in homine non eſt deterioris conditionis, quàm in belluis. Quare ſi in his, vt planum eſt, per ſe mouet, cur non etiam in illo mouebit? Contrariam ſententiam tuetur D. Thomas 1. part. quæſt. 81. art. 3. & Caietanus eodem loco, eamq; probat ea ratio, quia, vt paulò ante diſputabamus, in omnibus mouentibus ordinatis, ſecundum mouens, cuiuſmodi eſt appetitus, non mouet niſi virtute primi mouẽtis. Nec verò in homine de appetitus ſenſitiui dignitate quicquam detrahit, quod non per ſe ac vi tantum ſua, membris motionem afferat. Etenim, vt Caietanus loc. cit. inquit, licet in nobis natura ſenſitiua nobilitatem capitis, quam in brutis habet, non obtineat: id tamen ei compenſatur per coniunctionem, & commercium cum ratione, & appetitu intellectiuo: ſiquidem inferius vicinitate ſublimioris perficitur: excellentiusq; eſt moueri à nobiliori, quàm mouere inferiora, & Regi in aula ſubeſſe, quam in tugurio præeſſe. *Dub.* *Solut.* *Natura ſenſitiua non obtinet in nobis dignitatẽ capitis, quam in belluis.*

Verum propoſitæ ſolutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus, ſi ſermo ſit de motione, qua appetitus ex vſu rationis mouet, non ſolere appetitum mouere membra, niſi mouente voluntate: ſi autem de aliis motionibus loquamur, interdum oppoſitũ accidere: nec opus eſſe, vt vniuerſim in omnibus motionibus appetitus, ſubordinatio illa ſeruetur, nec vt reſpectu omnium dicatur appetitus mouens ſecundarium, eſto ſemper ita ſe habeat comparatione illarum, quæ deliberatæ ſunt, & homini, quatenus homo eſt conueniunt. Qua limitatione poteſt etiam intelligi D. Thomæ ſententia, vt nonnulli ex illius ſectatoribus animaduertunt: præſertim cùm ſit admodum veriſimile motus ſubitos, quibus interdum membra ciemus, non ſemper prouenire à voluntate etiam indeliberata, ſed nonnunquam à ſolo appetitu, vt cùm quis naturâ bilioſus ex ſubita appetitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea, quæ ad appetitum pertinent, proxima quæſt. magis illuſtrabuntur. *Limitatio ſuperioris ſententiæ.* *Subiti motus membrorum.*

QVAESTIO IV.

Vtrum appetitus ſenſitiuus moueat voluntatem.

ARTICVLVS I.

Solutio quæſtionis.

Primum pronuntiatum. HÆc controuerſia aliquot pronuntiatis explicanda eſt. Primum ſit. Negari non poteſt appetitum mouere voluntatem. Probatur in primis ſacræ paginæ teſtimoniis: Ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Iacobi 1. *Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus.* Confirmatur quoque experientia. Nemo eſt enim, qui non experiatur motum appetitus ſiue iræ, ſiue doloris, aut lætitiæ inclinare ad ſe voluntatem.

2. pronunt. SECVNDVM pronuntiatum. Appetitus non monet voluntatem imperando illi. Huius pronuntiati veritas plana eſt: cùm in confeſſo apud omnes ſit facultatem inferiorem, & corporis organo affixam non habere imperium, aut dominium in potentiam ſuperiorem & immaterialem. Itaque non poteſt voluntas directo motu impelli ab appetitu, vt docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 77. artic. 1. ſed indirectè.

3. pronunt. TERTIVM pronuntiatum. Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc eſt interuentu notitiæ intellectiuæ, quæ obiectum amplectendum, aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit, vno, quia paſſio appetitus in cauſa eſt, vt intellectus hoc aut illo modo: aliter, atque aliter de re iudicet. Vnde illud Ariſtot. 3. Ethic. cap. 5. qualis quiſque eſt, talis ei finis eſſe videtur, vt illud 1. Rhetoricorum, non eadem videntur amantibus, & odio habentibus (Quare & ligaros ſub Alexandro Macedonum rege, reuocauit ſententiam ab Alexandro irato ad Alexandrum non iratum) Quo fit vt voluntas ſequens iudicium intellectus idem velit, aut repudiet, quod appetitus. Alrero, quia appetitus mouet voluntatem per notitiam interni ſenſus, quam ipſe ſequitur: quatenus ſenſuum phantaſmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

ARTICVLVS II.

Dubia quædam enodantur.

1. dub. EXISTVNT autem circa ea, quæ de motione appetitus aſſeruimus, aliquot dubia. Primum eſt, an appetitus aliquando abſque interuentu notitiæ intellectiuæ immediatè moueat voluntatem per redundantiam propter ſolam ipſarum

rum potentiarum cognationem, nexumque Reſpondemus idem, quod ſupra de voluntate reſpectu appetitus: videlicet cùm voluntas non tendat in ignotum, eatenus appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræſentatum ſibi per intellectum maiori impetu fertur propter inclinationem appetitus. *Reſponſ.*
Secundum eſt. Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius poteſtate non ſit ei reſiſtere. Reſpondetur, ſi appetitus adeò vehemens ſit, vt omnino rationis vſum abſorbeat, tunc neceſſariò mouere voluntatem, alioqui non. Etenim tandiu motus voluntatis liber eſt, quandiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem abſorbetque iudicium affectio appetitus, cùm ſenſitiua cognitio, quæ tali affectione acrior & importunior fit, adeò vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto paſſionis, verbi gratia, de re dolorem, aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat, in quam ſententiam lege quæ ſcripſit Ariſtoteles 7. Ethic. cap. 3 & D. Auguſt. 14. de Ciuit. cap. 16. D. Thomas in 1.2. quæſt. 10 artic. 3. *2. dub.* *Reſponſ.*

DISPVTATIO QVINTA.

De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

EGIMVS de principiis humanorum actuum: nunc de ipſis humanis actibus diſſeremus, non quidem abſolutè, nec enim ea conſideratio Moralis Philoſophi eſt, ſed quoad eorum bonitatem, & malitiam quatenus humanam attingunt felicitatem ad eam nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVÆSTIO I.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda ſit ab obiecto, an non.

ARTICVLVS I.

Explicatio controuerſiæ.

IN propoſita quæſtione hæc aſſertio ſtatuenda eſt. Bonitas & malitia humanarum actionum, ſumitur ab obiecto. Probatur. Nam humanæ actiones referuntur ad obiectum, vt ad menſuram ſui eſſe, & tanquam ad cauſam formalem extrinſecam, à qua proinde ſpeciem & diſtinctionem capiunt. *Aſſertio.*

Obiectū quid nam hoc loco ſit.

V t autem huiuſce rei veritas magis eluceat, aduertendū erit nomine obiecti intelligēdam eſſe hoc loco materiam, circa quam verſatur actio; cuiuſmodi eſt pecunia in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, ſpectanda eſt prædicta materia non ſecundum ſuum eſſe naturale abſolutè, ſed vt conuenit cum recta ratione & lege diuina, aut ab ea deflectit.

Libertas.

D e i n d e aduertendum quemadmodum libertas humanarum actionum formaliter eſt in voluntate, ita bonitatem & malitiam moralem ad actiones humanas pertinentem formaliter reperiri in actione interna ipſius voluntatis, licet obiectiuè ſit in materia, circa quam verſatur.

De bonitate, & malitia actus humani externi.

T e r t i ò ſciendum eſt actionem humanam externam dupliciter ſumi poſſe: vno modo ſecundum ſe, prout obiectum quoddam eſt actionis internæ voluntatis, conſentaneum rectæ rationi & diuinæ legi, vel ab ea diſſentaneum, etſi talis actio à nullo exerceatur, quo pacto dicitur bona vel mala obiectiuè ſolum ex prædicta conformitate, vel difformitate; non autem formaliter per bonitatem vel malitiam à voluntate deriuatam. Alio modo ſumi quatenus verſatur in executione: ſicque vt eſt effectus voluntatis, ita dicitur bona vel mala formaliter non quidem intrinſeca denominatione à bonitate vel malitia ſibi inhærente, ſed appellatione extrinſeca à bonitate vel malitia exiſtente in voluntate. Vt enim actus à voluntate imperatus, prout in executione eſt, non à ſe habet vt humanus ſit, ſed à voluntate deliberata, à qua imperatur: ita nec bonitatem, vel malitiam formaliter habet, niſi à voluntate. Itaque ab eadem ſingulari bonitate, vel malitia, à qua volitio interna nuncupatur bona vel mala formaliter & intrinſecè; vocatur etiam externa actio, quæ eſt obiectum volitionis, bona vel mala formaliter per externam appellationem. Quo fit, vt altera alteri bonitatem, & malitiam viciſſim tribuat. Nam externa actio ſumpta vt eſt in apprehenſione, in ſe quidem bona eſt vel mala obiectiuè, & hac conſideratione eſt cauſa bonitatis, vel malitiæ formalis exiſtentis in interna volitione: rurſuſque volitio interna, prout denominatione intrinſeca eſt bona vel mala formaliter, in cauſa eſt, cur actio externa poſita in executione, ſit bona vel mala formaliter denominatione extrinſeca.

Actus imperatus à voluntate vnde habet vt ſit humanus.

Bonū, & malū morale differentia humanarum actionum.

P o s t r e m ò nec illud præteriri debet, bonum & malum morale eſſe differentias eſſentiales humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter oſtendi poteſt. Actiones humanæ ſumunt bonitatem & malitiam ab obiectis, ad quæ reſpectu tranſcendenti ſibi intrinſeco & eſſentiali referuntur: ergo per bonitatem & malitiam, quam ab iis accipiunt, intrinſecè conſtituuntur. Item bonum & malum ſunt differentiæ eſſentiales habituum; ſed pro differentia habituum eſt differentia actionū ex habitibus

pro

prodeuntium, vt docet Ariſtotel. 2. Ethico. cap. 1. cùm ſimiles habitus ſimiles actus producant: igitur bonum & malum ſunt differentiæ eſſentiales humanarum actionum. Maior probatur, quia habitus bonus & malus, vt liberalitatis & prodigalitatis, diſtinguuntur ſpecie inter ſe, immo & contrarietate mutua ſibi repugnant, vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis cap. de Oppoſitis, & 2. Ethic. cap. 8. & 1. de Cœlo, cap. 4. diſtinguuntur autem & pugnant inter ſe bonitate, & malitia: vnde bonitas ponitur in definitione virtutis, qua virtus dicitur bona qualitas mentis: eodémque modo malum in definitione vitij, qua vitium dicitur qualitas, ſecundum quã animus malus eſt, &c. Non eſt igitur negandum bonum & malum eſſe differẽtias eſſentiales habituum, proindéque & humanarum actionum. *Ariſtot.*

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.

OBIICIAT tamen aliquis. Multæ ſunt actiones humanę ex ſpecie ſua ad bonum & malum indifferentes, vt ambulare, cauere: igitur bonum & malum nõ ſunt differentię humanarum actionum. *Obiect. 1.* Deinde, quòd malitia non poſſit eſſe differentia intrinſecè conſtituens actum humanum, ita probatur. Actus humanus eſt poſitiuum quid, vt ſatis conſtat: malitia verò moralis non poteſt eſſe aliquid poſitiuum: igitur non poteſt eſſe differentia conſtituens humanum actum. *Obiect. 2.* Minor trifariam oſtenditur. Primum, quia malitia moralis eſt malum quoddam: malum autem nihil aliud eſt, quàm priuatio boni. Item, quia ſi malitia eſſet quid poſitiuum, obtineret rationem boni: cùm omne ens poſitiuum ſit bonum, atque ita non iam eſſet malitia. Tertiò, quia cùm Deus ſit cauſa omnis rei creatæ, ſi malitia foret aliquid poſitiuum & reale, iam Deus illius cauſa eſſet, proindeq; actor peccati, quod dictu nefas eſt.

AD primum horum dicendum, obiectum, in quod humana actio in toto ſuo ambitu accepta fertur, triplicem ordinem poſſe habere ad rectam rationem: vnum conuenientiæ, quatenus videlicet rectæ rationi conſentaneum eſt: alterum difformitatis, prout ab ea diſcrepat: tertium indifferentiæ, vt ex ſe, nec eſt ei conforme, nec ab ea alienum. *Dilut. 1. ob.* Quo patet præter bonum & malum, quas diximus eſſe differentias humanarum actionum, aliam dari tertiam differentiam poſitiuam quoque & realem, qua actio ſuapte natura conſtituitur in ſpecie indifferentis: atque adeò actionem humanam non diuidi perfecta diuiſione in bonam & malam, vt probat argumentum: niſi ſumatur, prout exercetur in ſingularibus: ſic enim nulla eſt actio humana, quæ re vera non ſit actu bona, aut mala: quia aut habet finem conſentaneum *In ſingularibus non datur actio indifferẽs ad bonum & malum.*

rectæ rationi, atque ita eſt bona: aut diſſentaneum, & eſt mala: aut caret fine conuenienti, & eſt etiam mala, quia otioſa: quilibet enim omnibus actionibus quas edit (hæ verò neceſſariò ſunt in ſingulari) debet bonum finem apponere, quia tenetur intendere finem accommodatè ad ſuam naturam, quem ſi non adhibet, peccat ob defectum huius circunſtantiæ. Lege D. Thomam in 1.2. quæſt. 18. art. 9. & in 2. diſt. 40. quæſt. 1. vbi alij etiam Doctores dubitationem hanc contrariis ſententiis pertractant. Quidam námque affirmant, alij quibus nos aſſentimur, negant poſſe dari actum humanum in ſingulari indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non eſt huius inſtituti.

Dil 2. obi. AD ſecundum, conceſſa maiori, neganda eſt minor, & ad primam eius probationem dicendum, licet malum, ſi abſolutè loquamur, non ſignificet niſi priuationem boni debiti, hoc eſt, priuationem rectitudinis, quæ actui ineſſe deberet: tamen malum, quod actum moralem, habitúmve, tanquam differentia poſitiua, intrinſecè conſtituit, non ſignificare priuationem, nec bono morali priuatiuè, ſed contrariè repugnare. Ad ſecundum dic malum, de quo proximè egimus, eſſe bonum quid: dici tamen malum, tum quia ſemper habet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ ineſſe deberet: tum quia eſt diſconueniens homini, cuius bonum, vt D. Dionyſius 4. cap. de Diuinis nominib. ait, eſt ſecundum rationem ſe habere. Ad tertiam. Eſſe quidem Deum cauſam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, niſi quatenus ad illam reſultat priuatio moralis rectitudinis, eámque annexam habet. Quo pacto non proficiſcitur à Deo: quippè cùm peccatum ſit defectus quidam moralis, qui attribui nō debet niſi cauſæ morali, eique deficienti, quali reſpectu peccati Deus non eſt, ſed ſola voluntas creata.

D. Dionyſ.

QVÆSTIO II.

Vtrum bonitas, & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circumſtantiis.

ARTICVLVS I.

Quod ſint circumſtantiæ humanarum actionum.

Circumſtātia vnde dicatur.

CIRCVMSTANTIÆ humanarum actionum dicuntur, quòd circumſtent actiones humanas quaſi extrinſecus ſe habentes ad earum ſubſtantiam, ſiue eſſentiam, vt explicat D. Thomas in diſputatis q. 2. de Malo, art. 6. Numerantur hæ circumſtantiæ à D. Baſilio ſerm. 2. de Baptiſmo, cap. 8. à Boëtio lib. 4. de Differentiis Topicis,

D. Baſil. Boet.

Topicis, à Tullio 1. de Inuentione, à D. Thoma in 1. 2. quæſt. 7. & aliis poſt Ariſtotelem 3. Ethic. cap. 1. Comprehenduntur autem omnes hoc carmine:

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Quis, ſignificat accidentia perſonæ agentis, vt vtrum qui interfecit, ciuis eſſet, an peregrinus. *Quid*, non ſignificat ipſam actus ſubſtantiam: non enim actus poteſt eſſe circumſtantia ſui ipſius, ſed notat accidentia effectus per actum producti: vt ſi is, qui alium frigida abluit, nocumentum intulit. *Vbi* ſignificat accidentia loci, vt vtrum palam, an occultè: in loco ſacro, an profano ſcelus patrauerit. *Quibus auxilijs*, id eſt, quibus inſtrumentis, aut mediis, vt percuſſerit ne gladio, an fuſte. *Cur*, id eſt, ob quem finem, vt an gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit. *Quomodo*, ſignificat actionis modum, vt dolo, an bona fide fecerit. *Quando*, ſignificat accidentia temporis, vt vtrum die feſto, an profeſto rem diuinam omiſerit.

NONNVLLI, in quibus eſt D. Bonauentura in 4. diſtinct. 16 dub. 9. ad litteram. Magiſtri, & Paludanus eadem diſtinct. quæſt. 3. plures faciunt circumſtantias. Verùm illæ omnes ad has ſeptem reducuntur: excepto numero actuum, quem illi vocant circumſtantiam, Quoties, ſed hæc inter circumſtantias recenſeri non poteſt, quia circumſtantiæ circa eundem actum ſunt: numerus autem non circumſtat vnam eandémque operationem: ſed diuerſas, ac diſtinctas inducit.

VT autem ea, quæ ad prædictas circumſtantias pertinent, melius intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primùm eſt circumſtantiarum quaſdam notabiliter augere malitiam, vel, bonitatem actionum, moralium, quaſdam non. Enim verò cùm, exempli gratia, alter furto accipit millo aureos: alter quadrantem: quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue: in poſteriori minimè. Secundum eſt circumſtantiarum quaſdam inuehere deformitatem, vel bonitatem eiuſdem ſpeciei: quaſdam ſpecie differentem. Nam circumſtantia inſtrumenti, quo quis hominem interimit, nempe gladij, aut fuſtis, non reddit homicidio malitiam diuerſam ſpecie. At cùm quis interficit hominem, vt eum ſpoliet, circumſtantia ſpoliationis furtive addit homicidio deformitatem nouæ ſpeciei: quandoquidem furtum ſpecie differt ab homicidio. Tertium eſt eam circumſtantiam addere actui malitiam, vel bonitatem ſpecie differentem, quæ importat ſpecialem ordinem conformitatis, vel diſformitatis ad rectam rationem, & legem Dei, vt in ſuperioribus exemplis videre eſt.

Diuerſa genera circumſtantiarum.

Quæ circumſtantiæ differant ſpecie.

***

ARTI

ARTICVLVS II.

Reſponſio ad propoſitam quæſtionem, & aliquot obiectorum dilutio.

EX dictis facilè quiuis intelliget quid ad quæſtionem initio excitatam reſponderi oporteat: videlicet bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumſtantiis: quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere, & minuere, atque interdum ad diuerſam ſpeciem trahere ſolent.

Obiect. 1. SED erit, qui ita obiiciat. Id, quod confert actui rationem ſpecificam, non poteſt eſſe accidens illius: atqui circumſtantiæ ſunt accidentia actuum moralium, vt ſuprà diximus: igitur nulla circũſtantia poteſt tribuere actui diuerſam rationem ſpecificam, *Obiect. 2.* proindéque nec ipſum ad ſpeciem diuerſam trahere. Item, ſi aliqua circumſtantia mutaret ſpeciem actus: ſequeretur poſſe eandem actionem internam nunc eſſe bonam, dum videlicet tendit in bonum obiectum nulla circumſtantia vitiatum: nunc malam, ſi quis eundemmet actum continuando adhibeat illi in progreſſu circumſtantiam inanis gloriæ, V.G.

Dilut. 1. ob. PRIORI tamen obiectioni occurrendum erit, circumſtantiam, quæ mutat ſpeciem, neque eſſe circumſtantiam, neque accidens comparatione actionis, cui ſpeciem tribuit: ſed reſpectu alterius, cui adiungitur, verbi gratia, cùm quis occidit, vt furtum committat, rem alienam non eſſe circumſtantiam comparatione voluntatis furandi: nam reſpectu huius eſt obiectum, per ſe illi dans ſpeciem, ſed tam voluntatem furandi, quàm rem alienam, quæ eſt eius obiectum, eſſe circumſtantiam, ſi comparetur cum *Dilut. 2.* homicidio, cui ex accidente adiungitur. Poſteriori obiectioni non omnes eodem modo reſpondent: quidam concedunt vnum numero actum internum, eundem in genere naturæ, poſſe, vt exemplo illo oſtendi videbatur, alio & alio tempore ſubire formalitates diuerſas ſpecie in genere moris: ita vt nunc bonus & meritorius: poſteà verò malus & demeritorius ſit. Alij negant poſſe id fieri: aſſerentes vbi primùm actui ſuperuenit aliqua circumſtantia mutans ſpeciem, non manere eundem numero actum internum, etiam in genere naturæ, ſed elici iam alium, & ſpecie, & re diſtinctum. Quam dubitationem fuſius perſequi non eſt huius loci.

***

DISPV

DISPVTATIO SEXTA.

De affectionibus animi, quæ paſsiones vocantur.

DOCTRINÆ ratio poſtulat, vt ante virtutum tractationem de paſſionibus diſſeramus. Nam cùm virtutum moralium nonnullæ appetitui ſenſitiuo hæreant, in eiuſq; affectionibus moderandis & cohibendis verſentur, abſq; harum notione, virtutum natura & vis commode explicari non poterit.

QVÆSTIO I.

An appetitus ſenſitiuus, rectè diuidatur in concupiſcibilem, & iraſcibilem.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta oſtendere videantur non rectè diuidi.

QVIA paſſiones, vt progreſſu patebit, ſunt affectiones appetitus ſenſitiui, priuſquam de paſſionibus ipſis agamus, quædam circa iſtiuſmodi appetitum ad propoſitam diſputationem conducentia pertractabimus. Ac primùm, quod diuiſio illa non ſit probanda hiſce argumentis videtur concludi. Appetitus diſtinguuntur per affectiones: ſed affectiones, quæ attribui ſolent appetitui iraſcibili, conueniunt concupiſcibili: non ergo ij appetitus inter ſe differunt. Minor probatur, quia vt docet Tullius 4. lib. Tuſcul. quæſt. Odium eſt ira inueterata, & vt aſſerit D. Damaſcenus lib. 2. Fidei cap. 16. & D. Greg. Nyſſ. lib. 4. Phil. cap. 14. ita conſtat ex triſtitia. Cùm igitur triſtitia & odium pertineant ad appetitum concupiſcibilem: ſequitur iram, quam iraſcibili aſcribunt, in concupiſcibili verſari. Rurſus amor habet ex parte corporis commotionem ſimilem ei, quam ira: quandoquidem tam iis, qui amant, quàm qui iraſcuntur, ſanguis & calor efferueſcit: ſed huiuſmodi alterationes ex parte corporis ſunt quaſi materiæ paſſionum, quæ illarum diſcrimen ſuo modo arguunt. Non ergo actus amandi ab actu iraſcendi videtur diſtingui. *Tullius.* *D. Damaſc.* *D. Grego. Nyſſ.*

SECVNDÒ in rebus naturalibus vno eodémque pondere feruntur corpora in natiuam ſedem, & reſiſtunt iis, quæ ipſorum

motum impediunt: ſimilitérque ignis V. C. eodem calore agit in aquam, & repugnat frigori. Pari ergo ratione vnus idémque appetitus ſat erit ad noxia fugienda, & conuenientia ſectanda, itémque ad reſiſtendum contrariis. Quare, &c.

TERTIÒ, appetitus ſenſitiuus ſupponit apprehenſionem: ſed eâdem vi apprehenditur noxium & conueniens: ergo & eadem facultas appetens feretur in vtrumque. Cùm igitur ob nullam aliam rationem videantur diſtingui appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis, niſi quod alter habeat pro obiecto conueniens, alter noxium: non eſt quod illos re ipſa inter ſe diſtinguamus.

QVARTÒ. In parte rationali hominis datur vnus tantùm appetitus, nempe voluntas: ergo & in parte ſenſitiua, vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

Concluſ. SIT tamen concluſio. Rectè diuiditur appetitus ſenſitiuus in iraſcibilem & concupiſcibilem, vt in duas potentias realiter diſtinctas. Hæc eſt contra Gabrielem in 3.diſt.25.26.quæſt.1. artic.3. dub.1. vbi putat duplicem hunc appetitum differre ſola ratione per ordinem ad diuerſos actus: eſt tamen philoſophorum communis, *Ariſtot.* Ariſtotelis 1.Magnorum Moral.cap.13.Platonis 4. lib.de Re- *Plat.* publica, vbi vtrumque appetitum à ratione & inter ſe diſtinguit, aiens conſularui in vrbe reſpondere in homine rationem, Quæſtuario cupiditatem, Auxiliario iraſcendi appetitum. Eſt etiam *D.Damaſ.* D. Damaſceni lib. 2. Fidei Orthod. cap. 12. D.Gregorij Nyſſeni *D. Grego. Nyſſ.* lib.4.Philoſophiæ cap.8.D.Thomæ 1.par.quæſt.81.artic.2. Henrici Gandauenſis Quodlib.8.quæſt.15. D.Bonauenturæ in 3.diſt. 33.art.1.quæſt.3.M.Alberti 3.de Anima tract. 4. cap.2. & in ſum- *Ratio D.Th.* ma de homine tract.de iraſcib.quæſt.2.Probatur autem à D.Thoma loco citato: quia ſicuti aliis rebus naturalibus corruptioni obnoxiis non ſolum conuenit inclinatio ac vis ad conſectanda ſibi conuenientia & fugienda aduerſa, ſed etiam ad reſiſtendum contrariis, vt patet in igni, qui non ſolum propenſionem ac virtutem obtinet, vt locum infimum deſerat, & in ſuperum euadat: ſed etiam calorem vt iis, quæ ſibi perniciem moliuntur, obſiſtat: ita oportet in ſenſitiua parte dari duplicem vim appetentem, vnam, per quam animal ſimpliciter inclinetur ad proſequenda ea, quæ conueniunt ſecundum ſenſum, & deui- *Vis concupiſcibilis.* tanda noxia, quæ pars concupiſcibilis dicitur: alteram, per quam propulſet aduerſantia, & obluctetur iis, quæ vtilia, ſalutariáve remouent, aut oppugnant, vel quoquo modo nocumentum inferunt: vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile.

Atque

Atque hæc vis, iraſcibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quòd illa tendat in bonum ſenſibile abſolutè; hæc in bonū etiam ſenſibile: ſed tamen quatenus difficile & arduum: non quod ipſam difficultatem expetat, ſed vtilitatem potiùs, quæ in concupiſcibilem redundat, prout ipſius iraſcibilis opera, & miniſterio ei remouentur impedimenta, & difficultates, quæ obſtant, ne bonum, quod optat, adipiſcatur. *Vis iraſcibilis.*

QVOD verò prædictæ potentiæ ſiue inclinationes re ipſa diuerſæ ſint, ex eo oſtenditur, primùm quia non reſident in eadem omnino parte corporis vt in progreſſu oſtendemus. Deinde quia interdum animal contra appetitionem concupiſcibilis ingerit ſeſe rebus triſtibus, vt per affectum iraſcibilis aduerſantia impugnet, auertatque (Quod per eandem potentiam fieri non poſſet.) Vnde iraſcibilis paſſiones inteſtino ac domeſtico bello nonnūquam repugnare videntur motibus concupiſcibilis, quia concupiſcentia inflammata plerumque iram frangit, & ita accenſa concupiſcentiam minuit. Quo etiam patet iraſcendi vim eſſe quaſi propugnatricem concupiſcentiæ, dum arma corripit, certatque aduerſus ea, quæ res concupiſcibili gratas ac iucundas impediunt, & noxias inuehere conantur. Ideoque vt D. Thom. tum loco citat. tum ex profeſſo in 1. 2. quæſt. 25. art. 1. explicat, iræ à cupiditatis affectibus initium capiunt, in eoſdemq; terminantur, & deſinunt, vt cum ira ex illata triſtitia oritur, & qui vindictam ſumit percepta lætitia ad tranquillitatem redit. Quo ſpectat illud Ariſtotelis 4. Ethic. cap. 5. vltio modum, finemq; iræ adhibet, cùm pro dolore voluptatem efficit. *Ira à cupiditate oritur.* *Ariſtot.*

QVÆRI ſolet vtra ex his potentiis alteri, dignitate præferenda ſit. Henricus Gandauenſis Quodlib. 8. quæſt. 15. præfert concupiſcibilem. Pro qua opinione facit, quod iraſcibilis eſt quaſi miniſter concupiſcibilis, vt ex dictis patet, innuitque Ariſtoteles lib. 8. de Hiſtor. Animal. capit. 1. docens animalia iraſci, & pugnare propter concupiſcibilia. D. Thomas de verit. quæſt. 25. artic. 2. Oppoſitam ſententiam videtur amplecti, cùm dicat iraſcibilem eſſe facultatem ſuperiorem, ſicuti æſtimatiua inter potentias ſenſitiuas apprehenſiuas dignior habetur. Quod ex eo ſuadet, quia turpius, eſt non cohibere concupiſcentiam, quam iram, cùm hæc multò minùs, quàm illa rationem, & iudicium perturbet. *Dub.* *Iraſcibilis miniſter concupiſcibilis.*

HÆC dubitatio ita explicanda eſt, vt dicamus ex parte obiecti, atque adeo ſimpliciter appetitum cōcupiſcibilem nobiliorem eſſe iraſcibili: quandoquidem ille fertur directò & immediatè in bonum pertinens ad conſeruationem animalis: hic verò immediatè tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior eſt, quàm quæ occupatur circa media: at concupiſcibilis proximè ordinatur ad finem, quia tendit in bonum ſenſibile *Solut. dubij.*

ſecundum ſe : iraſcibilis in id, quod vtile eſt,& conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen poteſt iuxta aliã conſiderationem iraſcibilem concupiſcibili præſtare, quatenus immoderata affectio iræ,minus pernicioſa eſt,quàm cõcupiſcentia,vt D.Thomæ ratio ſuadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilut.1. RATIONES,quæ oſtendere videbantur non dari duplicem appetitum ſenſitiuum, ita diluentur. Ad primam conceſſa propoſitione neganda eſt aſſumptio, & ad eius probationem dicendum, odium dici iram inneteratam, non quod temporis diuturnitate ita fiat odium, ſed in ſenſu, quem cauſalem vocant; quia nimirum diuturna ira odium efficit. Similiter iram conſtare ex triſtitia, non vt ex parte componente, ſed naſci ex illa tanquam ex cauſa effectrice : quia ex concupiſcibilis appetitionibus obueniunt affectus iraſcibilis. Poſtremò id, quod eodem argumenro obiicitur de alteratione,
D.Thom. quam ira & amor corpori inferunt, diſſoluit S. Thomas 1. 2. q.
Feruor amoris. 48.art.2.hiſce verbis. *Feruor, qui conſequitur calorem alia ratione pertinet ad amorem,alia ad iram. Nam feruor amoris eſt cum quadam dulcedine & lenitate:eſt enim in bonum amatum, aſſimilatúrque calori aëris & ſanguinis : vnde ſanguinei ſunt ad amandum propenſiores, dicitúrque ad amorem incitare iecur, in quo fit ſanguinis gene-*
Feruor iræ. *ratior. Feruor autem iræ eſt cum amaritudine ad conſumendum, quia tendit ad punitionem contrarij : ideoque aſſimilatur calori ignis.* Hæc fere D.Thomas.

Dilut.2. AD ſecundum reſpondendum non eandem eſſe, quoad id, quod argumento petitur, rationem in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu ſenſitiuo comparatione ſui obiecti. Nam cum interdum iraſcibilis contra propenſionem concupiſcibilis,in obiectum feratur, cogimur fateri hos duos appetitus inter ſe neceſſariò diſtingui. Quod tamen non cernimus in corporibus vt ad loca propria tendunt,& itineris impedimenta remouent. Conceſſimus tamen in iſtiuſmodi corporibus dari diuerſa principia ad reſiſtendum corrumpentibus, & ad naturalia loca petenda,vt in igni calorem,& leuitatem.

Dilut.3. AD tertium,cõceſſa maiori & minori,dicendum,appetitum concupiſcibilem tendere in vtrumque,nimirum in id,quod conueniens eſt, & in id, quod noxium:proindeq; non differre concupiſcibilem ab iraſcibili, quòd ille in conueniens,hic in noxium tendat:ſed quòd ille ſimpliciter inclinetur ad proſequenda conuenientia & declinanda noxia : hic verò feratur in arduum reſiſtendo aduerſariis,quę conuenientia oppugnant & nocumentum inuehunt,vti diximus.

A D quartum, ſæpè ea quæ in ſuperioribus vnita ſunt, ſpargi, atque in plura membra ſecari in inferioribus, vt patet in potentia cognoſcitiua immateriali, & in potentiis cognoſcitiuis organicis. Quare nihil mirum ſi appetitus, intellectiuus ſit vnus, & ſenſitiui duo, præſertim cum hi hæreant in corpore, & in eo diuerſam exigant diſpoſitionem, vt paulò poſt dicemus. *Dilut. 4.*

QVÆSTIO II.

An vterque appetitus ſenſitiuus in corde ſedem habeat.

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum ſententia.

ALCINOVS in libro de Platonica doctrina, cap. 37. ait ſecundum Platonem iuniores Deos, qui tornãdi humani corporis curam ſuſceperant, cùm in capite rationis & ſapientiæ domicilium conſtituiſſent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus paſſionibus, hoc eſt vtrique appetitui proprias prouincias deſignaſſe: iracundiæ præcordia, cupidi locum propè diaphragma, ibique vim eam quaſi furioſum, & agreſte animal ligaſce: quin etiam condidiſſe pulmones cordis gratia molles & venroſos, atque inſtar fiſtulæ cauos & ſpongiæ ſimiles: vt cor itæ ardore nonnunquam æſtuans refrigeratione mitigaretur: ſimúlque iecori ad excitandam concupiſcentiam animæ, rurſúſque ſedandam, dulcedinem & amaritudinem indidiſſe. His ſimilia ſcripſit Apuleius in lib. de Dogmate Platonis, ſtatuens mentem capitis arcem tenere; iraſcentiam procul à ratione ad domicilium cordis deductam eſſe: cupidinem, atque appetitus poſtremam portionem infernas abdominis ſedes occupaſſe, vt propinas quaſdam & diuerſória nequitiæ, atque luxuriæ. Religatam verò iccirco longiùs à ſapientia hanc partem videri ne importuna vicinitas rationem deſuper conſtitutam, ipſâ cognitionum vicinitate perturbaret. *Plato de conformatione corporis humani.* *Apuleius.*

ALII affectum iracundiæ in felle conſtitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in ſplene. Cui diſtributioni ea ratio aſtipulatur, quod è tribus humoribus recrementitiis, qui è chilo ſecernuntur, bilis ad veſicam fellis demandatũr: conſtat autem bilim irritamentum eſſe iracundiæ; vnde & bilioſi iracundi eſſe conſueuerunt. Itaque veriſimile hinc fit iram in fellis conceptaculo reſidere. Ineſſe autem pauorem in corde, ſuaderi poteſt ex eo, quia qui timent confeſtim ſanguinem & calorem euocant, ad *Aliorum opinio.*

præcordia, vbi videlicet trepidatio potiſſimum eſt. Item, quia animalia, quæ pro ſui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora ſunt, nimirum quod virtutem pauoris expultricem magis ſparſam habeant: cùm tamen virtus vnita actuoſior, fortiórque ſit, quàm diſperſa. Poſtremò quod lætitia in ſplene locum obtinuerit argumento eſſe poteſt, quod, vt medici tradunt, iis, qui ſplene laborant, ratus ac difficilis ſit riſus, qui lætitiæ & hilaritatis comes eſt.

Lege Ariſt. lib. 3 de Part. anim. c. 4. Pli. lib 11. cap. 37. D. Thom. 1. 2. q. 45. art. 2.

Sententia Galeni.

GALENVS lib. 3. de Locis affectis., & in lib. qui inſcribitur, Quod animi mores corporis temperamentum ſequantur, exiſtimat appetitum concupiſcibilem reſidere in hepate, quod ij, qui multo abundant ſanguine, ſuopte ingenio procliuiores ſunt ad libidinem: appetitū verò iraſcibilem ponit in corde, pro qua parte confirmanda ſunt eæ rationes, quas mox ſubiiciemus.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis explicatio.

Concluſio.

SIT tamen noſtra concluſio. Vtrumque appetitum in corde ſedem habere. Ita ſtatuit Hippocrates, Zeno, Poſidonius, Chryſippus, cæteriq́ue eiuſdem familiæ alumni. Item Ariſtoteles, Theophraſtus, & alij Peripatetici, quos refert Veſalius & alij. Probatur autem huius ſententiæ veritas ex eo, quia omnes affectus, ſiue iræ, ſiue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eóque mox ſentitur: tum verò quia cor Philoſophorum cōſenſu, eſt origo & fons omnium vitalium operationum, in quo proinde appetitus ad ſeruandam vitam, & pericula propulſanda à natura dati conſiſtere debuerūt. Sciendum tamen non in eadem cordis parte vtrumque appetitum reſidere, ſed locis aliquantulum diſcretis ob diuerſam qualitatum compoſitionem, quàm ita, & cupiditas exigunt: ira enim affluentia caloris, & ſiccitatis gaudet: cupiditas abundantia humiditatis & caloris. Rationes autem, quæ in oppoſitum huius ſententiæ adductæ fuerunt, non perſuadent. Non enim bilioſi propterea iracundi ſunt, quod ira in veſica fellis reſideat, ſed quia flaua bilis calida eſt, & ſicca, quæ qualitatum compoſitio iram mouet, nutritq́ue. Nec iccirco, qui ſplenē male affectum habent, ſeſe triſtiores exhibent, quod ſplen hilaritatis & lætitiæ habitaculum ſit, ſed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta triſtitiæ affectum inducit. Nec ij, qui plurimo ſunt ſanguine, ideò frequentiores cupiditarum inſultus experiūtur, quòd concupiſcentia in iecore, quaſi hydra in lacu Lernæo incubet: ſed quia calido & humido ſunt temperamento, quod cupiditatis æſtum ciet. Illa verò argumenta, quę probabant pauorem ineſſe in corde, non eſt cur à nobis diluantur, cùm noſtram ſententiam confirment.

Dilutio rationum in contrariam partem.

QVÆS

QVAESTIO III.

Vtrum definitio paſsionis rectè ſe habeat.

ARTICVLVS I.

Explicatur paſsionis definitio.

Lege D. Tho. de Verit.q.26. art.3.& in 1.2.q.22.art.1.

Paſsionis definitio.

DEFINITVR paſſio à Philoſophis, *Motus appetitus ſenſitiui ex apprehenſione boni, vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis*. Vt autem hæc definitio intelligatur aduertendum erit paſſionem trifariam ſumi: vno modo, pro receptione cuiuſlibet rei, ſiue per eam id quod patitur aliquid abiiciat, ſiue non: qua vſurpatione ſcripſit D.Dionyſius 2.cap.de Diuinis nominib. ſanctiſsimum virum Hierotheum diuina patientem multa didiciſſe. Sic etiam pati aër dicitur, cùm Solis luce colluſtratur. Secundò, pro receptione cuiuſq; rei cum abiectione alterius: ſiue id, quod abiicitur, ſit conueniens rei naturæ, ſiue repugnans, quo modo aqua patitur, cum refrigeratur, aut calefit. Tertiò, pro receptione cuiuſque rei cum expulſione eius, quod naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria, & germana eſt: id enim propriè pati dicitur, quod à diſpoſitione ſecundum naturam ad eam, quæ ſecundum naturam non eſt, perducitur.

D.Dionyſ.

De hoc motu ſcripſimus lib. 7.Phyſic. c.1. q.1 art.4. & in paru. Nat. lib.de Reſpir. cap.7.

Cordis motus.

DEINDE aduertendum cor perenni dilationis & contractionis motu cieri, motúmque hunc naturalem eſſe, & animantium naturæ conuenientem quandiu fit certa quadam intentione, quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: quod ſi ab ea intentione per exuperantiam, aut defectum recedat, fieri non accommodatum.

TERTIÒ aduertendum inter omnes actus potentiarum, tum cognoſcentium, tum appetentium, eos dumtaxat, qui ad appetitum ſenſitiuum pertinent, ſuapte natura ſemper fieri cum aliqua tranſmutatione corporis, quæ animal à ſua naturali diſpoſitione deiiciat. Cuius rei ea ratio eſt, quia hos tantùm actus proximè, ac per ſe conſequitur incitatio, aut remiſsio motus, quo dilatatur, vel contrahitur cor. Enim verò ſi actus appetitus ſenſitiui ad fugam retractionémve ſpectent, vt timor, & triſtitia, remiſsionem efficiunt in motu dilatationis, proindéque maiorem contractionem: ſi verò pertineant ad proſecutionem delectationémque, vt amor & lætitia, maiorem inuehunt cordis dilatationem. Diximus propriè, & per ſe, quia remotè & ex accidente, etiam ex actibus aliarum potentiarum ſequitur intentio & remiſsio in motu cordis, vt ex apprehenſione boni & mali, & ex actu voluntatis, remotè tamen & interuentu appetitus ſenſitiui. In quam ſententiam

Lege D.Tho. 1.2.quæſt.24. art.2.ad 2.

tiam lege Diuum Thomam in quæſtionibus de Veritate, quęſtione 6. art. 3.

His ita explicatis iam liquidò conſtat cur paſſiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis, videlicet quoniam iis diſtrahitur cor à motu ſibi naturali: etſi inter paſſiones aliæ motionem afferant minùs, aliæ magis à natura alienam: magis, vt dolor & triſtitia, quæ contractionem pariunt: minus, vt lætitia & delectatio, quæ dilatationem cordis efficiunt: eſt enim magis naturæ conſentaneum dilatari, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Conſectaria quædam.

EX dictis nonnulla inferuntur conſectaria. Primùm eſt, paſſiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere, vt conſtat ex earum definitione, & ex iis, quæ tradidit Ariſtoteles in proœmio librorum de Anima. Plato in Philebo, Cicero in 1. Tuſcul. quæſt. D. Damaſc. lib. 2. Fidei orthod. cap. 22. D. Auguſt. lib. 9. de Ciuitate Dei, cap. 5. ediſſeritq́; ſanctus Thomas in 1. 2. quæſt. 22. artic. 3. Itaque gaudium, amor, & lætitia, aliiq́; eiuſmodi affectus, prout in voluntate cernuntur, non propriè, ſed ſimilitudine quadam paſſiones vocari poſſunt.

Reijcitur Chryſippi ſententia. SECVNDVM eſt, abhorrere à veritate ſententiam Chryſippi, qui (vt liquet ex iis, quæ à Cicerone lib. 4. Tuſculan. quæſt. & à Galeno lib. 4. de Placitis, Platonis & Hippocratis cap. 2. prodita ſunt) exiſtimabat perturbationes eſſe iudicia, opinionéſve: exempli cauſa ægritudinem eſſe recentem opinionem præſentis mali, in quo dimitti, contrahíque animo rectum videtur: metum opinionem mali impendentis, quod intolerabile eſſe iudicatur. Deprehenditur autem huiuſce dogmatis falſitas ex eo, quia obiecta paſſionum ſunt bonum & malum, quæ non ad vim cognoſcentem, & eius actus, cuiuſmodi ſunt opiniones & iudicia, ſed ad appetentem, eiúſque munia ſpectant. Quòd ſi quis pro Chryſippo reſpondeat eum non in ſenſu formali perturbationes iudicia vocaſſe, ſed in cauſali, quia nimirum ex opinione, ſiue apprehenſione mali oritur, verbi gratia, paſſio timoris. Occurrit Galenus loco citato, eum re vera in ſenſu formali fuiſſe locutum.

QVÆ

QVÆSTIO IV.

Vtrum paſsiones cadant in animum ſapientis.

ARTICVLVS I.

Philoſophorum dogmata.

Sententia Stoicorum.

NEGATIVAM partem huiuſce quæſtionis defendebant Stoici, contendentes eum, qui verè ſapiens ſit, debere animi paſſionibus omni ex parte vacare. Pro his tamen habere tres ἀπαθείας (Cicero 4. Tuſculanar. quæſt. conſtantias nominauit) id eſt, pro cupiditate volũtatem, pro lætitia gaudium, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò ſeu dolore negabant eſſe poſſe aliquid in animo ſapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit ſapiens. Gaudium eſt de bono adepto, quod ſapiens adipiſcitur. Cautio deuitat malum, quod debet ſapiens effugere. At quia triſtitia de malo eſt, quod iam accidit, & nullum malum exiſtimabant poſſe accidere ſapiẽti: nihil in eius animo prò illa ponebãt.

Lege Lactãtium libr. 6. c. 15. Senecã lib. de tranquilli. vita Tulliũ in oratione pro Murena. Gal. in tract. de curat. affec.

Ratio Stoicorum.

IDEO verò Stoici in eam ſententiam adducti ſunt, quia indignum iudicabant homine ſapiente perturbationibus concuti: cum hæ animi morbi ſint. Itaque hunc in modum diſputabant, Qui morboſi ſunt, ſani non ſunt: qui ſani non ſunt inſipientes ſunt. Igitur qui morboſi ſunt, non ſunt ſapientes: at ij, qui paſſiones ſentiunt morboſi ſunt: quandoquidem paſſiones ſunt ægritudines animi: ergo, &c.

Opinio Plat. & Perip.

PLATONICI autem, & Peripatetici contrariam partem ſecuti ſunt aientes non poſſe hominem quantumlibet ſapientem paſſionibus omnino vacare. Cuius ſententiæ fundamenta articulo ſecundo proponemus. Cicero in lib. de Finibus & D. Auguſtinus lib. 9. de Ciuitate Dei cap. 4. arbitrantur hos philoſophos de verbis potius, quàm de rebus facere controuerſiam. Nimirum Stoicos non quaſlibet motiones appetitus, ſed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationes, animumq́ue ad vitia inflectunt, paſſiones vocare: alios autem philoſophos paſſionũ vocabulo indiſcriminatim vti pro quouis motu appetitus ſenſitiui.

Lege D. Th. 1. 2. q. 12j. ar. 10.

ARTICVLVS II.

Veræ ſententiæ explicatio.

QVÆCVNQVE tamen Stoicorũ mens fuerit, negari non debet paſſiones cadere etiam in eos, qui veræ ſapientiæ, & magnarum virtutum ornmẽtis prædit ſunt, cùm illæ naturaliter obueniãt, cumq́ue ſi eis rationem dominã (cui ciuili obedientia obſequuntur) perficiamus,

ad moderationem & mediocritatem adduci poſſint,atque ad virtutum officia reuocari,& laudem ac præmium mereri. Itaque ſi paſſiones ſecundum ſe ſpectentur, id eſt, vt ſunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum moralo, quod à ratione pendet: conuenit tamen, ſi conſiderentur, prout ſubiacent imperio voluntatis & rationis. In quam ſenten-
D.Auguſt. tiam D.Auguſtinus,lib.14.de Ciuit.Dei cap.8. *Cupiunt*,inquit,*timent,lætantur & boni & mali:ſed illi benè,iſti malè,ſicut hominibus ſeu recta,ſeu peruerſa voluntas eſt.* Denique ſi Stoicorum dogma ita intelligatur,vt omnem motum appetitus vitioſum eſſe,& à virtute alienum ſtatuant, haud dubiè cœleſtis diſciplinæ veritati repugnat,vt idem ſanctus Doctor c.9.eiuſdem libri multis ſacræ pagi-
D.Ambro. næ teſtimoniis confirmat.Conſule D.Ambroſium tract.de obitu
D. Auguſt. Gratiani,& in lib.de incarnatione Domini cap.7.D.Auguſtinum
D.Gregor. Nyſſ. 14.de Ciuit.Dei cap.9.D. Gregor. Nyſſenum in diſputatione de Anima,& Reſurrectione,Lactantium lib.6.à cap.15.

Obiect.1. OBIICIAT tamen aliquis.Id quod ad peccatū inducit, habet rationem mali:atqui paſſiones inducunt ad peccatum: vnde à D.Paulo 7.capite epiſtolæ ad Romanos, paſsiones peccatorum
2. dicuntur:ergo.Item paſsiones ſunt ægritudines animi:ac proinde vitia:igitur nulla earum poterit honeſti rationem ſortiri. Præte-
3. rea iis,quæ non ſunt in noſtra poteſtate, nec laudem nec vituperationem meremur: ſed paſsiones non ſunt in noſtra poteſtate: ſiquidem iis,vt docet D.Auguſt.14.de Ciuit.Dei c. 9. inuiti cedimus:igitur iis non meremur:quod tamen paulò ante negauimus.

Dilut.1. Obiectio. AD primum horum dicendum paſſiones,ſi ſumantur, vt deflectunt à ratione, inclinare ad peccatum, ſi vt ordinantur à ra-
2. tione,non ita ſe habere, ſed ad virtutem ſpectare. Ad ſecundum paſſiones dici morbos animi ſiue ægritudines non prout à ratione gubernātur, ſed quatenus ab eius regula moderationéque deciſcunt. Vnde patet quid Stoicorum argumēto reſpondendū ſit.
3. Ad tertium conceſſa maiori,neganda eſt minor,ſi ita intelligatur quaſi nullo modo poſſimus paſſiones compeſcere, aut moderari:& ad eius confirmationem dicendum, nos cedere inuitos paſſionibus,non quoad conſenſum,cùm eis non niſi voluntate conſentiamus,ſed quoad aliquam corporis tranſmutationem, cuiuſmodi eſt interdum commotio riſus,fletus,aliæque eiuſmodi.

QVÆSTIO V.

Vtrum animi paſsiones rectè à philoſophis numerentur.

ARTICVLVS I.

Solutio quæſtionis.

PLATO in Theæteto affirmat eas paſsiones,quæ nomē habent,multas eſſe,quę carent nomine, innumeras lib. 9.de Repub.inquit hominem eſſe quaſi monſtrum, & ſphyngem

ſphyngem quandam ex variorum animantium partibus conflatam:& cupiditatem eſſe partem latiſſimam multa beſtiarum, id eſt paſſionum capita continentem:in Timæo ſex enumerat perturbationes,voluptatem & dolorem tanquam principia, quibus accedant audacia & metus, ita & ſpes: In primo de legibus ait quemlibet noſtrum eſſe vnum & habere in ſe conſiliarios duos contrarios & amentes,voluptatem & dolorem:ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

Quatuor præcipua paſſiones.

QVI paſſionem in commune aptiori methodo diſtribuerũt, eam in quatuor ſumma veluti capita partiti ſunt,videlicet in gaudium,& triſtitiam, ſpem & timorem. Quam diuiſionem tradit D.Auguſt.lib.14.de Ciuit.cap.3.D.Hieronymus in Commentariis ad cap.1.Ezechielis.Cicero lib.4.Tuſculan.quæſt. Boëtius 1. de Conſolat. Philoſophiæ metro 7. *Gaudia pelle, Pelle timorem, Spemq́; fugato,Nec dolor adſit.* Virgil. 6. Æneid. *Hinc metuunt, cupiuntq́;,dolent,gaudéntque.*

Quatuor paſſiones ſimiles quatuor ventis.

SOLENT autem hæ quatuor paſſiones comparari quatuor principalibus ventis, quod vt hi mare tempeſtatibus ſic illæ animum turbulẽtis motibus perturbent:quod ita quidam expreſſit.

Spes leuat arrectos,metus alto à vertice fluctus
Deiicit:hinc animum pulſat furibunda voluptas:
Inde dolor:fluctus ceu fracti fluctibus,altum
Clamorem ingeminant:piceis abſcondita nimbis
Nec radios fundit ratio,nec vela gubernat.

Porrò dicuntur ex quatuor paſſiones omnium præcipuè, quatenus aliarum complemenrum vel finis ſunt: ideoque alias omnes conſequuntur,vt docet Ariſt.2.Ethic. cap.1. timor autem & ſpes non ſimpliciter eiuſmodi complementum obtinẽt, ſed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namq; reſpectu boni incipit motus in amore,progreditur ad deſiderium, terminatur ſpe: comparatione mali mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit,vt numerus harum quatuor paſsionum ſecundum differentiam præſentis & futuri ſpectetur:motus enim futurum reſpicit,quies in aliquo præſenti eſt. Igitur de præſenti bono eſt gaudium.de præſenti malo triſtitia:de bono futuro ſpes: de malo futuro timor.Cæteræ verò paſſiones,quæ circa bonum, vel malum præſens,aut futurum verſantur ad has completiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuiſio paſſionis in minutiores ſpecies.

SI tamen paſſionum genus in ſuas ſpecies minutiùs concidere velimus,vndecim inueniemus, quarũ numerus ita colligi poteſt.Paſſionum quædã reſpiciunt bonum aut malum ſimpliciter, pertinentque ad appetitum concupiſcibilem,aliæ bonum aut malum arduum, ſpe-

ctantque ad iraſcibile:millæ ſex ſunt,tres reſpectu boni, totidem reſpectu mali:oblata enim re bona excitatur primùm in concupiſcibili amor illius: quod ſi ea res abſens ſit, conſurgit deſiderium;ſi præſens delectatio, ſeu gaudium. Similiter oblata re ſub ratione mali,oritur primum in concupiſcibili odium amori contrarium.Quod ſi res,quam odio proſequimur,abſit,oritur ſtatim fuga deſiderio aduerſa: ſi adeſt naſcitur triſtitia ſeu dolor delectationi inimicus.Paſſiones autem,quæ bonum,vel malum arduum reſpiciunt,& ad iraſcibilem ſpectant, ſunt quinque duæ reſpectu boni, tres reſpectu mali. Etenim ſi obiiciatur res ſub ratione boni ardui,quam quis obtinere ſe poſſe iudicat, prouenit ſtatim in iraſcibili ſpes,ſi putet eam ſe conſequi non poſſe,exiſtit deſperatio.Non eſt in iraſcibili aliquis motus reſpectu boni,quod iam adeſt & poſſidetur,quia quod iam adeptum eſt non habet rationem ardui.Aliæ verò tres paſſiones iraſcibilis comparatione mali ardui hunc in modum colliguntur, malum arduum aut præſens eſt aut non eſt:ſi non eſt,oritur timor vel audacia,timor,ſi id formidemus,& refugiamus;audacia, ſi aggrediamur. Quod ſi præſens eſt,conſurgit ira, qua animus exardeſcit ad ſumendam vindictam,& ad præſens malum depellendum.

RVRSVS eæ ipſæ paſſiones de quibus hactenus egimus in alias diſtribuuntur. Nam v. g. amor reſpectu eius cui aliquod optamus bonū, dicitur amicitia:reſpectu verò ipſius boni,quod illi optamus,dicitur amor concupiſcentiæ,&c.

SERVANT autem prædictæ paſſiones, hunc inter ſe ordinem;quædam ſunt veluti motus principium, videlicet amor & odium,his enim inclinamur ad aliquid optandum fugiendúmve, ſicuti lapis grauitate propendet ad deſcenſum.Quædam ſeſe habent veluti motus, nempe deſiderium & fuga. Aliæ denique vt quies & terminus motus,veluti delectatio & triſtitia: delectatio enim eſt vti quies in loco rei idoneo & conueniente, triſtitia vt quies in oppoſito loco. Quoniam ergo principium motus ipſo motu prius eſt,& motus prior quiete,ideo inter paſſiones appetitus concupiſcibilis, quæ circa bonum verſantur, amor eſt prior deſiderio,deſiderium delectatione.Inter eas verò,quæ ad malum tendunt,odium prius eſt fuga,fuga prior,quàm triſtitia.

DISPVTATIO SEPTIMA.

De virtutibus in commune.

RELIQVVM eſt,vt de virtutibus diſſeramus.Ac primò de iis in genere:poſtea verò particulatim. Quæ diſputatio præcipui in morali Philoſophia momenti eſt:propterea quod virtutibus boni efficiamur, & ab iis manent actiones ſtudioſæ,ſine quibus felicitas, quæ moralis diſciplinæ ſcopus eſt obtineri non poteſt.

QVÆS

QVÆSTIO I.

Vtrum definitio virtutis rectè habeat.

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

VARIAS virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in libro De eius doctrina, Ariſtoteles lib.2.Ethic.c.6.& in libello de Virtutibus, ſi eius eſt illud opus, & Plutarchus in libro de Virtute morum: multas etiam colligit Alexander Alenſis 3.p.Summæ,q.16.art.1. Vt autem quænam ex iis probari debeat ſtatuamus aduertendum eſt duo eſſe genera virtutum, vnum earum, quæ noſtris actibus acquiri poſſunt, vt fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo, vt fides, ſpes, charitas. Item virtutum alias eſſe morales, quæ videlicet in appetitu, ſiue intellectiuo, ſiue ſenſitiuo inſidēt, alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas, vt nunc breuiter dicamus, illud eſt diſcrimen, quod morales non ſolùm bonam actionem efficiant, ſed benè, reddantque eius vſum bonum, ex parte finis, & aliarum circumſtantiarum, quæ ad opus cohoneſtandum requiruntur, quæque dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantùm genere, ſed abſolutè bonum, habentémque ſimpliciter bonum appellat. Ad rationem verò intellectualis virtutis ſat eſt efficere actionem, ſiue opus bonum in ſuo genere, eſto aliunde vitietur, verbi gratia, ad Metaphyſicam, quæ eſt virtus intellectualis, pertinet conſiderare ſubſtantias ſeparatas, eſto quis in eam conſiderationem ob inanem gloriam incumbat: quam tamen circumſtantiam non ferret virtus moralis, quæ probam voluntatis affectionem requirit. Vnde talis ſcientia efficit bonum Metaphyſicum, non tamen bonum virum.

Varia diuiſiones virtutum.

Diſcrimē inter virtutes intellectuales & morales.

HIS ita conſtitutis, virtus in toto ſuo ambitu, vt tam acquiſitas, quàm infuſas, tam morales, quàm intellectuales comprehendit, hoc modo definienda erit, *Virtus eſt habitus operatiuus boni.* Intellectualis verò ita, virtus intellectualis eſt *habitus operatiuus boni reſidens in intellectu.* At infuſa ita definitur, vt ex D. Auguſtino lib.2.de Libero arbitrio, cap.8 aliiſque in locis colligitur, *Virtus eſt bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, quàm Deus in nobis ſine nobis operatur.* Dum enim Diuus Auguſtinus ait Deum in nobis ſine nobis virtutem operari, planè indicat loqui ſe de virtute dumtaxat, quam Deus per ſe animam infundit. Denique moralem virtutem ita definiit Ariſtoteles libro 2. Ethicor.

Definitio virtutis in communi.

Definitio virtutis moralis.

cap.6.*Virtus eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens,ea, quæ ad nos eſt, definita ratione, & vt definierit ipſe prudens.* Quæ definitio, quia præſentis inſtituit eſt propria, enucleatè à nobis explicanda erit. Eſt ergo imprimis virtus habitus, quia virtus (latè etiam ſumpto eius nomine)eſt diſpoſitio perfecti, vt docuit Ariſtoteles 7.Phyſicor.c.13. textu 17. habitu autem perfectè diſponimur ad operandum.Potiſſimum verò ad tria, virtutum habitibus indigemus.Primùm,ad vniformitatẽ actionum. Quæ enim ad agendum habituali propenſione carent,inſtabilia ſunt, faciléque mutantur.Secundò,vt actio in promptu ſit.Vnde Ariſtoteles 3. Eth. c.8.ait repentina eſſe ab habitu. Certe niſi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occaſione de re facienda priùs inquirere, cùm tamen interdum negotia moram non ferant.Tertiò,vt cum voluptate actio perficiatur:quod præſtat habitus. Nam cùm modum quendam naturæ obtineat,operationem ſibi propriam, quaſi naturalem, atque adeò iucundam reddit.Quare Ariſtoteles 2.Ethic.c.3.docuit delectationem in opere obeundo ſignum habitus eſſe.

Habitu perfectè diſponimur ad operandum.

Repętina ſunt ab habitu.

PATET igitur cur virtus dicatur *habitus*:obtinet autem hæc particula locum generis in definitione virtutis : ac per eam reiiciuntur potentiæ & paſſiones,cæteráque id genus, quæ habitus non ſunt. Dicitur etiam *habitus electiuus*, id eſt, per electionem operans ad excludendam ſcientiam, & alios habitus intellectuales,ad quorum rationem non pertinet, vt actus ab iis profecti ex delectu, ac voluntariè fiant. Additur, *in mediocritate conſiſtens*,vt reiiciantur habitus vitioſi, qui à mediocritate deffectunt. Denique adiicitur,*ea,quæ eſt ad nos definita ratione*, vt intelligamus mediocritatem,in qua virtus conſiſtit, non oportere eſſe ex natura rei,niſi fortè per accidens:ſed comparatione ſubiecti, & ex arbitrio,iudicióque prudentis viri.Qua de re in progreſſu plura.

ARTICVLVS II.

Virtutem ex ſua intrinſeca ratione eſſe habitum bonum.

Opinio Scoti.

CONTROVERSIA tamen eſt vtrum virtus ſecundum propriam eſſentiam ſit habitus bonus, an non. Scotus in 1.diſt.17.q.2.negatiuam partem amplectitur aſſerens vnum eundémque habitum modò virtutem, modò vitium eſſe poſſe. Arbitratur enim virtutem formaliter conſiſtere in relatione conformitatis ad rectam rationem fundata in habitu ex ſe indifferenti ad bonum & malum:vitium autem ſimiliter in difformitate à recta ratione:poſſeque eundem habitum,qui antea priorem relationem obtinebat, poſteriorem accipe

accipere: quemadmodum videmus eandem ſuperficiem nunc imbui candore,nunc nigredine. Sentit proinde Scotus virtutem, qua virtus eſt,non eſſe operatiuam, cùm ex ſua natura ſit relatio, cui nulla efficientia vel actiuitas conuenit:ſed id,quod agit,dum ex virtute operamur,eſſe habitum ipſum, cui ratio virtutis accidentariò aduenit,quod ſimiliter de vitio intelligit. Addit prætereá habitum poni in definitione virtutis, tanquam adiectitium quid,ſicuti naſus in definitione ſimi.

PROBATVR autem hæc ſententia ex eo potiſſimum, vt rationes alias omittamus,quia ſi is,qui obtinuit habitum abſtinendi à cibo ob Mahometicam ſuperſtitionẽ: ad Chriſtianam fidem conuertatur, & ob veri Dei cultum à cibo abſtineat, adhuc ex eodem illo habitu ſentiet promptitudinem facilitatémq; ad actus temperantiæ:ac proinde idem habitus,qui erat antea vitioſus ob prauum finem,nunc ex fine honeſto, atque ex conformitate ad rectam rationem,& legem Dei,fiet ſtudioſus: & qui antea rationem vitij,nunc virtutis rationem ſortietur.

CONTRARIA tamen opinio, quæ ſtatuit virtutem ex ſua natura eſſe habitum bonum, nec vnum eundemque habitum modo virtutem eſſe,modo vitium,Peripatetica eſt & vera, eámque defendit D.Thomas in 1.2.quæſt.55. artic. 1.& 4. Gabriel in 3.diſtinct.23.quæſt.1.art.1.& alij.Probatur autem primum, quia Ariſtoteles 2.Ethicor.capit.5. inquirens genus virtutis concludit eſſe habitum,eodémque libro cap.8.docet virtutem & vitium eſſe inter ſe contraria, quod etiam in Categoriis cap. de Oppoſitis, & alibi ſæpè docuerat: hoc autem verum non eſſet, ſi virtus & vitium formaliter ſignificarent relationes eidem habitui aduenientes,nec enim relationes ſunt habitus,nec inter ſe contrarietatem exercent. *Sententia Peripatetica.*

PRÆTEREA virtus ex ſe,vt Ariſtoteles definiit,eſt habitus electiuus in mediocritate conſiſtens: igitur virtus ex ſua natura inclinat ad actum bonum,nulloque modo ad actum, qui recedat à medio per arbitrium prudentis definito: atque adeò virtus ex ſua intrinſeca ratione eſt habitus bonus. Poſtremò habitus pulſandi citharam non inclinat ad qualemcumque motum fidium, ſed ad motum harmonicum ſecundum artis regulas: ergo pari ratione habitus,verbi gratia, temperantiæ non inclinabit ſolùm ad abſtinentiam à cibo, ſed ad abſtinentiam cum circumſtantiis, quæ actum perfectè cohoneſtant:quod Scotus negabat.

IGITVR ad argumentum pro contraria parte adductum reſpondendum eſt eum, qui ita affectus conuertitur ad verum Dei cultum, & religionis cauſa à cibo abſtinet, ſentire facilitatem in abſtinendo, non quòd prior habitus inclinet ad eos actus, quos tunc exercet: ſed quia habitus ille non ſolùm inclinabat ad ſuperſtitioſè abſtinendum,ſed reprimebat etiam appetitum, ne ad cibi appetitionem effrenatè inſurgeret. Quare cum duo munia præſtent *Dilut.arg.pro opinione Scot.* *Duo munera, quæ præſtant*

habitus ſtudioſi. præſtent honeſti habitus in appetitu; videlicet cùm inclinent ipſum a d actus rationi conſentaneos,& paſſiones,ne ſe immoderatè efferant,compeſcant:ratione huiuſce poſterioris officij facilitatem ſentiet ad religioſè abſtinendum is, qui antea ſuperſtitioſe abſtinebat, & ſi talis habitus priorem naturam retineat, proindéque adhuc vitioſus ſit. Similiter dicendum de honeſtis habitibus,qui videntur concurrere ad actiones,quæ ob mutationem circumſtantiarum vitioſæ ſunt: vt ſi quis antea liberalitatis habitu præditus,nunc ad inopiam redactus,pecuniam, vti priùs in magnis opibus,vltra quàm poſſit, diſtribuat:nō enim ad hunc actum eliciendum per ſe concurret habitus liberalitatis, ſed dumtaxat eatenus facilitatem præſtabit, quatenus paſſionem auaritiæ cohibet.

QVÆSTIO II.

Vtrum virtus moralis in mediocritate conſiſtat.

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis, & in quonam medio virtus omnis collocata ſit.

VIRTVTEM moralem in mediocritate poſitam eſſe aſſeruimus cum Ariſtotele in definitione virtutis:nūc id accuratiùs explicandum erit. Aduertendum igitur bifariam intelligi poſſe virtutem in medio eſſe:nimirum vel quoad eſſentiam, quia eſt habitus inter duo vitia contraria,vel quoad obiectum, quia id,in quod tendit, rationi conſentaneum eſt, proindéque medium inter exuperationem & defectum: quod in definitione virtutis ſignificauit Ariſtoteles illis verbis, *Ea quæ eſt ad nos definita ratione:* id eſt, virtus conſiſtit in mediocritate ſecundum omnes circumſtantias prudentiæ regula præſcriptas.Deinde aduertendum medium, aut eſſe conſtitutum ex natura rei,aut ſumi comparatione noſtri. Medium ex natura rei,quod etiam medium rei vocatur, eſt quod æquè ab vtroque extremo diſtat, quo acto ſenarius medius eſt inter denarium & binarium,quia totidem vnitatibus ab vtroque abeſt,nempè quatuor. Medium comparatione noſtri eſt, quod ad nos collatum, neque exuperat,neque deficit:quomodo ea cibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium reſpectu illius. At enim quia non omnibus eadem temperamenti,& caloris ad decoquendum vis eſt, ſæpè id, quod vnius collatione medium habetur,reſpectu alterius deficit,aut excedit.

Mediū quoad eſſentiam, & mediū quoad obiectum.

Ariſtot.

Medium ex natura rei.

Mediū comparatione noſtri.

SIT

Sit prima aſſertio. Omnis virtus moralis (cuius appellatione non comprehendimus hoc loco prudentiam) conſiſtit in medio quoad obiectum. Hanc aſſertionem tradit Ariſtoteles lib. 2. Ethic. cap. 6. & lib. 5. cap. 3. & 4. eamq; approbant communi conſenſu Theologi in 3. diſtin. 33. Suadetur verò à D. Thoma in 1. 2. quæſt. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & menſuratur, ſitum eſt in adæquatione ad ſuam regulam. Quare cùm bonum virtutis moralis à ratione dirigatur: vtique poſitum erit in adæquatione ad menſuram rationis: quæ adæquatio eſt æqualitas ſeu commenſuratio quædam inter exceſſum & defectum, id eſt, mediocritas, de qua eſt illud poëtæ: *1. aſſertio.* *Ariſt.* *D. Tho.*

Horat. 1. Ser. Saty. 1.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Quod non ita accipiendum eſt quaſi ad rationem virtutis exigatur, vt prædictam mediocritatem in diuiſibili attingat: quod Stoici falsò putabant: vnde etiam contendebant virtutem non ſuſcipere magis & minus: ſed in maximo, hoc eſt in illius indiuidui medij adeptione conſtitutam eſſe. Ideoque neminem virtute præditum iudicabant, niſi qui ad ſtudioſas actiones obeundas in ſummo gradu eſſet diſpoſitus. Peripatetica tamen & vera ſententia, vt conſtat ex iis, quæ tradit Ariſtoteles 2. Ethicorum, decernit in medio virtutis latitudinem dari: poſſeq; obiectum ipſum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minùs perfecto attingi. Nec ſanè conuenit moralium actionum honeſtatem ad inſectilia mathematica reducere. *Stoicorũ falſum dogma.* *Peripatetica opinio.*

Lege Plutarchum in lib. de Stoicorum contrarietatibus.

Qvod ſi quis pro Stoicis opponat virtutem conſtitutam eſſe in recto: recto autem nihil rectius eſſe: proindéque nullam virtutem alia perfectiorem dari. Occurrendum recto in Mathematicis nihil eſſe rectius, quia ſi recta linea tantulum ab extremis ſubſultet, recta non erit: cùm id in eſſentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet: quia v.g. actio eius, qui ex affectu miſericordiæ pecuniam egenti erogat, recta eſt, vtpote conſentanea rectæ rationi: actio verò illius, qui ex intenſiori miſericordiæ affectu, vberiorem pecuniam largitur, haud dubiè rectior eſt atque excellentior: cùm perfectiori modo illud officium virtutis præſtet; tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert. *Obiectio.* *Dilutio.*

Secvnda aſſertio. Omnes virtutes morales, excepta iuſtitia, conſiſtunt in medio quoad eſſentiam, hoc eſt inter duos habitus vitioſos poſitæ ſunt. Hæc inductione patet. Namque fortitudo eſt inter vitium timiditatis, & audaciæ, liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem, ſimilitérque res habet in cæteris. *2. aſſertio.*

ARTICVLVS II.

De medio iuſtitiæ.

EXCEPIMVS in prima aſſertione iuſtitiam, quia peculiare illi eſt non eſſe inter duo extrema vitia collocatam. Quod ſignificare voluit Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 5. cum docuit iuſtitiam non eodem modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Poteſtq́; idem ex eo oſtendi, quia iuſtitia verſatur inter plus & minus, quod eſt contra ius. Diximus, quod eſt contra ius, quia qui de ſuo plus dat, vel nullum committit peccatum, vel ſi quod committit, id non ad iniuſtitiam pertinet, ſed ad prodigalitatem, quæ liberalitati opponitur. Quo fit, vt iuſtitia vnum tantum habeat extremum, cui aduerſetur, nimirum iniuſtitiam: quia prædictum plus, & minus ſemper iniuſtitiam efficit.

Peccata contra iuſtitiam, ſunt per defectum.

SCIENDVM præterea eſt, cùm virtutes morales, quæ circa paſſiones verſantur, hominem ad ſe ipſum ordinent, neceſſariò conſtitutas eſſe in medio reſpectu noſtri: iuſtitiam verò, quia operationes in ordine ad alterum dirigit in medio rei cōſtitutam eſſe. Tantum enim iuſtitia reddere præcipit, quantum quis alteri debet, non plus minúſve: ſiquidem hoc modo aſtruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum exiſtit, cùm nullus vltra, aut citra id, quod ſuum eſt, obtinet: quam æqualitatem ſartam tectámque tueri & vindicare proprium iuſtitiæ munus eſt.

PORRÒ cùm iuſtitia duplex ſit, vt docet Ariſtoteles lib. 5. Ethic. cap. 2. vna diſtributiua, quæ cernitur in diſtributione bonorum Reipub. aut alterius communitatis iuxta proportionem meritorum vniuſcuiuſque, ita ſcilicet, vt quæ eſt proportio meritorum vnius ad merita alterius, eadem ſit proportio præmiorum ad præmia. Altera commutatiua, quæ cernitur in commutationibus, & venditionibus, aliisq́; eiuſmodi, fit vt non idem in vtraque medium ſeruetur. Nam in commutatiua ſeruatur medium ſecundum proportionem Arithmeticam, vt nimirum conſtituatur æqualitas inter rem acceptam, & id, quod per eam redditur: in diſtributiua autem tenetur medium ſecundum proportionem Geometricam, vt eadem in præmiis, quæ in meritis proportio ſit. Exempli gratia, ſi duobus ciuibus loco præmij decem aureorum millia diſtribuenda ſint, & ex iis vnus duplex habeat meritum, alter verò triplex: ſecundum Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem ſex: vt enim trium ad duo eſt proportio ſeſquialtera, ita ſex ad quatuor.

QVÆ

QVÆSTIO III.

Vtrum ne virtutes homini naturales ſint, an eas propriis actibus acquirat.

ARTICVLVS I.

Virtutes in quodam ſenſu eſſe homini naturales, in alio non eſſe.

PRIOREM partem propoſitæ dubitationis (quæ de virtutibus acquiſitis dumtaxat intelligenda eſt) pertractauit multis in locis Plato, vt in Menone, in Protagora, in Euthydemo, etſi more ſuo diſputans nihil ferè certi aſſeuerarit. De eadem quoque re varia philoſophantium dogmata refert D.Tho. in 1.2. q.63. art.1. & in diſputatis q. vnica de virtutib. in commune art. 8. Vt autem breuiter rem expediamus ſciendum eſt dupliciter poſſe virtutes dici eſſe nobis naturales, vno modo, prout naturale eſt idem, quod conueniens naturali inclinationi, ſicque naturalis eſt homini cognitio veritatis. Secundò, vt naturale differt à voluntario. Quo pacto ea, quæ nobis à primæua origine, & ex principiis naturæ innata ſunt & congenita, naturalia dicuntur, vt vis nutriendi. *Bifariã virtutes dici poſſe naturales.*

SIT prima aſſertio. Virtutes ſunt homini naturales priori modo. Probatur, quia homo natura ſua eſt particeps rationis, eſtq; ei naturale ſecundum rationem viuere, vt docet D.Dionyſ. 4.cap. de Diu.nom. Quare cùm actiones virtutum ſint conſentaneæ rectæ rationi, conſequens eſt vt hominis naturæ conuenientes ſint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem veri docente Ariſto 1. Metaph.c.1. & ad appetitionem boni teſte eodem Ariſtot.1. Ethico.cap. 1. virtutes autem intellectuales feruntur in verum, morales in bonum. Poſtremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodque ſecundum naturæ ſuæ gradum perficitur, eſt illi ſecundum naturam conueniens, homo autem ſecundum gradum ſuæ naturæ virtutibus acquiſitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc conſiderationem dicuntur ineſſe homini virtutes à natura, non perfectè & completè, ſed inchoatione quadam, & tanquam in radice, è qua accedente diſciplina & ſtudioſarum actionum exercitatione in actum prodeant. *1. aſſertio.* *D.Dionyſ.* *Ariſtot.*

SECVNDA aſſertio. Virtutes non ſunt homini naturales poſteriori modo. Hanc tradit Ariſtot. lib. 2. Ethic. cap. 1. Suadeturq; ex eo quia ſi virtutes eo modo naturales forent, nemo iis laudem mereretur, cùm nemo niſi ex libero actu iure laudetur. Item quia non poſſent homines vitiis aſſueſcere; ſiquidem vt docet etiam Ariſto. lib. 1. Magnorum Mor. cap. 6. ad id, quod eo pacto eſt à na- *2. aſſertio.*

tura inſitum, nihil proficit contraria aſſuetudo, vt patet in terra v.g. quæ quia natiuam habet grauitatem, qua deorſum tendit, licet verbis locum ſuperiorem ſæpe iaciatur, nunquam ad aſcendendum aſſueſcit. Vnde etiam patet virtutes non eſſe contra naturam, alioqui non poſſent homines iis aſſue fieri.

ARTICVLVS II.

Virtutes acquiſitas comparari noſtris actibus.

3 *aſſert.* TERTIA aſſertio hæc ſit. Virtutes acquiſitæ comparantur noſtris actibus. Hæc ita ſuadetur. Principia operatiua naturæ conuenientia, quæ non inſunt nobis à natura, ſed ex acquiſitione, comparantur noſtris actibus: atqui virtutes acquiſitæ ſunt principia operatiua conuenientia naturæ admodum ſuperius explicatum: igitur comparantur noſtris actibus. Maior conſtat ex doctrina Ariſtotel. lib. 2. Ethicor. hoc enim eſt diſcrimen inter principia innata, & acquiſita, quod principia innata antecedũt actus, nec iis comparantur: aſpectus enim antecedit actioné vidẽdi, nec per eam aſpectus acquiritur: at principia acquiſita ſequũtur actus, iiſq; adipiſcuntur.

4 *Dubia.* VT autem propoſitæ aſſertionis veritas magis eluceat, duæ quędam dubitationes explicandæ erunt. Prior eſt, Quonam cauſę genere actus ſtudioſus concurrat ad generandũ habitus virtutis. Poſterior, Num ad comparandũ eiuſmodi habitum ſufficiat vnus actus, an neceſſariò plures exigantur. Priori dubitationi, omiſſa opinione Durandi, quę lib. 9. Metaph. à nobis confutanda erit, reſpondemus cum Capreolo in 3. d. 33. q. vnic. art. 3. in ſolutione argumentorum cõtra ſecundam concluſionẽ, actus ſtudioſos concurrere, vt principia actiua ad generationem habituum. Enimuerò cùm potentiæ, v.g. intellectus & voluntas, ſint cauſę vniuerſales actiuæ habituum, & in iis poſſint eſſe diuerſarum ſpecierum habitus, neceſſariò danda erit aliqua cauſa particularis actiua, quę potentiã determinet ad hunc potius, quàm illum habitum producendum, hæc autem cauſa eſt ipſe actus à potentia elicitus.

Reſpon. ad 1. dub.

Ad 2. AD poſteriorem dubitationẽ reſpondemus cum Gabriele in 3. d. 23. q. 1. dub. 4. Almaino ibid. q. 2. art. 3. & aliis per quemlibet actum moralẽ bonum etiam remiſſum poſſe gigni habitũ virtutis moralis, niſi ex parte ſubiecti aliquid impedimenti ſit. Probatur, Nam quando cauſę ſunt eiuſdẽ rationis & ſpeciei ſi intenſior poteſt aliquem effectum producere, etiam remiſſior eundẽ producere valet, etſi minus intenſum, modo reſiſtentia patientis nõ exuperet agẽtis actiuitatem. Cùm igitur actus virtutis intẽſus ac vehemens poſſit efficere habitũ virtutis, vtique etiã remiſſus habitũ cõſimilem gignet: nõ ſecus ac calor ſexto gradu intẽſus producit caloré vt ſex, intenſus autẽ ſecundo gradu efficit caloré vt duo. Diximus, niſi ex parte ſubiecti aliquid impedimẽti ſit, quia

ſi vi

ſi vitium contrariũ,potentię inhæreat,& actiuitas ſtudioſæ actionis nõ ſuperet illius vitij reſiſtentiam,nequaquã per talem actionem habitus producetur.Quod aſſerẽdum quoque eſt, cùm iam potentia habitum virtutis ſummè intenſum obtinet : tunc enim neque remiſſus,neque intenſus actus,aut nouũ habitum gigner, vt conſtat,aut maiora incremẽta afferet habitui,qui totam,quam aſſequi poteſt,perfectionem aſſecutus iam eſt.

ILLVD tamen aduertes licet per vnum actum gigni poſſit habitus virtutis, plerumque tamen non gigni habitum virtutis perfectæ, niſi per multos actus, vt videre eſt in habitu temperantiæ.Nam cùm illius materia multiplex ſit, quandoquidẽ omnia ciborum & potuum genera comprehendit,cúmque diuerſis modis variari poſſit, nimirum pro loco,tempore, magnitudine, aliiſque eiuſmodi circumſtantiis, nemo perfectum temperantiæ habitum aſſequetur,niſi circa iſtiuſmodi materias & circumſtantias plures actus eliciuerit.

Habitus virtutis perfecta vt gignatur.

QVÆSTIO IV.

Vtrum virtutes morales ſint inter ſe connexæ.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

NON excitamus quæſtionem de virtutibus intellectualibus, quia certum eſt eas non neceſſariò connecti inter ſe,vt D.Thom.1.2. quæſt.65.art.1.docet. Cuius ratio eſt,quia non depẽdent à prudentia,cuius nexu, vt inferiùs planum fiet, inter ſe copulari debeant.Item,quia verſantur circa materias & obiecta,quæ inter ſe neceſſarium ordinem & coniunctionem non habent, vt patet in Mathematica & Theologia, variiſque artium generibus. Eſt ergo in propoſita controuerſia intelligenda de virtutibus moralibus : ita tamen vt hoc nomine etiam prudentia, licet ad intellectum pertineat,comprehendatur. Aduertendum eſt autem ex Ariſtotele 7.Ethic. cap.1.aliiſque auctoribus virtutem moralem in vno trium graduum obtineri poſſe, videlicet in gradu continentiæ, in gradu temperantiæ.in gradu heroico. In priori gradu obtinetur virtus,cùm adhuc paſſiones vehemẽtes ſunt,& tamen iis reſiſtimus. In ſecundò,cùm paſſiones non ita ſunt vehementes, ſed pacatiores.In tertiò, cùm iam ita cohibitæ ac refrænatæ ſunt,vt raro admodum & vix repugnent rationi Alij hos gradus vocant incipientium,proficientium,perfectorum.

Triplex gradus virtutum moralium.

De quibus virtutibus propoſita quæſt. intelligẽda ſit.

IGITVR de virtutibus in gradu heroïco nulla eſt dubitatio, omnes enim fatentur virtutes morales in hoc gradu eſſe connexas, ita vt, verbi gratia, fortitudo perfectiſſima eſſe nequeat abſque aliarum virtutum ſocietate. Nam cùm omnes virtutes morales mutuum ſibi prꝗſtẽt auxilium,& aliꝗ aliis perfectionem adiungant: cúmque virtutes in gradu heroïco omnem poſtulent excellentiam & abſolutionem,haud dubiè neceſſariò inter ſe iugatæ,& cohærentes erunt. Nec item de virtutibus in gradu continentiæ diſceptatio eſt: conſtat enim poſſe vnam abſque aliis inueniri, quod ex iis etiam, quæ paulò poſt dicemus, planius euadet. Quare de virtutibus dumtaxat ſecundi gradus quæſtio relinquitur.

Prima opinio.

SCOTVS in 3.diſt.36.quæſt 1.art.1.Gabriel ibidem, Ochamus in 3.diſt.11.& 12 & quodlib.4.quæſt.6.& Almainus tract.3. cap.7.arbitrantur eiuſmodi virtutes non eſſe inter ſe connexas. Quæ ſententia his argumentis videtur oſtendi. Virtutes morales acquiruntur exercitatione: ſed conſtat multos exercere ſeſe in materia quorundam virtutum, non verò aliarum, vt in materia temperantiæ, non autem fortitudinis: ergo ij non omnes, ſed eas tantùm virtutes, in quibus ſe exercent, comparabunt. Præterea conſtat multos non poſſe virtutes quaſdam aſſequi: igitur non omnes inter ſe ſunt coniunctæ. Antecedens probatur, quia nemo niſi in magnis opibus exercet actum munificentiæ, cùm hæc virtus circa magnos ſumptus verſetur. Igitur ij, quibus magnarum opum affluentia non ſuppetit, haud quaquam virtutem munificentiæ aſſequentur. Quare perſpicuum videtur non omnes virtutes etiam in gradu perfecto inter ſe coniungi.

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæſtionis.

Secunda opinio, quæ defenditur.

CONTRARIA tamen ſententia amplectanda eſt, quam ſecutus fuit D. Ambroſius 5. lib.in Lucam explicans verba illa, *Beati pauperes ſpiritu.* D.Auguſtinus lib.6.de Triuit. cap. 4.& in epiſtola 29. quæ eſt ad D. Hieronymum,D.Gregorius lib.22.Moralium,cap.1.D.Hieronymus ſuper Eſaiam,c.16.& 56.& 1.lib.contra Pelagianos,Ariſt.6. Ethic.cap.12.&.13.Plato in Protagora,& in lib de Regno,Chryſippus apud Plutarchum in lib. de Stoïcorum contrarietatibus. Cicero lib.2.Tuſculan.quæſt.& lib. de Officiis. Item è Doctoribus ſcholaſticis D.Thomas in 1.2.q.65.art.1. Caietanus ad eundem locũ, Durandus in 3,diſt.33.quæſt 3.Capreolus in 3.diſt.36. quæſt.vnica.art.1.Richardus eadem diſt.quæſt.1.

D.Th. in 3.d. 36.q 1 art.1. & in diſput. q.de Virtutib. Card.art.2.

Prima ratio.

PROBATVR verò hæc opinio in hunc modum. Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui

non

non eſſet perfecta: ſed hoc præſtare non poteſt abſque præſidio aliarum virtutum. Igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem. Minor probatur, quia ſi cui, verbi gratia, ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur ad inferandam iniuriam patriæ: certè niſi virtute fortitudinis munitus ſit ad contemnandam mortem, & iuſtitiæ ad non inferendam iniuriam, facilè ſuccumbet pecuniæ cupiditati. Quare non poteſt liberalitas abſque fortitudine & iuſtitia, ſimiliterque abſque aliis virtutibus inueniri.

ITEM perfecta virtus moralis requirit perfectam prudētiam: atqui perfecta prudentia non poteſt eſſe abſque aliis virtutibus: igitur omnes virtutes quaſi communi vinculo prudentiæ inter ſe copulatæ ſunt. Maior patet tum ex doctrina Ariſtot. lib. 6. Ethic. cap. vlt. tum ex ipſa definitione virtutis, in qua virtus dicitur conſiſtere in mediocritate, vt prudens definierit, hoc eſt in mediocritate præſcripta ſecundum regulas prudentiæ. Quod verò ad vnam aliquam perfectam virtutem non ſufficiat prudentia circa vnam materiam, ſed perfecta & integra, atque adeo circa omnes, ex eo conuincitur, quia vt quis temperans ſit, non ſat eſt ſi rectè iudicet in iis difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam ſpectant: ſed oportet, vt in quauis re, quæ ſeſe obtulerit, rectè ſentiat, atque integrum ferat iudicium: alioqui, ex affectu auaritiæ, aut timiditatis iudicabit intemperatè agendum eſſe. Minor ſuadetur, quia ſimiliter niſi prudens omnium virtutnm ornamentis excultus ſit, non poteſt ferre perfectum ſanúmque iudicium de rebus agendis, nec quid fugiendum, aut amplectendum ſit, vt oportet, decernere: cùm liquidò conſtet paſſionum impetus, niſi virtute cohibeatur, rationem excæcare, rerúmque æſtimationem, ſine qua prudentia nulla eſt, peruertere. Conſtat igitur nec alias virtutes ſine prudentia, nec prudentiam abſque aliis virtutibus poſſe conſiſtere.

SOLET etiam quæri num vt omnes morales virtutes connexæ ſunt, ita omnes in eodem homine inter ſe æquales ſint. Cui dubitationi breuiter occurrendum, ſi de perfectione eſſentiali loquamur conſtare non eſſe omnes inter ſe æquales, cùm ea, quæ ſpecie diſtinguuntur, diſparem habeant eſſentiæ perfectionem. Quod ſimiliter pronuntiandum erit de perfectione intenſiua, quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cùm planum ſit eundem hominem non æquè frequēter ſeſe in omnibus exercere virtutibus: ac proinde non omnium virtutum habitus æquè intendere. Si tamen ſermo ſit de perfectione, quam vnaquæque virtus in eodem homine ex coniunctione & ſocietate aliarum virtutum aſſequitur, dicendum erit omnes virtutes hac conſideratione æquè perfectas haberi: quandoquidem non minus perficitur fortitudo ex conſortio temperantiæ, quàm iuſtitia ex conſortio eiuſdem: nec minùs perficitur liberalitas ex conſortio ſobrietatis, *Dub.* *Reſpon.*

brietatis,

brietatis, quàm alterius virtutis: ſimiliterque res habet in cæteris, cùm iſtiuſmodi perfectio in ſingulis virtutibus ex coniunctione vniuerſarum, & in vniuerſis ex ſingularum copulatione efflo-reſcat. Conſule Durandum in 3.diſt.36. quæſt.5.

ARTICVLVS III.

Diſſoluuntur primi articuli argumenta.

Sol. 1. ARGVMENTA, quibus oſtendi videbatur non omnes virtutes inter ſe colligatas eſſe, hunc in modum explicanda erunt. Ad primum dicendum ſi, quis ſe in materia vnius dumtaxat virtutis, V.G. temperantiæ exercuerit, ſolam temperantiam conſecuturum: non tamen perfectam, quouſque cæteras virtutes comparet, cùm ſine earum præſidio non poſſit firmitatem & conſtantiam habere ad ſeruandam in quolibet euentu moderationem. Adde neminem poſſe diu in omnibus euentis temperatè viuere, niſi paſſiones, quæ proximè remotéve temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat: atque adeò quin ſimul virtutes alias adipiſcatur.

Sol. 2. AD ſecundum reſpondendum eſt cum D.Thoma in 1.2.quæſt. 65.artic.1. Durando in 3.diſt.36.quæſt.3.& Capreolo loco citato virtutum moralium quaſdam perficere hominem ſecundũ communem vitæ ſtatum, id eſt, quo ad ea, quæ paſſim & communiter agenda occurrunt, cuiuſmodi ſunt fortitudo, iuſtitia, liberalitas, abſtinentia, cæteræq; huiuſmodi: alias hominem perficere ſecundum aliquem eminẽtem ſtatum, & ad quædam præclara munia obeunda, cuiuſmodi ſunt magnanimitas, quæ in magnis honoribus: & magnificentia, quę in magnis ſumptibus verſatur. Igitur virtutes prioris generis ſic inter ſe colligatæ ſunt, vt nemo vnam perfectè ſine aliis obtinere queat: virtutes verò poſterioris generis non oportet, vt actu habeat is, qui reliquis omnibus ſit præditus: obtinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia ita geſsit, vt liberalitatem ſeruarit, is ſi ad magnam rerum affluentiam & abundantiam venerit, facilè magnificentiam conſequetur. Item qui in mediocribus honoribus ſeſe modeſtum exhibuit, cùm ad maximos euectus fuerit, facilè magnanimitatem comparabit. Quare cùm id, ad quod proximam obtinemus diſpoſitionem, iam habere dicamur, iuxta illud Ariſtotelis 2.Phyſicor. cap. 5. textu 56. Quod parum abeſt nihil abeſſe propemodum videtur, fit, vt non ſit abſolutè negandum etiam magnificentiam, & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas eſſe.

QVÆ.

QVÆSTIO V.

Vtrum in appetitu ſenſitiuo aliquæ virtutes inſint.

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti & aliorum.

PROPOSITA quæſtio nō de omni virtute morali, ſed de ſola temperantia & fortitudine excitari ſolet. Nam quod iuſtitia in volūtate hæreat communis eſt philoſophorum & theologorū conſenſus. Scotus in 3.d.33. q. 1. duo ſtatuit pronuntiata. *Opinio Scoti.* Alterū eſt fortitudinem & temperantiā, vt propriè ac ſimpliciter virtutes morales ſunt, reſidere in voluntate. Alterū, dari in appetitu tam iraſcibili, quàm concupiſcibili aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperātiæ materiā recte afficiantūr, qui tamen habitus ad virtutis dignitatem nō pertingant. Scoto aſſentiuntur non eius tantùm diſcipuli, ſed plerique alij, vt Gabriel in 3.d.23.q.1.& d.33.q.1. Ochamus in 3.q.10.& 11.& Quodlib.2. q.16. Almainus Moralium tract.3.c.6. Buridanus 1. Ethic.q.vlt.

PRIMVM pronuntiatum hiſce argumentis oſtenditur. Virtutes morales inſunt in ea potentia, ad quam pertinet electio, & libertas: cum virtus moralis definiatur habitus electiuus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio eſt actus voluntatis, non appetitus ſenſitiui, & voluntatis actiones propriè ac ſimpliciter liberæ ſunt: non autem quæ ab appetitu ſenſitiuo exercentur. Igitur virtutes morales non in appetitu, ſed in voluntate hærent. *Virtus moralis habitus electiuus.*

SECVNDÒ. Negari non poteſt nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis, vt cùm moderatum cibum eligimus: cùm, etiam repugnante appetitu, conſtanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per iſtiuſmodi actus gignentur in voluntate habitus fortitudinis & temperantiæ.

TERTIÒ. Voluntas eget harum virtutum habitibus: ſed vti proxime oſtenſum fuit, poteſt eos ſuis actibus comparare: non eſt ergo cur negemus ineſſe illos voluntati. Maior ſuadetur, quia voluntas magnam experitur difficultatem in amplectendo bono contra paſsionum impetus, adeò vt iis non alliciatur ſolum, ſed interdum quaſi inuita rapiatur iuxta illud D. Iacobi 1. vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus.

ALTERVM Scoti pronuntiatum ex eo oſtenditur, quia ad cohibendas effrenatas appetitiones vtriuſque appetitus tam iraſcendi, quàm concupiſcendi, ne rationem turbent, volūtatémque ad ſe trahant, opus eſt habitibus, qui in vtroque appetitu inſint,

& eiuſdem actibus compararentur:at quod ij nequaquam perfectę virtutis rationem obtineant ex eo conſtat, quia vt paulò antea diximus, neque electio, neque perfecta libertas, quas perfectæ virtutis notio requirit,in inferiorem appetitum conueniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ eiuſq; ſectatorum.

DIVVS THOMAS in 1.2.q.56.art.4.& Caietan. ibid. Capreolus in 3.d. 33. q.1.ad argumenta contra 1 concluſionem,Ferrar.1.contra gentes c.92.Ægidius Quodlib.4.q.18. Sotus lib.3.de Iuſtitia & iure,q.2.art.4. & alij aduerſam opinionem defendunt,quæ hac aſſertione continetur.Fortitudo & temperantia non inhærent in voluntate, ſed in appetitu ſenſitiuo. Huiuſce aſſertionis prior pars eo potiſſimùm fundamento nititur apud D.Thomam, quia pro certo ſtatuit nullam potētiam indigere aliqua qualitate,qua inclinetur ad id, ad quod ſuoptè ingenio propenſa eſt, quo modo ſe habet voluntas tum ad bonum in commune, tum ad quodlibet particulare bonum proportionatum ſuppoſito ipſum expetenti, cuiuſmodi eſt inquit omne bonum rationis, quod eſt ordinis naturalis, & proprium tali ſuppoſito,eique commēſuratum. Cum igitur rationis bonum, quod cernitur in cohibendis paſſionibus appetitus ſenſitiui, ſit bonum quoddam ordinis naturalis ipſi expetenti proprium,nec eius vires excedens,ſit vt voluntas non egeat habitu, quo in tale bonum feratur,egeat tamen appetitus ſenſitiuus, qui ex ſua natura non tendit in bonum rationis,vtpote illius menſuram & captum exuperans, ſed in bonum delectabile. Dabitur nihilominus in voluntate habitus iuſtitiæ,quia hæc virtus ordinat immediatè affectum hominis ad bonum alterius: ſiquidem iubet reddere vnicuique ſuum.

Fundamētum opinionis D. Thom.

Obiectio.

QVOD ſi quis opponat, etiam intellectum inclinari ad verum,& tamen dari in eo habitum, quo primis principiis aſſentitur. Occurrendum diuerſam eſſe vtrobique rationem, quia intellectus nō poteſt ferri etiam in propoſitiones notiſſimas, quin in ſe prius extremorum ſpecies recipiat. Quare ſicuti per notitias extremorum determinatur ad aſſentiendum,neque ei ſufficit inclinatio naturalis, ita nihil mirum ſi admittat habitum relictū ex aſſenſu, quo melius inclinetur: at voluntas nihil intra ſe depoſcit,vt propendeat in obiectum ſibi prædicto modo commenſuratum. Adde diuerſum inclinandi modum vtrique potentiæ conuenire.Nam voluntas per inclinationem tendit quodam modo extra ſe in rem amatam: vnde eſt quod anima magis dicitur eſſe vbi amat, quàm vbi animat. At intellectus trahit ad ſe rem cognitam.Vnde ex hac inclinationis diuerſitate fieri videtur, vt voluntas

Anima magis vbi amat,quā vbi animat.

voluntas ſuo quaſi pondere abſq; ope aduentitia habitus feratur per ſe in obiecta,de quibus antea diximus,nõ ita verò intellectus.

POSTERIOR pars aſſertionis,videlicet quod fortitudo, & temperantia inſint in appetitu ſenſitiuo, confirmatur in primis teſtimonio Ariſt.qui lib.3.Ethic.c.10.ait fortitudinem & temperantiam eſſe partium animæ irrationalium,hoc eſt ad appetitum ſenſitiuum pertinere,& lib.2.c.3.ex inſtituto probat has virtutes verſari in moderandis voluptatibus & doloribus, quæ ſunt affectiones appetitus ſenſitiui. Nec ſatisfaciunt qui reſpondent Ariſtotelem intelligendum de habitibus illis bonis in appetitu ſenſitiuo inhærentibus,qui à perfecta propriáque virtutis ratione degenerant,nec ſunt illa fortitudo vel temperantia,quæ in virtutibus Cardinalibus cenſentur.Non, inquam, ſatisfaciunt, quia ſi Ariſtoteles aliam temperantiam, aliámque fortitudinem in voluntate collocandas putaſſet,profectò earum mentionem in tradendis virtutibus feciſſet,quam tamen nullibi fecit. Secũdo probatur inſtitutum hac ratione.Cùm virtus circa difficile verſetur, vt Ariſtoteles in 2.Ethicorum communi aſſenſu docet, oportet illam in ea potentia reſidere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viget.At difficultas ſeruandi mediocritatem in paſſionibus oritur ex appetitu ſenſitiuo, cuius actus ſunt ipſæ paſſiones, vt ſatis indicant verba illa D. Pauli ad Rom. 7. video aliam legem in membris meis repugnãtem legi mentis meæ:ergo,&c.

Confutatio reſponſionis.

Virtus circa difficile.

HIS ita diſputatis etſi vtraque pars controuerſiæ admodum probabilis ſit, libet tamen poſteriorem defendere, quæ magis Peripatetica eſt, vt conſtat ex teſtimoniis Ariſtotelis paulò ante citatis,fatetúrque D.Bonauentura in 3.d.33.q.3.

ARTICVLVS II.

Diſſoluuntur argumenta,quæ priorem ſenteniam confirmabant.

QVARE rationes prioris ſententiæ hunc in modum explicandæ erunt.Ad primam,quę primum pronunciatum oſtendere nitebatur,dicẽdum, etſi libertas & electio prius perfectiúſque volũtati, quàm appetitui conueniant, tamen ſuo etiã modo cadere in actus appetitus ſenſitiui,quatenus mouetur à voluntate,& ei ciuili obſequio paret: idque ſat eſſe vt eius habitus electiuus nuncupetur. Ad ſecundam reſpondendum eſt per eiuſmodi actus non gigni in voluntate temperantiam,aut fortitudinem,cùm voluntas iis habitibus non egeat,vt paulò ante expoſuimus. Ad tertiam dicendũ eſto in bono rationis contra inſurgentes paſſionum impetus tuendo amplectendóque difficultatem ſentiamus:eam tamen difficultatem non ex ipſa voluntate, ſed ex appetitu ſenſitiuo prouenire:

Sol.1. *Sol.2.* *Sol.3.*

ad quam propulſandam ſat eſt appetitum opera beneficióque virtutū rectè diſponi ac mitigari. Fatetur tamen Ariſtoteles lib. 7. Ethich. dum appetitus præſidio virtutum communitus non eſt, egere voluntatem ad repugnandum effrenatis paſſionum motibus qualitate quadam, quæ continentia dicitur, quæ tamen qualitas non mereatur abſolutè virtutis nomen, (etſi ad habitus ſtudioſos pertineat) quia non tam voluntatem firmat & corroborat, vt paſſiones oppugnet ac vincat, quàm vt ne ab illis capiatur, ſed in arce rationis ſeſe contineat: vnde & continentiæ nomen habet: tum præterea, quia non reddit voluntatem ſimpliciter expeditam promptámque ad actiones ſtudioſas (quod virtutis proprium eſt) cùm ſe tantùm exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes paſſionum motus oriuntur, quibus voluntas difficilè reſiſtit, iis enim poſtea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam eſt continentiæ vſus, ſed illos iam multò languidiores voluntas ipſa per ſe retardat.

De continentia.

Ex his patet quid reſpondendum ſit ad eam rationem, qua ſecundum aduerſariæ ſententiæ pronuntiatum nitebatur. Nec enim voluntati neceſſarij ſunt habitus virtutum in ea inſidentes ad refrænandos motus appetitus ſenſitiui: & habitus, quos in eodem appetitu ad hoc munus præſtandum conſtituimus, propriè virtutes ſunt.

In Angelis nō eſſe fortitudinem aut temperantiam.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, cùm in Angelis non ſint appetitus ſenſitiui, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiæ, etſi contrarium admitti poſſe dicat Scotus in 3. diſtinct. 33. quæſt. vnica. Quod ſi quis obiiciat Angelum oblato temperantiæ aut fortitudinis obiecto poſſe recte eligere quid eſſet acturus, & ex hiſce electionibus repetitis debere talium virtutum habitus comparare. Occurrēdum erit eiuſmodi conditionatas electiones, (quas quidam in Angelis dari negant) ſi dentur, non ſat eſſe ad generandos earum virtutum habitus, qui non niſi per actus ſibi proprios gignuntur: ij verò elici nequeunt vbi deeſt ipſorum materia, ratióque obiectiua in ordine ad ſubiectum, quod operatur: conſtat autem deeſſe reſpectu angelorum.

Obiect. 1. *Solut.*

Non proinde tamen deſinent in beatis eſſe poſt reſurrectionem prædicti habitus; eſto in eo ſtatu non iam poſſint inſurgere immoderatæ paſſiones, quarum impetum debeant cohibere: ſat enim eſt conuenire eis appetitū ſenſitiuum, nec alienam eſſe ab eorum natura materiam, rationemq; formalem taliū virtutū, nec earum poſſeſſionē dedecere felicē illam vitā omnibus bonis cumulatam, quin potiùs ad illius perfectionē magnopere requiri, cùm vnum è potioribus appetituū ornamentis ſint virtutes. Quapropter erunt in beatis reliqui etiā habitus moraliū virtutū, nec ij tantum, quorum actus ibi exerceri poterunt, ſed etiam reliqui omnes: ante reſurrectionem quidem illi, qui in animo hærent,

Ita ſentit D. Th. 1.2 q. 67. art. 1. aliusq; lect. in 3. d. 33.

In beatis erūt habitus morales virtutum.

poſtea

poſtea verò tum hi,tum reliqui, qui in appetitu ſenſitiuo inſident.In quam ſententiam lege quę ſcripſit D.Auguſtinus lib.14. de Trinitate,cap.9. Beda ad cap.26. Exodi. Magiſter Sententiar. in 3.diſtinct.33.

QVÆSTIO VI.

Sit ne apta virtutum diuiſio, an non.

ARTICVLVS I.

De diuiſione virtutum in intellectuales & morales.

OMISSA opinione Menedemi Eritrienſis, Ariſtochij,& Zenonis Cittici, qui vnam tãtùm virtutem eſſe contendebant, variæ multiplicesque virtutum non ſolo nomine, ſed natura etiam differentium ſectiones traditæ à Philoſophis ſunt, ab Ariſtotele paſſim in libris de Doctrina Moralium,à Platone in 4.lib.de Repub.ab Alcinoo in libro de eius Doctrina,Plotino in lib.de Virtutibus,c.3.Iamblicho in lib.de Myſteriis Ægyptiorũ, Porphyrio in lib.de Occaſionibus,Theage Pythagoreo in lib. de Virtutibus,Macrobio in lib.de Somnio Scipionis. Item à Scholaſticæ Theologiæ profeſſoribus in 2.diſtin.27. Primùm igitur virtus,vt iam ſuprà attigimus,in communne ſumpta diſtribuitur in intellectuales,& morales docente Ariſtotele 2. Eth.c.1. Virtutes intellectuales ſunt,quæ in intellectu inhærent:morales, quæ in appetitu ſedem obtinent. Rurſus virtutum intellectualium aliæ ſunt contemplatiuæ,aliæ practicæ. Contemplatiuæ, quæ in contemplatione, & cognitione veritatis poſitæ ſunt, neque praxim reſpiciunt.Practicæ,quæ praxim ſpectant, & in opus incumbunt. Contemplatiuæ ſunt tres,vt Ariſtoteles tradit 6.Eth.c.3. intellectus,ſcientia,& ſapientia. Intellectus eſt habitus cõtemplatiuus, quo quis inclinatur ad aſſentiendum firmiter, & euidenter primis principiis, cuiuſmodi ſunt hæc: Omne totum eſt maius ſua parte. Si ab æqualibus demas æqualia, quæ remanent æqualia ſunt. Scientia,vt à ſapientia diſtinguitur, eſt habitus contemplatiuus,quo quis inclinatur ad aſſentiendum firmiter, euidenterq; neceſſariis concluſionibus nõ tamen per ſupremas cauſas.Denique ſapientia eſt habitus contemplatiuus,quo quis inclinatur ad aſſentiendum concluſionibus neceſſariis per primas & ſupremas cauſas,qualis eſt prima philoſophia.

Virtus intellectualis. *Lege Ariſtot. 6.Ethic.c.3.6. 11.& 11.Metaph.c.1.& 1. Magno.Mor. cap.35.* *Intellectus quid ſit.* *Scientia.* *Sapientia.*

PRACTICÆ tres numerantur, nempè ſynderesis, prudentia,& ars. Synderesis eſt habitus practicus, quo quiſque redditur propenſus ad aſſentiendum primis & communiſsimis principiis

Ariſt.6.Ethi. c.6.D.Tho.1. p.q.79.ar.12. *Synderesis.*

moralibus; quale eſt illud, Bonum amplectendum eſt, malum vitandum. Item illud, Quod tibi vis, alteri facias: quod tibi non vis, alteri ne feceris. Prudētia eſt recta ratio agibilium, id eſt, actuum humanorum in nobis immanentium. Licet enim prudētia etiam externos actus regat, circa internos tamen, vnde externi manant, præcipuè verſatur. Ars eſt recta ratio factibilium: factibilia verò appellantur, quæ fiunt per actionem tranſeuntem in externam materiam, vt domus. Accipitur autem hîc ars preſsè, alioqui etiam ſcientiæ, tam contemplatiuæ, quàm practicæ, artis nomine comprehenduntur.

Prudentia. *Ars.*

Virtus moralis vnde nomē comparauit. *Lege Ariſtot. lib. 1. Magno. Moral. c. 5.*

QVOD ad virtutes morales ſpectat, dicitur virtus moralis à more prout mos naturalem, vel quodammodo naturalem inclinationem ad aliquid agendum ſignificat: talem enim inclinationem potentiis conferunt habitus virtutum moralium, quibus peculiaris eſt huiuſmodi ad actum propenſio, quatenus facultas appetens, in qua inhærent, alias potentias ad agendum mouet, vt explicat D. Thomas in 1.2.q.18.art.1. tum verò quia appetitus ita in rem deſideratam propendet, vt in eam quaſi extra ſe feratur, atque adeò peculiari modo in eam inclinetur.

Triplex appetitus.

PORRÒ quemadmodum facultas appetens eſt triplex, voluntas, appetitus concupiſcendi, & appetitus iræ: ita ad has animi facultates in officio continendas, ornandáſque tres oportet dari morales virtutes, iuſtitiam in voluntate, temperantiam in appetitu concupiſcendi, fortitudinem in appetitu iræ. Quod ſi nomen virtutis moralis laxiori ſignificato vſurpetur, hiſce tribus annumeranda erit prudentia, licet non in appetitu, ſed in intellectu inhæreat. Iure autem illis annumeratur, quòd earum regula ſit, & ad eius normam præſcriptionémque ſuos actus cōponant appetitus, quoties ex illarum trium virtutum habitu operantur. Tum quod perfectio prudentiæ non abſoluitur intra fines intellectus, antequam rectitudo in appetitu inueniatur, quidquid in aduerſam partem ſcripſerit Scotus in 3. diſtinct. 36. quæſt. vnica.

Quatuor virtutes Cardinales.

Dicuntur autem hæ quatuor virtutes, Cardinales, quo nomine eas appellauit D. Ambroſius ad cap. 6. Lucæ, & D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi, propterea quod vt fores Cardinibus, ſic illis omnis moralis vitæ honeſtas & ſanctitas fulciatur. Lege etiam D. Ambroſium in libro de Paradiſo, c. 3. D. Auguſtinum libr. 13. de Ciuitate Dei, cap 21. D. Gregorium libro 2. Moral. capite 36. & Philonem libro 1. Allegoriarum, vbi quatuor Paradiſi fluminibus totam terram interſecantibus comparant has quatuor virtutes, quæ vberrimis fluentis honeſtarum actionum vitam noſtram irrigant.

Remotio obiecti.

IIS, quæ diximus non obſtat, quod D. Auguſtinus in libr. de Moribus Eccleſiæ, c. 15. affirmat quatuor virtutes morales nihil eſſe aliud, niſi amorem rectè compoſitum: nec quod lib. 15. de Ciuitate Dei, c. 22. docet, veram virtutem eſſe ordinem amoris, quibus

quibus verbis omnes virtutes in appetitu, ad quem amor pertinet, videtur conſtituere. Nec enim aliud indicat, quàm virtutem præſtare, vt rectè amemus: ſiquidem quiſquis virtutum præſidio ſeptus eſt, & ex earum regula agit, nihil præpoſterè, aut inordinatè expetit.

ARTICVLVS II.

De virtutis diſtributione in acquiſitas & infuſas.

SOLET etiam virtus latè accepta in acquiſitam & infuſam diuidi. Virtus acquiſita, eſt quæ noſtris actibus comparatur. Infuſa, quæ non acquiritur noſtris actibus, ſed à Deo infunditur. Sciendum verò eſt ex D. Thoma in 1.2. quæſt. 52. art. 4. dupliciter habitus dici infuſos, per ſe, vel per accidens. Etenim qui noſtris actibus acquiri poſſunt, & tamen diuinitus tribuuntur, per accidens infuſi vocantur, cuiuſmodi fuit ſcientia Adamo, & Salomoni munere cœleſti conceſſa: qui verò non aliter, quàm diuina infuſione adipiſci queunt, infuſi per ſe dicuntur, vt gratia. *Virtus acquiſita. Virtus infuſa.*

VERSATVR autem in diſceptatione vtrum aliquæ ſint virtutes morales per ſe infuſæ. Negat Durandus in 3. diſt. 33. q. 6. Argentinas eadem diſt. quæſt. vnica, art. 1. Ochamus in 4. quæſt. 3. art. 3. in eandémque partem magis inclinat Scotus in 3. diſt. 36. quæſt. vnica, art. 3.

OPPOSITVM tamen aſſerendum eſt cum D. Thoma in 1.2. q. 63. art 3. Caietano ibidem. Capreolo in 3. diſt. 33. qu. 1. aliiſque compluribus. Cuius ſententiæ veritas paucis concludi poteſt hunc in modum. Virtutes morales acquiſitæ verſantur circa medium per comparationem ad rectam rationem, regulámque humanam, & in ordine ad vltimum finem naturalem. Atqui in ordine ad ſupernaturalem finem, & ſecundum diuinam regulam ſæpè medium aliter ſtatui oportet (multa enim fiunt reſpectu beatitudinis ſupernaturalis, quæ nó ita fierent ſi naturalis dumtaxat beatitudinis ratio haberetur.) Igitur neceſſario præter virtutes morales acquiſitas, quæ cum naturali fine reguláque humana proportionem habent, dandæ erunt aliæ virtutes infuſę ab iis ſpecie diſtinctæ, quæ ſupernaturali beatitudini & diuinæ regulæ apte congruentérque reſpondeant. *Dari virtutes morales per ſe infuſas.*

NEC ſatisfaciunt aduerſarij dum inquiunt ad hoc præſtandum ſat eſſe charitatem infuſam, à qua virtutum actus imperentur, & lumen fidei, quod oſtendat quonam pacto ij elici debeant, vt ad ſupernaturalem finem accommodati ſint. Etenim virtutes Theologicæ, cùm habeant Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem reſpectu Dei immediatè, nó autè reſpectu aliorum obiectorum, quę ad eandem beatitudinem referri oportet. *Dilutio argumenti aduerſariorum.*

tet. Quare ponendæ erunt aliæ virtutes eiuſdem ordinis cum charitate & fide, proindéque infuſæ, quibus homo tanquam idoneis & perfectis inſtrumentis vtatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in ſupernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVTATIO OCTAVA.

DE PRVDENTIA.

QVÆSTIO I.

Vtrum prudentia rectè ab Ariſtotele definita ſit.

ARTICVLVS I.

Approbatur, particulatimq́ue exponitur definitio prudentiæ.

NVNC de ſingulis virtutibus moralibus differẽdum erit, ac primùm de prudentia, quæ inter eas principem locum obtinet, tum quia reſidet in intellectu, qui appetitu nobilior eſt, tum quia cæteras regit. Vnde D. Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 22. docet alias virtutes niſi quæ agunt prudenter agant, virtutes eſſe nequaquam poſſe, & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illáſque ſine huius præſidio quaſi Dædali ſtatuas ſolutas, fugaces, & inſtabiles eſſe aiebat. Diſputat autem de prudentia Ariſtoteles 6. Ethicor. cap. 5. Diuus Auguſtinus cap. 4. Plutarchus in libro de Fortuna. Cicero lib. 5. de Finibus. Diuus Thomas in 2. 2. à quæſt. 47.

Stobæus ſer. 3. & 4.

Prudentia quid ſit.

IGITVR prudentiam communi Philoſophorũ aſſenſu hunc in modum definiit Ariſtoteles lib. 6. Ethicor. cap. 5. Prudentia eſt habitus agendi vera cum ratione circa ea, quæ homini bona, aut mala ſunt. Dicitur habitus vera agendi, id eſt, verus, vt reiiciantur non ſolum habitus perpetuò falſi, cuiuſmodi eſt error, ſed etiam ij, qui interdum in falſitatem incurrunt, vt opinio & ſuſpicio. Dicitur agendi, id eſt, ad actionem dirigens, vt excludantur non modo habitus contemplatiui, verbi gratia, ſciẽtia & ſapientia, qui ſola inſpectione veritatis contenti ſunt, nec ad actionem praximve diriguntur: ſed etiam ars, quæ licet habitus verus ſit, non eſt tamen habitus agendi, id eſt, ex eorum numero, qui in interna actione verſantur (ſic enim actio eo loco ſumi debet) ſed faciendi, hoc eſt, qui in effectionem, ſiue externum opus incumbunt. Additur, circa ea, quæ homini bona, vel mala ſunt, vt remouean-

Aliæ prudẽtiæ definitiones traditæ D. Aug. 1. lib. de Lib. arb. c. 13. & li. 83. quæ. 31. D. Hier. ad 1. c. epiſt. ad Epheſ.

Prudẽtia habitus practicus.

moueantur nonnulli habitus, qui licet veri ſint, & immanentes actiones præcipuè ſpectent: non tamen humanarum actionum probitatem curant, vt Dialectica: id enim prudentiæ munus eſt, vtpote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendúmve ſit præſcribit.

A ſuperiori definitione nihil re ipſa differt ea, quam proxima quæſtione attulimus ex D.Thoma in 2.2.q. 47.artic.5.videlicet, prudentia eſt recta ratio agibilium, ſeu habitus verus, agibilia, id eſt, immanentes vitæ humanæ actiones, dirigens. Quoniam verò de iis, quæ agenda ſunt, rectè iudicare nemo poteſt niſi circa ea, probè affectus ſit, vt alibi hoc opere monuimus: conſtat prudentiæ dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoque cùm prudentia dicitur recta ratio, non intellectus ſolùm, ſed voluntatis etiam rectitudo ſignificatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philoſophia. Vnde eſt quod habentem non ſimpliciter bonum facit, proindeque [illegible] perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia. *Moralis Philoſophia cur non ſit perfecta virtus.*

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum ſit prudentiæ non ſubeſſe falſum.

PVRE tamen quæſierit aliquis quo nam modo prudentia dicatur ab Ariſtotele habitus agendi vera cum ratione, ſi verſatur circa contingentia, quæ, vt ſuapte natura in vtramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere poſſunt. Pro explicatione huiuſce difficultatis aduertendum eſt quemadmodum intellectus diuiditur in ſpeculatiuum & practicum, vt ex Ariſtotele 3.de Anima c.10.tex.49. docuit S.Thomas 1.p.q.79.arti.11.ita duplicem eſſe veritatem, alteram ſpeculatiuam, alteram practicam. Prior ſpectatur penes conformitatem cognitionis ſiue intellectus cognoſcentis ad rem cognitam: de eaque intelligitur illud Ariſtotelis in lib.1. Periherm. cap.8.quia res eſt aut non eſt ideo enuntiatio vera eſt, aut falſa. Poſterior autem, vt ad præſentem locum ſpectat, conſiſtit in adæquatione rationis ad appetitum rectum, vt conſtat ex iis, quæ tradit etiam Ariſtoteles lib.6. Ethic. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo reſidentes præſtant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus ſpeculatiuus ſit abſolutè verus, niſi circa obiectum neceſſarium, & quod aliter ſe habere non poſſit, verſetur: cum eius veritas à conditione obiecti dependeat. Practicus verò quamuis tendat in obiectum contingens poſſit nihilominus eſſe veritati conſentaneus, ſi recto appetitui adæquetur, quicquid ſit de conformitate ad obiectum ſecundum ſe & ex ſua natura ſpectatum. *Duplex veritas.*

Veritas circa quam verſatur prudētia.

HINC non difficile iam erit perſpicere cur prudentia circa verum perpetuò inſiſtat, neque vnquam erret. Nam cum ſupponat voluntatis rectitudinem, oportet eius actum eſſe verum practicè, prout habet ordinem ad voluntatem rectam, cui conformatur: & ſi in obiectum contingens tendat, atque adeo ſpeculatiuè falſus deprehendi poſſit. v. g. quod mediocritas, quam temperantia requirit, ſit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente eſt, cum in maiori, aut minori pro ratione circunſtantiarum ſeruari queat: ſi tamen hæc definita quantitas ſit recto appetitui conformis, vtique certum eſt indicium, quo intellectus eam quantitatem eſſe mediocrem, atq; adeò eligendam præſcribit, eſto contingat ſpeculatiuè falſum eſſe ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

QVÆSTIO II.

Vtrū actus prudentiæ eiúſque partes rectè tradantur.

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

Prudētia non ſtatuit finem virtutibus.

IN hac dubitatione ſciendum primò eſt prudentiam non præſtituere finem virtutibus moralibus: id enim pertinet ad naturalem ratiōnē & ſynderesim, quæ ſe habet ad prudentiam vt intellectus principiorum ad ſcientiam. Itaque prudentiæ munus eſt per ſe de mediis tantum, ſeu de iis, quæ ad finem ſunt, diſponere, dirigendo nimirum alias virtutes morales circa media ad earum fines obtinendos accommodata, vt docet Ariſtoteles lib. 6. Ethic. c. 13. & D. Thō. in 2. 2. quæſt. 47. artic. 6. vbi lege Caietanum Scoto pro D. Thoma reſpondentem.

Tres actiones prudentiæ.

SVNT autem tres actus ad prudentiam ſpectantes, vt docet Ariſt. 6. Ethic. c. 9. & 10. quorum primus eſt conſuliare & inquirere media. Conſtituto enim fine, ad quem quis obtinendū animum applicat, mouet voluntas intellectum, vt inueſtiget media ad illum aſſequendum idonea. Secundus eſt, iudicare quæ nam è mediis inuentis ad finem adipiſcendum magis conducant. Tertius, præcipere ſiue imperare vt ea, quæ iudicata ſunt, perficiantur, qui eſt actus rationis ſiue intellectus diiigentis mouentiſque voluntatem ad executionem.

QVOD vt planius intelligas aduerte facta mediorum inquiſitione ac iudicio, & conſentiente volūtate efficaciterque eligente mediū illud, quod ad finem conſequendum magis conducere viſum eſt, intellectum interna quadam locutione denuntiare atque intimare quid agendum ſit. Itaque imperium conſiſtit in hac denuntiatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius,

Imperiū quid ſit.

cui

cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis ad imperium prę-requiri voluntatis conſenſum & efficacem electionem: rurſusq; ab intellectu excitari voluntatem vi huiuſce conſenſus & electionis. Niſi enim voluntas medium eligeret, nequaquam intellectus ad agendum impelleret.

EST autem imperium actu ipſi prudentiæ peculiariter conueniens, vt progreſſu patebit, in quo ratio legis cōſiſtit, quicquid in contrariā partem nonnulli aſſeruerint exiſtimantes legem non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere, quorum opinio ex eo breuiter cōfutatur, quia quantumlibet princeps aliquid à ſubditis fieri velit, etiam ſi de eius voluntate conſtet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implendam ciues aſtringuuntur, niſi deinde accedat præceptio illa, quæ per intellectum fit. Item quia lex eſt formaliter directio, & regula, dirigere verò pertinet ad intellectum, vt conſtat ex doctrina Ariſt. 10. Ethi. cap. 9. Quod ſi quis obiiciat legem diuinam naturalem eſſe verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinæ, quemadmodum & ſcientia naturalis Dei, conſideratione noſtra, eſt prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legem non conſiſtere in imperio, aut imperium non ſupponere actum voluntatis.

OCCVRRENDVM erit cum in illo imperio legem conſtituimus nō loqui nos de lege naturali, qua talis eſt, ſed de lege poſitiua. Re enim vera quamuis Deus non præciperet nequis mentiretur, quiſque noſtrum teneretur mendacium fugere, quia id ſuapte natura, & intrinſeca ratione malum eſt: non teneretur, tamen lethalia peccata confeſſione expiare, niſi id Deus præciperet. Itaque ſi legis nomen accipiatur, prout tantum ſignificat regulam ſeu menſuram actionis alicuius ad quam operans tenetur ſeſe conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis, & ſi nullum actum voluntatis, aut intimationem ſupponant, leges dicentur: non tamen ſi lex ſumatur minus latè, ſic enim conſiſtit in illo imperio, quod diximus. Verū vtrolibet modo lex ſumatur ſemper eſt actus prudētiæ, atq; inter cæteros pręcipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ quæ integrantes vocantur.

QVOD ad prudentiæ partes attinet, ſciendum ordinariè in qualibet virtute tria partium genera inueniri, nempe integrantes, ſubiectas, potentiales. Integrantes partes dicūtur, non quod virtutem ipſam integrēt & componant, ſed quod ad perfectū illius actum omnes eas concurrere oporteat. Partes ſubiectæ virtutis appellantur, quæ ſub ea continentur, quo etiam pacto homo dicitur pars ſubiecta animali. Potentiales partes dicuntur virtutes adiunctæ, quæ ideo po- *Tria partium genera in virtutibus.*

rentiales nuncupantur, quia non totam principalis virtutis poteſtatem in ſe cohibent, quemadmodũ ſingulæ partes animi potentiales, vt intellectus, & voluntas, non includunt in ſe totam animi vim, & facultatem.

Partes integrantes prudentiæ. IGITVR partes integrãtes prudentiæ octo numerantur à D. Thoma in 2.2.q.48. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio, prouidentia, circunſpectio, & cautio. Quatũ quinque priores ſpectant ad prudentiam, vt eſt habitus cognoſcendi: tres autem poſteriores ad eandem pertinent quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuerſitatis ratio eſt, quia circa cognitionem tria conſideranda occurrunt. Primò ipſa cognitio, quæ ſi præteritorum ſit, dicitur memoria: ſi præſentium, ſiue ea ſint contingentia, ſiue neceſſaria, vocatur intelligentia intellectúſve. Non accipitur verò tunc intellectus pro ipſa potentia intelligendi præcisè, ſed prout importat rectam æſtimationem alicuius principij moralis, à quo progreſſus rectæ rationis agibilium, id eſt, prudentiæ deriuetur. Secundò occurrit ipſa cognitionis acquiſitio, quæ vel fit per diſciplinam, & ad hoc ſpectat docilitas, qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum ſententias: oportet enim prudentem virum, vt rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire ſententias: vel fit per inuentionem, ad quod pertinet ſolertia, cuius eſt repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi poteſt vſus cognitionis, quo mens ex quibuſdam antea cognitis ad alia cognoſcenda iudicandáve progreditur, quod eſt officium rationis, quam ad prudenter agendum aptè diſpoſitam expeditamq; eſſe oportet. Et vero hæc, vt rectè præcipiat, tribus indiget, nimirum prouidentia, circunſpectione, & cautione. Prouidentia, vt res futuras ad finem accommodare diſponat & ordinet. Circunſpectione, vt negotiorum circunſtantias cautè diligentérque attendat. Cautione, vt impedimenta, quæ accidere poſſunt, declinet, ac remoueat.

Memoria. *Intellectus.* *Docilitas.* *Solertia.* *Ratio.* *Prouidentia.* *Circũſpectio.* *Cautio.*

ARTICVLVS III.

De partibus ſubiectis, & potentialibus Prudentiæ.

QVEMADMODVM agibile in commune latè patet, & in varias diſtribuitur ſpecies: ita & prudentia, quæ circa illud verſatur. Hinc prudentia in commune varias partes ſubiectas cohibet, quarum potiores ſunt quinque, nimirum prudentia ſolitaria, œconomica, militaris, regalis, politica. Nam vel quis ſeſe prudẽter gerit erga ſeipſum tantùm, & hæc prudẽtia dicitur ſolitaria: vel circa multitudinẽ gubernandã: Quæ quidem multitudo aut ab eo dirigitur ad aliquod ſpeciale negotium pro certo tempore, vt multitudo militũ ad bellum: in hac gubernanda verſatur prudentia militaris. Aut ea multitudo ſub eo regimine toto

Prudentia Solitaria. *Militaris.*

toto vitæ tempore duratura eſt,quæ ſi ſit familia, prudentia quæ ad hanc regendam conſtituitur, dicitur Oeconomica: ſi autem ſit Reſpublica; in Principe vocatur regalis ad ſubditos gubernandos:in ipſis verò ſubditis dicitur politica,qua prudẽter ſe gerunt Principi obtemperando communis boni gratia. Sed,vt ſubditis erga Principem,ita & in aliis erga eos,à quibus reguntur,ſua etiam prudentia neceſſaria eſt. *Regalis.* *Politica.*

PARTES autem potentiales prudentiæ ſunt Eubulia, Syneſis,& Gnomi.Nam quemadmodum tres ſunt actus prudentię,vti ſuperius diximus,videlicet,inquiſitio mediorũ, iudicium de mediis inuentis,pręceptio ſiue imperium,vt ea,quæ iudicata ſunt efficiantur:in quorũ vltimo prudentię vis maximè elucet:ita ad hęc tria facilè exactéque præſtanda tres ſunt habitus,nimirũ ad media accommodata facilè inuenienda,Eubulia:ad bene iudicandum de iis,quæ lege aliqua definita ſunt,Syneſis:ad ferendum verò iudicium de iis,quæ non ſunt lege aliqua determinata, & tamen in praxim veniunt,in quibus maior occurrit difficultas,Gnomi. *Eubulia.* *Syneſis.* *Gnomi.*

DISPVTATIO NONA,
DE CÆTERIS VIRTVTIBVS Moralibus.

QVÆSTIO I.

De Iuſtitia.

ARTICVLVS I.

Quid ſit iuſtitia.

INTER virtutes ſimpliciter morales principem locum obtinet iuſtitia, tum ratione ſubiecti, tum ratione obiecti. Ratione ſubiecti, quia cùm reliquæ morales virtutes appetitui ſenſitiuo inhæreant, vt eius perturbationes moderentur & cohibeant, ipſa in appetitu rationali,hoc eſt,in voluntate inſidet,vt tradit Ariſtoteles 5.Ethicor.cap.1.Ratione obiecti,quia aliæ virtutes morales verſantur per ſe dumtaxat,& ex proprio inſtituto circa bonũ eius in quo ſunt: at ſecundum iuſtitiam habet ſe quiſque benè etiam erga alios,æqualitatem eis præſtans, vnde & iuſtitia bonum alterius dicitur ab Ariſtotele loco citato:virtutes autem,quę aliis honeſtiſſimæ ſunt,præſtantiſſimæ habentur, vt idem aſſerit in 1.lib. Rhetor.cap.9. *Iuſtitiæ dignitas.*

Iuſtitia quid ſit.
Ius quid.
Ius quotuplex.

Definitvr verò iuſtitia hunc in modum. Iuſtitia eſt virtus, quæ ſuum cuique ius tribuit. Porrò ius docente Ariſtotele 5. lib. Ethicor. cap. 2. nihil eſt aliud, quàm iuſtum & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur, nempè in naturale & poſitiuum, ſeu legitimum. Ius naturale, vt definit Ariſtoteles 5. Ethic. cap. 7. eſt, quod vtique eandem vim obtinet, & non quia videtur, vel non videtur, ſeu quod vbique natura ſua neceſſarium eſt, & non quia alicuius arbitrio iudiciôve ſtatuitur, quale eſt, vt innocens non occidatur. Ius poſitiuum, ſeu legitimum eſt, quod quatale, non ex ipſa natura, ſed ex aliqua inſtitutione pendet, vt quod frumentum tanto pretiò vendatur. De alia iuris diſtributione in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliáque eiuſmodi conſule Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 6. & 7. D. Thomam in 2. 2. quęſt. 57. Dicitur ergo iuſtitia ſuum cuique ius reddere, quia iuſtitiæ munus eſt, ius & æquum ſeruare. Vlpianus ff. de Iuſtitia & iure, vberioribus verbis iuſtitiæ naturam explicans: *Iuſtitia*, inquit, *eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuendi.* In qua definitione tres conditiones omni virtuti communes poſitæ ab Ariſtotele lib. 2. Ethicor. cap. 4. traduntur, nimirum vt ſciens quis agat, vt ex electione, vt perpetuò ſeu conſtanter in actione ſtudioſa verſetur. Cùm ergo Iuriſconſultus ait, *Iuſtitia eſt voluntas, &c.* hoc eſt habitus, quo quis perpetua & conſtanti voluntate ius ſuum cuique tribuit: indicat in primis iuſtitiam inhærere in voluntate: deinde eius actum ſcienter adminiſtrari, quia quod quis ignorans facit, voluntarium non eſt: item firmo ſtabilique animo exerceri: & denique ex electione propter honeſtum finem, cùm honeſtum ſit vnicuique ſuum tribuere.

Tres virtutum conditiones.

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus, & ſubiectis iuſtitiæ.

Partes integrantes.

Prius de hiſce iuſtitiæ partibus, quàm de eius actibus agemus, propterea quod hi abſque illorum perceptione commode explicari nequeant. Partes integrantes iuſtitiæ, ſi generatim loquamur, duæ ſunt, vt tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. art. 1. nempè facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum, & malum non in ea amplitudine ſumi debent, qua omnibus competunt virtutibus. (Nam virtutes vniuerſæ id commune habent, vt bonum, rectúmque amplectantur, & malum effugiant) ſed eo pacto ſunt accipienda, vt bonum idem ſit, atque alteri debitum: malum verò idem quod alteri noxium, aut incommodum eſt. Itaque facere bonum, vt eſt pars iuſtitiæ, eſt æqualitatem ſeruare in iis, quæ ad alterum ſpectant: declinare autem à malo, eſt æqualitatem non corrumpere.

Qvod

Partes ſubiectæ.

Qvod ad partes iuſtitiæ ſubiectas attinet, diſtribuitur primùm iuſtitia in generalem & particularem ex doctrina Iuriſconſultorum, & Ariſt. lib. 5. Ethicor. cap. 1. & lib. 3. Politicor. cap. 5. & D. Chryſoſtomi homil. 15. in Matth. Iuſtitia generalis, quæ etiam legalis dicitur, eſt, qua quis iuſtè ſe habet circa bonum commune Principis, vel Reipub. quod Ariſtoteles citato loco vocat iuſtum legitimum, & legale, vtpote quod leges præcipuè intendunt, cùm boni communis gratia ſanciãtur. Iuſtitia particularis eſt, qua quis iuſtè ſe habet circa bonum particulare alterius.

Leges cõmune bonũ ſpectãt.

Rvrsvm diuiditur iuſtitia in diſtributiuam, & commutatiuam. Diſtributiua eſt, quæ in rectè diſtribuendo verſatur. Hæc autem in duo membra ſecatur, in remuneratiuam, & punitiuam. Remuneratiua eſt, quæ iubet honores, magiſtratus, munera, & beneficia, aliáque id genus pro cuiúſque dignitate & meritis ſecundum Geometricam proportionem diſpenſare. Punitiua eſt, quæ ſimiliter nocentes, vt par eſt, ſuppliciis affici iubet. Commutatiua iuſtitia eſt, qua quiſque rectè ſe habet in commutationibus, ſuum cuique reddendo ſecundum Arithmeticam proportionem. Ad hanc pertinent contractus, emptiones, vadimonia, locationes, reſtitutiones, aliáque eiuſmodi.

Iuſtitia remuneratiua. *Punitiua.* *Cõmutatiua.*

De hiſce proportionibus ſuprà diſputa. 7. q. 2. art. 2.

ARTICVLVS III.

De actibus iuſtitiæ commutatiuæ.

Omissis actibus diſtributiuæ iuſtitiæ, propterea quod nulla fere in eis dignoſcendis ſit difficultas. Commutatiuæ duodecim potiſſimum actus numerantur. Primus eſt emptio; ſecundus venditio; tertius vſusfructus, quo quidem dicitur quis habere ius vtendi, ac fruẽdi rebus alicuius ſalua earum ſubſtantia, vt habetur ff. de Vſufruct. & Inſtit. eodem tit. vt qui habet vſumfructum agri, vel horti poteſt non ſolùm fructus edere: ſed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus eſt nudus vſus, quo quis habet ius vtendi rebus alienis ſalua earum ſubſtantia, non tamen fruendi. Itaque, vt habetur Inſtit. de Vſu & habit. minus iuris eſt in vſu, quàm in vſu fructuum. Námque ille vti dicitur, cui tantum illis veſci licet, vel ſua alere armenta: non tamen illa aliter diſtrahere poteſt, vt vendere fructus, aut agrum locare. Quintus eſt locatio (paſſiuam intellige) quæ eſt acceptio rerum mobilium, quas non ſolùm reddere tenetur is, cui locatio fit: ſed etiam pro vſu earum ſatisfacere. Sextus eſt conductio, quæ eſt acceptio rerum immobilium ſub certo pretio: quas etiam reſtituere tenetur is, qui eas pretio vtendas accepit. Septimus depoſitum, ſeu potiùs actio deponendi, qua res alicui traditur, non ad vſum, ſed ad conſeruationem. Octauus eſt pignoris acceptio, cùm res traditur non ad vſum,

Emptio. *Venditio.* *Vſusfructus.* *Nudus vſus.* *Locatio.* *Conductio.* *Deponendi actio.* *Pignoris acceptio.*

vſum,ſed cum obligatione reſtituendi ſoluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus eſt Fideiuſſio, cùm fit promiſſio ſoluendi reddendíque aliquid pro alio, ſi modo ille non ſoluat. Decimus eſt promiſſio ſimplex, quam videlicet non antecedit petitio promiſſionis. Vndecimus eſt ſtipulatio, quæ eſt promiſſio alicuius præcedente promiſſionis petitione. Duodecimus eſt tranſactio, quæ eſt concordia circa rem litigioſam, ſeu in qua lis præceſſit. Denique pacta omnia, & conuentiones pertinent ad iuſtitiam commutatiuam, omnéſque contractus innominati, quales ſunt, Do vt des, Facio vt facias. Do vt facias, Facio vt des.

Fideiuſſio. *Promiſſio ſimplex.* *Stipulatio.* *Tranſactio.*

ARTICVLVS IV.

De partibus potentialibus iuſtitiæ.

IAM verò potentiales partes iuſtitiæ hæ potiſſimum numerantur, religio, pietas, obſeruantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

Religio. *Actus religionis.*

RELIGIO eſt virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum. Eius duo ſunt actus interni, Deuotio, & Oratio: externi ſex, Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio, eſt actus voluntatis paratæ ad præſtanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam ſpectant. Oratio, eſt petitio decentium à Deo. Adoratio, eſt qua non ſolùm mente, ſed externa etiam corporis ſignificatione Deo reuerentiam exhibemus. Sacrificium latè ſumptum, quod varias ſpecies continet, eſt oblatio, qua Deo aliquid exteriùs offertur, ad eum placandum, ſiue vt eius nos imperio ſubditos eſſe profiteamur. Votum, eſt deliberata promiſſio de aliquo bono facta Deo. Iuramentum, eſt, quo Deum, vt teſtem aſſumimus in alicuius rei confirmationem. Adiuratio, eſt inuocatio diuini nominis, qua quempiam, deprecando, aut compellendo, ad aliquid faciendum non faciendúmve inducimus. Laus, eſt aſſumptio diuini nominis in vocali cantu.

Pietas. *Obſeruantia.* *Obedientia.* *Gratitudo.* *Liberalitas.* *Affabilitas.*

PIETAS, eſt per quam ſanguine coniunctis, patriæque beneuolis officia & cultum exhibemus. Obſeruantia, eſt, qua dignitate præſtantibus honorem, cultúmque deferimus. Obedientia, eſt, qua voluntas prompta & facilis redditur ad ſuperioris præcepta implenda. Veritas, eſt, qua quis verbis & factis talem ſe demonſtrat, qualis in ſe eſt. Gratitudo eſt, qua iis, qui de nobis benemeriti ſunt, gratiã non ſolùm habemus & agimus, ſed etiam, cùm poſſumus, referimus. Liberalitas eſt, qua quis diſpenſat pecunias in vſus bonos ſibi, ſuíſque, & aliis. Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ ſimile æſtimantur, vt declarat Ariſtoteles lib. 4. Ethicor. cap. 1. Affabilitas, eſt qua quis in communi hominum conſuetudine, & congreſſu mediocriter, & vti decet,

vti decet, ſe habet, ſtudetq́; quatenus poteſt, omnibus benignè obſequi. Amicitia eſt, qua aliqui mutuam,apertámque beneuolentiam habent, & ſe viciſſim bonis affici volunt ob aliquod bonum,& non ob ſolam iucunditatem. Definitionem hanc pertractat Ariſtoteles lib.8.Ethic.cap.2.Vnde licet colligere diſcrimen inter affabilitatem, & amicitiam. Namque affabilitas eſt tam erga notos,quàm ignotos:amicitia erga notos duntaxat.Item affabilitas in ſermone,& vitæ conſuetudine verſatur: amicitia potiſſimum in affectu. Ait verò Ariſtoteles amicitiam non eſſe propter ſolam iucunditatem, vtilitatémve, ſed propter bonum virtutis:quia amicitia, quæ alia commoda & emolumenta conſectatur,vera ſolidáque amicitia non eſt. *Amicitia.*

QVÆSTIO II.

De fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid ſit fortitudo, qui eius actus.

DE fortitudine diſputat Plato lib. 21. qui inſcribitur Laches. Ariſt.lib.3.Ethic.à c 6.D.Ambroſius lib.1. de Offic. à c.35. D.Auguſt lib de Beata vita. Philo Iudæus lib.1.Allegor.D.Thom.2.2.q.123.Aduerte in primis fortitudinem dupliciter ſumi.Vno modo, vt importat quandam animi firmitatem & conſtantiam ad honeſtas actiones obeundas:qua ratione eſt communis conditio cuiuſlibet virtutis,quia vt docet Ariſtoteles ſecundo Ethic cap.4.Virtutis eſt firmiter immobiliterque agere. Secundum hanc vſurpationem agit D.Gregor. de Fortitudine lib.7. Moral. cap.9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout deſignat firmitatem animi in ſuſcipiendis periculis laboribúſque perferendis. Quomodo eſt ſpecialis virtus vendicans pro obiecto timorem,& audaciam,quæ in prædictis rebus exiſtunt. Proindéque definitur ab Ariſt. lib.2. Ethico. cap.7. & lib.3.cap.6. Mediocritas circa metum & audaciam, hoc eſt, virtus, quæ in metu & audacia moderandis poſita eſt. Vnde intelliges fortitudinē reſidere in appetitu iraſcēdi:quandoquidem metus & audacia ad iſtiuſmodi appetitum pertinent. *Fortitudo quid.*

SVNT autem duo actus fortitudinis,ſuſtinere,& aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem verſetur:timorem reprimit, difficultatem ſuſtinendo.: audaciam verò, aggrediendo, moderatur.Ex his autem duobus prǣſtantior eſt ſuſtinentia,quàm aggreſsio:vt docet Ariſtoteles lib.3.Ethico.cap.9.Etenim magis arduum eſt timorem reprimere:quod fit ſuſtinendo, quàm audaciam refrenare,quod aggrediendo fit.Nam ipſum periculū,quod *Duo actus fortitudinis.*

eſt obiectum audaciæ, & timoris, cùm ex ſe conferat aliquid ad reprimendam audaciam, nihil tamen iuuat ad cohibendum, ſed ad augendum potius timorem.

Martyriū actus fortitudinis. INTER particulares verò actus fortitudinis principem locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis eſt firmare animum in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei, ac religionis contra timorem rei omnium acerbiſſimæ, maximeq́; formidoloſæ, videlicet mortis. *Obiectio.* Quod ſi quis obiiciat martyrium videri potius actum charitatis, quàm fortitudinis, iuxta illud Ioannis 5. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: tum quia eſt actus omnium virtutum perfectiſſimus: cæteris autem virtutibus excellentior eſt charitas. *Solut.* Occurrendum, martyrium eſſe actum fortitudinis, tanquam eius à qua immediatè, & vt à ſuo proprio motiuo ſeu habitu elicitur: charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motiuo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac ſecundum hanc poſteriorem conſiderationem attribui charitati, eſſeq́; præſtantiſſimum actum omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximè eniteſcit, propterea quòd tunc quiſq; maiorem ſui amoris ſignificationem det, cùm eius, quem amat, cauſa rem ſibi chariorem contemnit, qualis eſt vita, quam homines inter omnia alia præſentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Epiſt. ad martyres & confeſſores D. Auguſt. in lib. de ſancta virginitate.

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

Partes integrantes fortitudinis. HABET fortitudo partes integrantes potiſsimum quatuor, fiduciam, magnanimitatem, magnificentiam, patientiam ad quam ſpectat longanimitas: & perſeuerantiam ad quam pertinet conſtantia. Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt ſupra dicimus, duo ſunt, aggredi & ſuſtinere. Ad aggrediendum verò duo ſunt neceſſaria: vnum ad animi præparationem, ob quam ponitur fiducia ſeu magnanimitas, qua quis parato promptoq́; animo eſt, ad res arduas & difficiles aggrediendas. *Fiducia quid.* Vnde fiducia, ſiue fidentia, vt Cicero lib. 2. de Inuentione definit eſt, per quam magnis & honeſtis in rebus multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cùm ſpe collocanit. Exigitur quoque alterum in aggrediendo, idq́; ad operis adminiſtrationem: nimirum vt animus in re, quam ſemel eſt aggreſſus, non ſuccumbat. *Magnificētia quid.* Ob idq́; additur magnificentia, quæ, vt idem auctor explicat, eſt rerum magnarum & excelſarum cùm animi ampla quadam & ſplendida propoſitione agitatio & adminiſtratio. Porrò, ſi hæ duæ virtutes ad materiam for-

titudini

titudini peculiarem, vt ad mortis pericula referantur, erunt partes integrantes fortitudinis: quia ſic ipſam fortitudinem quaſi integrant & componunt. Quod ſi alias ſpectent materias, in quibus minor eſt difficultas, vt magnos ſumptus & honores: erunt tunc partes fortitudinis potentiales: propterea quod nõ in ſe includunt totam fortitudinis vim & poteſtatem, & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur: ſicq; magnanimitatem circa magnos hõnores verſari affirmat Ariſtoteles lib. 4. Ethicor. capit. 3. magnificentiam verò circa magnos ſumptus, eodem libro cap. 2.

IAM verò ad alterum fortitudinis actum, videlicet ad ſuſtinendum, duo ſimiliter requiruntur. Alterum eſt, ne animus propter impendentium malorum difficultatem triſtitia frangatur: & ob id conſtituitur patientia, quæ vt Cicero loco ante citato definiit, eſt honeſtatis, aut vtilitatis cauſa rerum arduarum, ac difficilium voluntaria & diuturna perpeſſio. Huic autem iungitur longanimitas, qua quis res magnas, quæ procul abſunt, ſperat. Vnde fit, vt longanimitas cum magnanimitate, ſecundum quam qui res magnas, quibus dignus ſit, deberi ſibi (citra omnem tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magnæ expectatio triſtitiam parere conſueuit: ad quam æquo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad prædictum actum requiritur, eſt, ne ex diuturna rerum difficilium perpeſſione ab incepto animus deſiſtat: ideoque perſeuerantia additur, quæ definitur in ratione bene conſiderata, ſtabilis & perpetua permanſio. Perſeuerantiæ denique iungitur conſtantia: quæ inter ſe partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt, quatenus beneficio vtriuſque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perſeuerantia reſiſtit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur: conſtantia verò difficultati, quæ ex aliquouis externo impedimento proficiſcitur. Hæ quoque duæ virtutes ſi ad ſpecialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quaſi integrantes fortitudinis: ſi ad res alias difficiles, in quibus tamen minus eſt negotij, erunt partes potentiales eiuſdem, videlicet à fortitudine diſtinctæ, & tamen ei coniunctæ, ſicuti ſecundariæ principali, vt explicat D. Thomas in 2. 2. quæſt. 128. artic. 1. Partes autem fortitudini ſubiectæ, nullæ traduntur, quia verſatur circa materiam valde ſpecialem, quæ plures virtutes ſpecie diſtinctas conſtituere nequit, vt eodem loco S. Thomas docet.

Patientia.

Longanimitas.

Perſeuerantia.

Conſtantia.

QVÆSTIO III.

De temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid ſit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

De temperantia diſſeruit Plato in Charmide, Ariſtoteles lib. 3. Ethic. à cap. 10. & lib. 1. Mag. Moral. cap. 22. D. Ambroſius lib. 1. Officiorum à cap. 43. Clemens Alexandrinus lib. 2. Strom. D. Iſidor. lib. Etym. Seneca libro de quatuor virtutibus, D. Thomas in 2. 2. quæſt. 141. Porrò quemadmodum fortitudo circa timorem & audaciam, præcipuè verò circa mortis pericula verſatur, ita & temperantia in voluptatibus ſenſuum & doloribus moderandis poſita eſt: ſed præcipuè in temperandis tactus & guſtus delectationibus, quæ maiores ſunt. Itaque temperantia ex doctrina Ariſtotelis lib. 3. Ethic. cap. 10. ſic definitur. Temperantia eſt mediocritatis circa tactus guſtuſq; voluptates, & circa dolores.

Temperantia obiectum.

Temperantia quid ſit.

Svnt autem partes temperantiæ quaſi integrantes duæ, verecundia, & honeſtas. Verecundia, de qua Ariſtot. lib. 4. Ethic. c. 9. licet propriè virtus non ſit, quia paſſioni magis, quàm habitui ſimilis eſt: virtus tamen appellatur ea ſignificatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile eſt, virtutem dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Ariſtotele loco citato. Verecundia eſt metus quidam dedecoris & infamiæ: quo nimirum ad id, quod turpe, & temperantiæ contrarium eſt, fugiendum inducimur. Honeſtas verò eſt excellentia quædã honore digna ob ſpiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum eſt, repellit.

Verecundia.

Honeſtas.

ARTICVLVS II.

De partibus ſubiectis, & potentialibus temperantiæ.

Partes temperantiæ ſubiectæ quatuor numerantur, abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, & pudicitia: quarum duæ priores in iis voluptatibus, quæ cibo & potu capiuntur, mediocritatem conſtituunt: poſteriores verò duæ in iis, quæ ad generationem pertinent: de quibus D. Thomas in 2. 2. q. 141. & ſequentibus. Igitur abſtinentia eſt virtus, quæ in ciborum delectatione mediocritatem conſtituit. Sobrietas eſt virtus, quæ delectationes potus moderatur. Caſtitas eſt virtus, quæ veneris

Abſtinentia.

Sobrietas.

Caſtitas.

con

concupiſcentiam,rationis moderamine cohibet. Ea verò triplex eſt,virginalis,vidualis,& matrimonialis.Pudicitia eſt virtus cohibens voluptates eas,quæ reperiuntur in Venereorum ſignis,qualia ſunt impudici aſpectus & oſcula. *Pudicitia.*

POTENTIALES autem partes temperantiæ,decem potiſſimum ſunt. Continentia,conſuetudo, clementia, modeſtia, humilitas, ſtudioſitas, moderatio, eutrapelia,ornatus, ſimplicitas. Continentia, de qua Ariſt.lib.7. Ethicor.eſt per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum ſpectantibus aliquis reſiſtit. Sic autem ſumpta continentia non eſt perfecta virtus, vt alibi monuimus. Manſuetudo, de qua Ariſtoteles libro quarto Ethicor. cap.5. eſt virtus, quæ iram moderatur. Clementia eſt virtus, quæ externis punitionibus modum adhibet. Cum hac iungitur miſericordia,quæ eſt virtus, qua alienæ miſeriæ, quantum poſſumus, ſubuenimus. Itaque diſſident clementia & miſericordia,quòd ad illam ſpectet pœnarum ſubſtractione, ad hanc beneficiorum collatione, alicuius miſeriæ ſubuenire. Modeſtia eſt virtus, quæ circa mediocres honores moderandos verſatur. Humilitas eſt virtus,quæ hominis cupiditatem cohibet,ne in res magnas & excelſas immoderatè tendat, ſed potiùs ad infimas ſe deiiciat.Studioſitas eſt virtus,quæ ſciendi cupiditatem temperat. Moderatio,quæ modeſtia etiam dicitur, eſt virtus, quæ corporis morum geſtúmque componit. Eutrapelia eſt virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè, atque vt decet, ſeſe habet. Ornatus eſt virtus, quæ corporis habitum, veſtitúmque moderatur. Huic adiungitur ſimplicitas,quæ nimiæ in hiſce rebus inquirendis, & concinnandis ſolicitudini modum ponit. Ex quibus etiam iam patet,qui ſint actus temperantiæ.Hæc curſim breuitérque hoc loco dicta ſint,quæ ſi enucleatè,& prout rerum dignitas poſtulat, explicanda forent, haud dubiè multò longiores eſſemus,quàm neceſſaria,& ob eas cauſas, quas alibi expoſuimus, affectata breuitas patiatur.

Continentia. Manſuetudo. Clementia. Miſericordia. Modeſtia. Humilitas. Studioſitas. Moderatio. Eutrapelia. Ornatus. Simplicitas.

Laus Deo,& B.Virgini matri.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX SVPERIORVM DISPVTATIONVM, ET QVÆSTIONVM IN ETHICA Ariſtotelis ad Nicomachum.

DISPVTATIO I. De bono.

Quæſtio I. Vtrum bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt. pag. 6

Quæſtio II. Vtrum omnis appetitio feratur in bonũ. p. 11

Quæſtio III. De diuiſione boni in commune. p. 13

DISPVTATIO II. De fine.

Quæſtio I. Vtrum finis & bonum, idem ſint. p. 15

Quæſtio II. Vtrũ omni ac ſoli naturæ intellectuali cõueniat agere propter finem. p. 17

Quæſtio III. Sit ne aliquis vltimus finis humanarum actionum an non. pag. 19

DISPVTATIO III. De fœlicitate.

Quæſtio I. Vtrum fœlicitas conſiſtat in bonis externis. p. 21

Quæſtio II. Vtrum fœlicitas conſiſtat in bonis corporis. p. 23

Quæſtio III. Vtrum beatitudo conſiſtat in animi operatione. p. 26

Quæſtio IV. Vtrum ad fœlicitatẽ externa bona requirantur. p. 31

DISPVTATIO IV. De tribus principiis humanorum actuum, voluntate, intellectu, & appetitu.

Quæſtio I. Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur. p. 33

Quæſtio II. Vtrum volũtas intellectum, an intellectus voluntatem moueat. p. 35

Quæſtio III. Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus ſuos exercendos. p. 37

Quæſtio IV. Vtrum appetitus ſenſitiuus moueat voluntatẽ. p. 42

DISPVTATIO V. De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

Quæ

Quæſtio I. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda ſit ab obiecto, an non. p.43
Quæſtio II. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat etiam à circunſtantiis. p.46

DISPVTATIO VI.
De affectibus animi, qui paſſiones vocantur.

Quæſtio I. An appetitus ſenſitiuus rectè diuidatur in concupiſcibilem, & iraſcibilem. p.49
Quæſtio II. An vterque appetitus ſenſitiuus in corde ſedem habeat. p.53
Quæſtio III. Vtrum definitio paſſionis rectè ſe habeat. 54.p
Quæſtio IV. Vtrum paſſiones cadant in animum ſapientis. p.57
Quæſtio V. vtrum animi paſſiones rectè à Philoſophis numerentur. p.58

DISPVTATIO VII.
De virtutibus in commune.

Quæſtio I. Vtrum definitio virtutis rectè ſe habeat. p.61
Quæſtio II. Vtrum virtus moralis in mediocritate conſiſtat. p.64
Quæſtio III. Vtrum ne virtutes homini naturales ſint, an eas propriis actibus acquirant. p.67
Quæſtio IV. Vtrum virtutes morales ſint inter ſe connexæ. p.69
Quæſtio V. Vtrum in appetitu ſenſitiuo aliquæ virtutes inſint. p.72
Quæſtio VI. Sitne apta virtutum diuiſio, an non. p.77.

DISPVTATIO VIII.
De prudentia.

Quæſtio I. Vtrum prudentia rectè ab Ariſtotele definita ſit. p.80
Quæſtio II. Vtrum actus prudentiæ eiúſque partes rectè tradantur. p.82

DISPVTATIO IX.
De reliquis virtutibus moralibus.

Quæſtio I. De iuſtitia. p.85
Quæſtio II. De fortitudine. p.89
Quæſtio III. De temperantia. p.92

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ SVPERIORIBVS QVÆSTIONIBVS IN Ethica Ariſtotelis ad Nicomachum continentur.

In quo numerus paginam indicat, p. principium, m. medium, f. finem.

Actus.

ACTVM dici humanum dupliciter. p.34 p

Actus humani proficiſcuntur à libera hominis voluntate. p.34.m

Actus, quos ſomniantes & mente capti edunt, licet ſint hominis, non tamen dici humanos. ibid.

Actus humani num bonitatem & malitiam ab obiecto capiant. p.44.p

Actus humanus in commune ſpectatus diuiditur in bonum, malum, & indifferentem. p.45.m

Actus humanus in ſingulari indifferens ad bonum & malum non datur. p 45.f

Vnus, idemq; actus internus num ſucceſſiue bonus, & malus eſſe queat. p.49.p

Actuum moralium honeſtas non eſt reducenda ad infectilia Mathematica. p.65.p

Actus prudentiæ qui. p.82.p

Actus temperantiæ qui. p.93.f

Actus fortitudinus qui. p.89.p

Appetitus.

Appetitus triplex. p.10.m

Appetitus ſenſitiuus quo ſenſu dicatur inclinari ad malum. p.11.m

Quo appetitu omnia bonum appetant p.10.m

Appetitus num poſſit in malum tendere. p.12.m

Appetitus ſenſitiuus num poſſit per ſe mouere membra, abſque motione voluntatis. p.41.p

Appetitus quo pacto à voluntate moueatur p.40.m

Appetitũ ſenſitiuum rectè diuidi in concupiſcibilem & iraſcibilem. p.50.m

Appetitus concupiſcibilis nobilior iraſcibili. p.51.f

Appetitus iraſcibilis miniſter concupiſcibilis. ibid.

Appetitus concupiſcibilis obiectũ. p.50.f

Appetitus ſenſitiuus, cur duplex, cùm intellectiuus vnus ſit. p.53.p

Appetitus ira & concupiſcentiæ reſident in corde, nõ tamen in eadem eius parte. p.54.m

Appetitum concupiſcibilem vbi collocarit Plato. p.53.m

Appetitus ſenſitiui motus ſemper habet adiunctam corporis tranſmutationem. p.55.f

In appetitu ſenſitiuo quæ virtutes inſint. p.75.p

Bonitas.

Bonitas & bonum.

Bonitas & malitia humanorum actuum vnde petenda. pag.44.p
Bonitas & malitia humanorũ actuum, an pendeat à circunſtantÿs. pag.46.f
Bonorum an recte definiatur id, quod omnia appetunt. pag.7.p
Boni variæ definitiones. pag.7.f
Bonum quid formaliter ſignificet. p.9.f
Bonum, & perfectum quo differant. ibid.
Bonum qua ratione dicatur diffuſiuum ſui. ibid.
Num in bonum omnis appetitio feratur. pag.11.m
Bona animi. p.26.f
Boni variæ diuiſiones. p.13.f
Bonum & finis quo differant. p.15.p
Bonum, & malum morale ſunt differentiæ eſſentiales actuum humanorum. p.44.f
Bonum arduum obiectum appetitus iraſcibilis. p.50.f
Bonum quodlibet particulare, eſt quædam participatio ſummi boni. p.20.f

Circunſtantiæ.

Circunſtantiæ humanarum actionũ quot ſint. p.46.f
Circunſtantiæ vnde dictæ. ibid.
Numerus actuum non eſt circunſtantia. p.47.m
Circunſtantiarum quædã notabiliter augent bonitatem vel malitiam actionũ moralium, quædam non. ibid.
Quænam circunſtantiæ ſpecie differant. ibidem.
Circunſtantia mutans ſpeciem non eſt circunſtantia reſpectu actus, cui ſpeciem tribuit. p.48.m

Ethica.

Ethicæ ſubiectum. p.3.f
Ethicæ ordo inter cæteras partes moralis philoſophiæ. p.4.m
Controuerſia de auctore Ethicorum ad Nicomachum. p.5.m
Diſtributio librorum Ethicorum ad Nicomachum. p.6.m

Felicitas.

Felicitas quid ſit. p.21.m
Veterum diſſenſio circa felicitatem. ibid.
Felicitatem non conſiſtere in diuitiis. p.22.m
Non in potentia. p.22.m
Non in honore. p.23.p
Non in gloria, ſeu fama. ibid.
Non in bonis corporis. p.24.f
Non in voluptate. p.25.p
Felicitas conſiſtit in operatione. p.26.f
Quæ ſit hæc operatio. p.28.p
Felicitas ſupernaturalis huius vitæ in quo ſit poſita. p.29.p
Felicitas ſupernaturalis alterius vitæ eſt in intuitiua contemplatione diuinæ naturæ. p.28.f
Felicitas naturalis huius vitæ duplex, ſpeculatiua & practica. p.28.m
In quo vtraque conſiſtat. p.29.m
Felicitatis definitio ab Ariſtotele tradita. p.30.p
Ad felicitatem politicam quo pacto externa bona requirantur. p.32.m

Finis.

Finis & bonum quo diſcrepent. p.15.f
Finis & bonum quot modis inter ſe comparari queant. p.15.f.16.p
Agere propter finem quo pacto toti naturæ conueniat. p.17.m
Agere propter finem quo modo ſoli naturæ intellectuali competat. p.18.p
Res cognitionis expertes vt tendant in finem. ibid.
Dari aliquem finem vltimum humanarum actionum, quo pacto demonſtretur. p.18.f
Finis duplex, obiectiuus, & formalis. p.18.m
Omnis appetitio tendit in finem vltimum. p.19.f
Non eſſe incommodum dari progreſſum infinitum in finibus accidentaliter ſubordinatis. p.18.f

Fortitudo.

Fortitudo dupliciter ſumitur. p.89.m

Fortitudinis preſſe acceptæ definitio. p.88.m
Fortitudinis duo principes actus. p.90.p
Fortitudinis actus martyrum. ibid.
Fortitudinis partes integrantes. ibid.f
Fortitudinis partes potentiales. p.91.f
Fortitudo non habet partes ſubiectas. p.92.

Habitus.

Habitibus ad tria indigemus, ad vniformitatē actionū: vt actio in prōptu ſit: vt cum voluptate operemur. p.62.p
Repentina ex habitu. ibid.
Ratio habitus ex intrinſeca ratione conuenit virtuti. p.62.f
Non in habitu, ſed in operatione felicitas conſiſtit. p.26.m
In naturalibus nobilior eſt actus habitu. p.27.f
Habitus vitioſus non concurrit per ſe ad actionem ſtudioſam. p.64.p
Habitus honeſti in appetitu duo præſtāt munia. ibid.
Habitus fortitudinis, & temperantiæ nō ſunt in Angelis. p.76.m
Habitus virtutum moralium in beatis. p.77 p
Habitus virtutum intellectualiū. p.77.m

Ius, & iuſtitia.

Ius quid. p.86.p
Ius quotuplex. ibid.
Ius naturale. ibid.
Ius poſitiuum. ibid.
Iuſtitiæ dignitas. p.85.f
Iuſtitia quid ſit. p.86.p
Iuſtitiæ partes integrantes. p.86.f
Iuſtitiæ partes ſubiectæ. p.87.p
Iuſtitia legalis. ibid.
Iuſtitia particularis. ibid.
Iuſtitia remuneratiua, & punit. p.87.m
Iuſtitia commutatiua. ibid.
Iuſtitiæ commutatiuæ actus. ibid.
Iuſtitiæ partes potentiales. p.88.p
Iuſtitia reſidet in voluntate. p.74.m

Mediocritas.

Mediocritas duplex. p.64.f
In mediocritate virtus. p.65.p
Mediocritas aliter in iuſtitia atque in cæteris virtutibus ſpectanda. p.66.p
Mediocritas virtutum non eſt in indiuiſibili, vt Stoici putabant. p.65.p
Mediocritas iuſtitiæ. p.66.p

Paſsio.

Paſſio quot modis accipiatur. p.55.m
Paſſio pro affectione appetitus ſenſitiui, quo pacto definiatur. p.56.p
Paſſiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere. p.56.m
Paſſiones non eſſe iudicia, opinionéſue, vt Chryſippus aiebat. ibid.
Paſſiones etiam in animū ſapientis cadere cōtra Stoicorum dogmata. p.58.m
Peripateticorum & Stoicorum diſſenſio de paſſionibus animi. p.57.p
Paſſiones vtrū ſint ægritudines. p.58.m
Paſſiones quot ſint. p.59.p
Quæ paſſiones pertineant ad appetitum concupiſcibilem, quæ ad iraſcibilem. p.59.f.60.p

Philoſophia moralis.

Philoſophia moralis neceſſitas. p.3.p
Philoſophiæ moralis inſtitutū & finis. ib.
Philoſophiæ moralis partes. p.3.m
Philoſophiæ moralis ſubiectum. p.3.f
Philoſophiæ moralis libri ab Ariſtotele editi. p.5.p
Philoſophia morali quantum excelluerit Ariſtoteles. ibid.
Philoſophia moralis cur non ſit perfecta virtus. p.81.p

Prudentia.

Prudentiæ encomium. p.80.m
Prudentiæ definitio. ibid.
Prudentia habitus practicus. ibid.
Prudentiæ cur non ſubſit falſum. p.81.p
Prudentia circa quam veritatem verſetur. p.81.f
Prudentiæ actus, tres præcipui. p.82.f
Prudentia non ſtatuit finem virtutibus. ibidem.
Prudentia, actus ſex. p.83.p
Prudentiæ partes integrantes. p.83.f

Pruden

Prudentiæ partes ſubiectæ, & potentiales. p.84.f
Prudentiæ vinculo nectuntur virtutes morales. p.71.p
Prudentia circa internos actus præcipuè verſatur. p.78.p

Temperantia.

Temperantiæ obiectum. p.92.p
Temperantia quid ſit. p.92.m
Temperantiæ partes integrantes. ibid.
Temperantiæ partes ſubiectæ. p.92.f
Temperantiæ partes potentiales. p.93.p
Temperantia reſidet in appetitu concupiſcibili. p.74.m
Temperantiæ actus. p.93.f

Virtus.

Virtutis definitio tradita ab Ariſtotele explicatur. p.61.f
Virtus ex ſua intrinſeca ratione eſt habitus, contra Sotum. p.62.m
Virtutum habitibus ad tria indigemus. p.61.p
Virtus moralis conſiſtit in mediocritate. p.64.f
Virtutes quo ſenſu dici poſſint eſſe, aut non eſſe homini naturales. p.67.p
Virtutum variæ diuiſiones. p.77.m
Virtutes acquiſitæ. p.79.p
Virtutes infuſæ. ibid.
Virtutes acquiſitæ, quo pacto noſtris actibus comparentur. p.68.p
Virtus moralis vnde dicta. p.78.p
Dantur virtutes morales infuſæ per ſe. p.79.f
Virtutũ moraliũ triplex gradus. p.80.m
Virtutes morales inter ſe cõnexæ. p.70.m
Virtutes morales num inter ſe æquales ſint. p.71.f
Virtutum moralium quædam perficiunt hominem ſecundum communem vitæ ſtatum, quædam non. p.72.m
quæ Virtutes hærent in appetitu ſenſitiuo, quæ non. p.79.f
Virtutum diuiſio in intellectuales, & morales. p.77 p
Virtutum intellectualium aliæ contemplatiuæ, aliæ practicæ. p.77.m
Virtutes practicæ quæ ſint. p.77.f
Virtutes ſpeculatiuæ quæ. p.77.m
Virtutes cardinales quatuor Paradiſi fluminibus ſignificatæ. p.78.m

Voluntas.

Voluntas vnum è principiis humanorum actuum. p.33.p
A voluntate eſt formalis libertas, licet radix libertatis ſit in intellectu. p.34.m
Non omnes actiones voluntatis ſunt immanentes. p.38.m
Voluntas quo pacto moueat intellectum. p.35.m
Voluntatem quomodo intellectus moueat. p.35.f
Voluntate intellectus nobilior. p.36.m
Voluntas nihil appetit, niſi quod ei ab intellectu proponitur. p.36.p
Non omni intellectus actioni præire motum voluntatis. ibid.
Voluntas mouet actiuè alias potentias, quæ ſuapte natura eius imperio ſubduntur. p.37.m
Non tamen eas mouet per aliquam præuiam excitationem. p.37.m
Voluntas mouet alias potentias concurrendo cum illis tanquam cauſa vniuerſalior. p.38.p
Volũtas vt mouet ſens⁹ internos. p.38.m
Voluntas vt mouet appetitũ ſenſitiuum. p.39.m
Voluntas ordinariè non mouet appetitum ſenſitiuum immediatè. p.40.p
Volũtas vt mouet mẽbra externa. p.40.m
Volũtas nũ mẽbra externa moueat abſq; interuentu appetitus ſenſitiui. p.40.f
Voluntas quando mouet appetitum per redundantiam. p.40.m
In volũtate q̃ virtutes inſideãt. p.74.m

Voluptas.

Veterum dogmata de voluptate. p.25.p
qui in Voluptate fœlicitatem poſuerint. ibidem.
Refellitur hic error. p.25.m
Voluptatem parit habitus. p.62.p

FINIS.